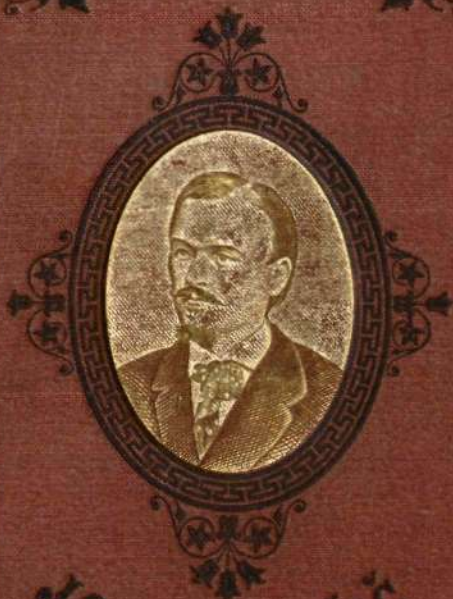

II,
C.32523
d

Št. 1

JOSIP JURČIČ

32523, II, C, d,

11

JOSIPA JURČIČA

ZBRANI SPISI.

ZALOŽIL IN NA SVETLO DAL
„ODBOR ZA JURČIČEV SPOMENIK“.

UREDIL
FR. LEVEC.

I. ZVEZEK:
DESETI BRAT.

V LJUBLJANI, 1882.

NATISNILA „NARODNA TISKARNA“.

JURČIČEVIH
ZBRANIH SPISOV I. ZVEZEK:

DESETI BRAT.

ROMAN.

V LJUBLJANI, 1882.

.....

ZALOŽIL „ODBOR ZA JURČIČEV SPOMENIK“. — NATISNILA „NARODNA TISKARNA“.

Inv. N. 030018750

Prvo poglavje.

Mlad junak po polji
S težkim srcem hodi.

S. Jenko.

Pripovedovalci imajo, kakor trdi že sloveči romanopisec Valter Scott, staro pravico, da svojo povest začenjajo v krčmi, to je v tistem shodišču vseh popotnih ljudij, kjer se raznovrstni značaji naravnost in odkrito kažejo drug drugemu poleg pregovora: v vinu je resnica. Da se torej tudi mi te pravice poprijemljemo, izvira od tod, ker menimo, da naše slovenske krčme in krčmarji, čeravno imajo po deželi veliko priprostejšo podobo, niso nič menj originalni ko staro-angleški Scottovi. To se vé samo ob sebi, da ga slovenska mati dozdej še ni rodila, ki bi z isto rezno natančnostjo obrisal naša narodna svojstva, kakor je omenjeni nedosegljivi mojster značaje svojega ljudstva svetu predočil. Zató ne bode pripovedovalec te vse skozi resnične pripovedi poskušal veselega vinotoka Peharčka naslikati in to iz treh razlogov ne: prvič zató, ker si ni mogoče misliti Peharčka takšnega, kakor je v resnici bil; drugič, ker ima le-tá poznanja vredni; mož le začasno, hitro minljivo mesto samo v začetku

naše povesti, in tretjič, ker imamo še enega krčmarja, Peharčku po duhu sorodnega, pozneje v povest vplesti. To pa menda ne gre, da bi se sem ter tja enake reči dvakrat pravile.

Pred štiridesetimi leti torej je Peharček koščenega obraza, raztrganega slamnika, oguljenih, z zaplatami obloženih hlač, hodnične srajce in križatih naramnic polič vina na vegasti mizi muham branil. Pri poliču je pa slonel kosmat mož, suknjar, ter je krčmarju Peharčku to in in to nepotrebno reč pravil.

„Prav gladka kaplja se bo učistila iz letošnjega vinčka,“ dejal je suknjar in zavzdignil kupo proti malemu oknu, da bi pijačo proti luči ogledal.

„Bogme, gladka!“ pokima krčmar in jezno udari z lesenim muhalnikom po mizi, kjer je tropa te sitne živali razlito vino srebala. „Tega mrčesa je povsod polno!“

„Le stoj, Peharček, pa mene pomni: tako bo močno to vince, kadar se cvet do dobrega usede, da si bodo ljudjé, kadar se ga bodo prav po božji volji navlekli, lase in ušesa pulili, ter rudeče nosove pa otekle vratove, prazne mošnjice pa krvave butice nosili, kakor se v pesni poje.“

„Bogme!“ pravi Peharček; a predno besedo končá, zasliši, da je voz pred hišo priropotal in da nekdo zunaj kliče. Brž vrže muhalnik iz rok in leti ven.

Peharčkova hiša je stala tik velike ceste. Za hišo pak je držala mala cesta ali boljše kolovozna pot v stran.

Dva gospoda sta poskakala z majhnega vozička in starejši je glasno klical pijače. Krčmar je enega poznal, kajti pozdravil ga je, slamnik pod pazduho stisnivši: „Bog daj dober dan, gospod Vencelj! Hitro ste prišli iz Ljubljane, kedaj — v petek ste mimo šli. No zdaj vém, da ste zopet mazil, rož, kroglic in vsega mrčesa nakupili, in boste zdravili ljudi, da bo strah.“

Govoré se je krčmar oziral na mlajšega gospoda in ugibal sam pri sebi, kdo je pač to, ki se je z okrajnim zdravnikom gospodom Vencljem pripeljal. Bil je mlad, jako lep gosposek, a Peharčku čisto neznan.

Gospod Vencelj ni pustil, da bi bil krčmar konja izpregel;čila sta na voz naslonjena.

„Peharček!“ dejal je zdravnik izpraznivši do čista prvo kupo, „naprezi, da boš tega gospoda peljal na Slemenice. Saj veš, da moram jaz tukaj v stran.“

„Jaz bi to prav rad, zakaj ne, zaslužka se nisem še nikoli branil, — vrag naj vzame še kolesce — pa zdaj ne morem, jutri pač. Kolo se mi je strlo od vozička in ravno otódi ga je nesel fant moj h kovaču. Jutri bi Vas pa peljal, naj si bo ta ali kateri hče, jaz ali fant moj. Jaz menim, naj bi mladi gospod pri meni čez noč ostali, saj je že štiri čez poludne. Moja stara — zdaj v bobu korenje pleve — bode že vrgla zvečer kaj čez ponev, da se bo dalo ugrizniti. Postelje res nimam take, da bi se človek v blazino vdrl; pa bom že na otavi tako mehko postlal, če je božja volja, da se bo ležalo za silo.“

„Jaz sem obljubil, da pridem danes,“ — odgovori mladi tujec, „ali ne morem nikjer drugje tu v obližju voznika dobiti?“

„Bogme, ne z lepo,“ odgovori Peharček, „toda imajo ljudje bolj vole, konja imam samo jaz.“

Zdravnik gospod Vencelj je mislil in mislil, nasvetoval zdaj to, zdaj to, kako bi mladeniča na pot spravil. „Bode že!“ reče čez nekaj časa; „ali jezdarite?“

„Še nikoli nisem bil na konju,“ odgovori potnik.

„No, na suhem se ni še nihče plavati naučil. Peharček! ali imaš konja napasenega?“

„Bogme, konj je dober, sit ko stopa, ravno poprej sem mu povemo detelje vrgel; vem, da je že vse potrl in pohrustal.“

„Že dobro. Jaz imam tu na vozu ravno prav kupljeno sedlo. Pa bova gospodu vsak pol posodila, naj jezdi.“

Peharček se popraska za ušesi, ustna pod nos zaviha in pravi: „Nikari mi ne zamerite; saj veste Vi bolje ko jaz, kaj pogovor govori, ki pravi, da tri reči niso vsacemu človeku ali pa nikomur na pósodo dajati: ne žena, ne pipa, ne konj. Pa ker ima moj sirec že stara rebra in je že vsemu vaje, ne rečem, da ga ne bi dal, ko bi — nikari ne zamerite — ko bi — gospoda poznal.“

„O nič se ne boj za konja; jaz sem porok za to, da ga boš jutri nazaj dobil,“ reče zdravnik.

Trenutek potem je stal Peharčkov sirec, ki je že malo preveč rebra na očiten videz stavil in glavo bolj v tla ko na kvišku molil, osedlan in očejen na cesti. Peharček je z všečnim očesom gledal zdaj svetle dvajsetice v roki, katere mu je mladi gospod dal, zdaj usnjato sedlo, ki tako lepo stoji na koščenem hrbtišču njegove kleke. Mladenič se je malo nerodno skobalil na svojo rosinanto; krčmar pa mu je veliko njegovo usnjato torbo na konja dal in ga poučil, kako mora ravnati s pohlevnim sircem, da bo rajši stopal.

„Torej srečno pot, gospod Kvas!“ — dejal je zdravnik, „pred mrakom boste ravno v gradu. Sporočite moj pozdrav gospodu Benjaminu. Kmalu jedenkrat pridem tja s svojo hčerjo, da mu srečo voščim, ker je dobil tako korenito izobraženega in učenega mladega moža svojemu sinu za učitelja, kakor ste Vi. Z Bogom! Prav vesel sem, da sva se seznanila; upam, da nisva bila na prvo in na zadnje vkup. Zahvaljujem se Vam za družčino.“

„Prosim, gospod zdravnik! meni se je zahvaljevati Vam za dobrotno prijaznost!“

„No, no, kaj pak! Greh bi bilo, ko Vas ne bi bil na voz vzel; žal mi je, da ne utegnem z Vami v stran do Slemenic. Srečno!“

Rekši udari Vencelj po konju in voz zdrdrá po stranskem poti. Gospod Kvas — tako jo zdravnik svojega dozdanjega tovariša imenoval — vzpodbudí tudi svojega zaspanega sirca in odjezdi po veliki cesti, ko si

je, kolikor se je dalo po nejasni Peharčkovi razlagi, zapomnil, kje mora na stran zaviti, da pride prav.

Dan je bil prijazen; solnce se je bilo že na zahod premeknilo: vender se je še z vso žarnostjo upiralo potniku v hrbet, kar mu je bilo toliko bolj nepriležno, ker se je izpod kopit nemarno klavzajočega konja vedno oblak cestnega prahu vzdigoval in polnil mladeniču nos in ušesa. Zastonj so bile vse poskušnje, da bi žival do hitrejše stopinje pripravil in tako vsaj nekaj prahu za seboj pustil. Peharčkov sirec je bil tepeža in suvanja tako vajen ko trave: zato ga ni kar tako kdo v dir pripravil. In ker je Kvas, kakor sedlu nevajen človek, nekaj boječe in nerodno sedel, zraven pa še svojo sitno butaro, z obleko in knjigami natlačeno, moral držati pred seboj, po tem se razume lahko, zakaj se je le počasi dalje pomikal.

Lovre Kvas je bil dovršil vse učenje na ljubljanskem liceju. Rojen pod prosto slamnato streho, je bil v zibeli namenjen, da bode čez nekaj let krave pasel, potem pri bogatejšem sosedu za hlapca služil in naposled po očetovi smrti ubijal se z malim zemljiščem deset mernikov posevka, kakor vsi Kvasovi, kar jih je oča Luka po starem pomnenji znal na prste naštet. Ali rojenice, katere imajo pri zibeli vsacega poštenega Slovenca svojo odločilno besedo, naklonile so bile našemu Lovretu kmalu po porodu drugi lepši namen: da bo delal z glavo in rabil namestu ótike gosje pero. Znano je življenje ubozega učenca: zatoorej mi ni treba posebej

opisovati Kvasovih stisk in bojev z revščino in nadlogo. Posebno izvrstna glava za učenje, ljubezen do dobrega reda in obnašanja in marsikatera druga lepa lastnost je mladeniču pridobila podpornikov in prijateljev in je delala starima roditeljema veliko upanja, da se jima izpolni poslednja največja želja. Ali čuda! dokončavši ljubljanske šole tihi mladenič ni „hotel dobro storiti“ po materini misli, in ne da bi bil postal mašnik, kazal je vse bolj posvetne naklepe. Hotel je iti v daljna večja mesta v višje šole. S tem pa niso bili samo ubožni roditelji nezadovoljni, ampak zameril se je tudi večini svojih podpornikov, tako da je bil skoro popolnoma zapuščen. Vedel je pa, da Angleži še niso iznašli tako blagotvornega stroja, da bi se dalo po njem o zraku ali čisti vodi živeti. Zató mu je bilo ravno prav, da je po nekem priporočilu dobil začasno službo za učitelja sinu premožnega graščaka Benjamina G* na gradu Slemenicah. Ker je bil tudi precej slabotnega zdravja, hotel je vrhu tega okrepiti se na deželi in še kaj za služiti za daljno učenje.

Tako ga nahajamo ravno na poti. Voza iskaje je bil po sreči naletel na zdravnika Venclja, in to mu je naklonilo prvič prijetno družčino za potovanje, drugič pa si je prihranil voznino.

Kmetje ob cesti in drugi napotni ljudje so, srečujé Kvasa, zvedavo ogledovali mladega jezdeca. Zlasti mlade deklice so se rade ozirale za njim, ker po svoji zunanji postavi je bil Lovre kaj čeden mladenič. Ne

veliko čez dvajset let star, oblednega okroglega obraza z visocim čelom in živimi črnimi očmi, iz katerih je bil poprej otožen kakor vesel značaj brati, bil je Kvas na prvi pogled vsacemu zanimljiv človek. Obleka njegova bi morda v vélicih mestnih sobah ne bila veljala za lepo, a za na kmetih jej ni bilo kaj reči. Suknja je bila iz črnega suknja, cela in še ne oguljena, dasi ravno bi bil poznavalec po natančnem pogledu sodil, da je temu že dobro dolgo, kar jo je krojač iz rok dal. Isto bi se moglo reči o drugem opravku. Lišpa ali drugih nepotrebnostij ni imel nič na sebi, samo veliko sreberno uro je nosil na pozlačeni verižici, katero je naš mladi prijatelj zdaj pa zdaj iz žepa potegnil pogledujoč, kako dolgo že hodi.

Vedno niže se je solnce pomikalo. Po vročem jesenskem dnevu je nastajal prijeten večeren hlad. Zamišljen je sedel mladenič na konju; niti zeleni travniki in zapuščena rujava strnišča, niti otožno vednozeleno smerečje okrog starih, domišljijo budečih razvalin na obcestnih hribih niso mogle potnikovih očij na sé obrniti, kajti imel je veliko premišljevat. Skoro najlepši del svojih let je imel za seboj; ali vsa ta leta so mu prinesla malo malo užitka. Veden trud, delo, nadloga in nekatero bridko uro je prebil; in če je pogledal v najbližnjo prihodnost, tudi tu ni imel veselega upanja. „Zdaj pridem v tujo hišo, k tujim ljudém; Bog vé, kako bom tam zadovoljen. Morda dobom puste sitneže za svoje zapovedovalce, ki mi bodo dali čutiti, da sem

plačan človek, hlapec! Ah, Bog moj, kako malo tvojih zemeljskih darov bi bilo meni potreba, da bi z lahko prišel do samostojnega in srečnega življenja! Koliko je ljudij, ki v obilnosti živé in ne poznajo in ne vedó, kako človeka teží čut, da je na druge navezan, da se za tujo mizo useđa! Vi niste poskusili, kaj je siromaštvo, vi domišljavi poetje, ki trobite in požete svetu, da je več sreče v uboštvu ko v premožnosti. Res je morda, da si vsak človek sam ustvari srečo, ali prvi pogoj v tem je, da mu usoda pota ne zapira.“

Prišlo mu je tudi na mar, kako neokretno se mu boče pač časi v svojem novem stanu zdelo. Vedel je, da je velika pokora poučevati topoglavlega paglavca, zlasti če so roditelji v svoji preveliki ljubezni prepričani, da ima fant bister um in dobro glavo. Dalje ni bil Lovre Kvas veliko vaje vesti se po navadni etiketi; prosti kmetski sin je bil bolj utrjen v Horaciju in Homerju ko v neumnih poklonih in neslanih govoricah tako imenovane omikane družbe. Vender kar se poslednjega tiče, tolažil se je s tem, kar mu je gospod Vencelj pravil o slemeniški družini: z druge strani pa se zopet ni tako okornega čutil, da bi se mu bilo ravno bati, in zaupal je svojemu naravnemu, vednostno dovolj *izobraženemu razumu in čutu.*

V tej razmišljenosti je bil Lovre Kvas pozabil paziti, kje je stranska cesta, katera po Peharčkovem popisu drži do Slemenic. Še le ko je solnce zašlo in ko

so ga jeli ljudjé bolj pogostoma srečevati, domislil se je, da je morda že zgrešil pravi pot.

„Ali je tod prav do grada Slemenic?“ vpraša starega zgubanega moža, ki je nesel butaro rogovilastih neobrezanih brezovih vej na hrbtu.

„Ka-áj?“ zatuli dedec z visokim glasom, iz katerega se je dalo soditi, da je gluha.

Kvas še enkrat vpraša.

„Metličja sem narezal, metličja!“ odgovori mož.

„Vi me ne razumete, oča! Jaz bi rad vedel, koliko je še do Slemenic in kod moram iti do tjà.“

Stari dedec ga s svojimi malimi očmi debelo pogleda pa pravi: „Nu, áha, res!“ in odide počasi svojo pot.

Če ni hotel Lovre s svojo kleko na sredi ceste ostati, moral je dalje jezdit, dasi se mu je skoro zdelo, da bi bilo bolje, ko bi se vrnil; kajti po uri sodé je mislil, da bi moral po Peharčkovih besedah biti že na Slemenicah, ko ne bi bil zgrešil stranskega pota. Pa kakor bi mu sovražen duh nagajal, ravno zdaj ni bilo nobenega človeka na cesti. Na vzhodu je mesec pokazal svoje polno lice.

Čez nekaj časa ugleda malega dečka s cajnico na rokah, ki mu je ravno naproti tekel. Kraj je bil malo samotna in fanté je morda menil, da je ta človek v suknji eden tistih hudih gospodov, ki hodijo očeta za davek rubit, zató se je ognil s ceste na travnik.

„Hej, fantič! stoj!“ vpíje jezdec. „Kod se hodi do Slemenic?“

Ali bosonogi deček stisne namestu odgovora svojo kapo pod pazduho in jo udere po travniku, kakor bi mu bili vsi vragi za petami.

Nejevoljen je začel Kvas rentaćiti in jeziti se sam ná-se in na roditelje, ki otroke tako vzrejajo. Zdaj zagleda tretjega človeka in misli: v tretje gre rado; če še zdaj nič ne zvem, pa se vrnem in prenočim v prvi hiši. Mlada deklica s košarnico na glavi ga sreča.

„Dober večer, Micika!“ ogovori jo Lovre ter jej zastavi že tolikokrat ponovljeno vprašanje.

„Oh, moj Bog in mati božja!“ — odgovori deklica, „saj ste že zašli za poludrugo uro predaleč. Ali niste videli velike smreke na samem in s peskom nasute male ceste? Tam bi bili morali v stran zaviti. Če boste počasi jezdili, greva vkup, pa Vam bom pokazala. Ravno prav bode; tako me vsaj ne bo strah.“

Lovre obrne konja in počasi sta potovala z deklico nazaj. Marsikaj jo je vprašal in marsikaj mu je povedala medpotoma, česar pa ne bomo tu sem postavljali, ker bi za katerega resnobnejšega izmed prijaznih bralcev bilo morda premalo važno. Ko sta prišla do imenovane smreke, razložila mu je, katerih potov naj se ogiblje, da bo prav prišel.

„Oblačno je malo; da bi le Bog dal, da bi se mesec ne skril za oblake, pa boste lahko našli.“

„Aha!“ — zarohní tu tretji glas in Kvas zagleda čudovitega moža na cesti — „aha, dekle, jaz bom že

tvojemu povedal, da se ti z drugimi razgovarjaš po noči pri mésečini; slabo te bom pohvalil, ha, ha, ha!“

„Kaj si ti, Martinek?“ dejala je deklica. „Glej, ta gospod gredó na Slemenice. Ti greš ravno to pot, in lahko ž njimi hodiš.“

Lovretu pak je pošepnila na tihoma: „Nič se ga ne bojte; da si je raztrgan in bos in grd in nima prave pameti, pa je pošten. On je deseti brat, pot dobro vé. Lahko noč!“

Drugo poglavje.

Povsod poznan, nikjer domá,
Kjer vleže uro se poslednjo,
Tam smrt mu domovanje dá.
Fr. Levstik.

Kdor pozna življenje, dejanje in nehanje, misli in prepričanja, kakeršna so bila nekdanj po pripovedih naših starih slovenskih očakov, ki gluhi in slepi za spačeni novi svet vedno le svoje čase in svojih prednikov dni hvalijo: ta mi bo pritrdil, da je bilo pred štirideset in več leti med našim narodom veliko več poezije ko v današnji suhoti. Kje se zdaj še kaj čudovitega zgodi? Kdo dan danes še kaj vé? Le kakov sleparček še pride, da človeka opehari. Tako pravijo dedje. Koliko časa že ni bilo slišati o desetem bratu! V poprejšnjih časih se je pa še vender časi naletel, ki je, rojen deseti sin iz matere, s čudovitimi lastnostimi in zmožnostimi obdarovan, po božji namembi preganjan, od hiše do hiše po širokem svetu hodil, za srečo povedaval, zaklade pokazoval, pesni pel in pravljice pravil, kakor nihče drug. Ljudjé so ga častili, radi videli in mu dali živeti in spati. Pač pride v kako hribsko dolino še zdaj sem ter tja kak raztrgan in umazan peripatetikar, ki mu robato po domače pravimo berač, ki se izdaja za desetega brata; toda svet je postal neveren, menj

gostoljuben ko nekdaj, in tudi denašnji deseti bratje niso tisti ko nekdaj; malo vedó, in kakor očetje trdijo — niso družega ko sleparji. Ta čudna prikazen, namreč pomanjkanje pravih desetih bratov, dá se menda samo tako razlagati, da slovenske žene niso več take, da bi za vrstjó po letih deset sinov rodile.

A pustimo taka premišljevanja bolj izurjenim mislecem in vrnimo se rajši k svojima popotnikoma.

Tiho je korakal človek, katerega je Lovretu deklica imenovala desetega brata, konju pred gobcem, in mladenič je imel časa dovolj v mesečini opazovati to čudno podobo. Bil je človek kakih štiridesetih let, toda že mu je hrbet hotel lesti v dve gubi. Na sebi ni imel družega ko srajco iz najdebelejšega platna, kakor ga sprede slovenska mati, dolge hlače iz iste tvarine, nekdaj na črno pobarvane, zdaj že zarunjavele in pod koleni jako blatne in razdrapane, na glavi pak mu je čepel rujav klobuk s širokimi krajevci in čez oglavje z belo nitjo prevezan. Da mu hlače niso uhajale, branila je usnjata oprtavnica, na križ čez ramo razpeljana. Večerni zrak je bil precej hladen, Lovretu se je celo mrzlo zdelo, vendar je stopal deseti brat bosonog. Da bi pa kdo ne mislil, da čevljev nima, nosil jih je z bekovo trto prevezane čez ramo. Kaka dva pota se je nazaj na Lovreta ozrl, ter ga ostro ogledoval. Pri tej priliki je Kvas videl obleki popolnoma primeren obraz. Lice je kazalo kostí, katere so imele voljo in nagon vsemu obličju štirioglato podobo ustvariti. Strani sta bili upadeni in široki nos je ošabno

nosnice v zrak molil. Vrhu malih sivih očij so se v sredi zrastle obrvi predrzno visoko vihale gori v čelo, katero se ni veliko videlo iz zmršenih lās.

Dasi ga je deklica bila potolažila, da se ni treba bati desetega brata, vender je Lovreta nekaj čudno spreletelo, ko je na širokem polju po noči sam bil s tacim, ne malo neznanskim človekom. Ko je pa čez nekaj časa v dalji opazil luč, ohrabrilo ga je to nekoliko in mislil si je: kaj mi more storiti, jednega samega se ne bom bal. Da bi poprej čas minil, začne pogovor ž njim.

„Koliko je še do grada?“

„Predno pojdejo spat, boš tam!“ odgovori deseti brat z glasom, ki je bil vse drugo prej ko prijazen.

„Ali ste Vi znani z gospodo?“ vpraša dalje Lovre.

Njegov drug se grozovito zasmije, potem pa reče: „Ti si šema! Zakaj me pa vikaš? Jaz sem Martinek Spak! deseti brat, kakor vsi otroci vedó. Če nočeš, da bi se ti kdo smijal, ki je bolj neumen ko ti, tako me pošteno tikaj, pa utegneva še prijatelja biti v teh letih, kar boš šolmoštraril na Slemenicah!“

„Kako pa véš, kdo sem?“ vpraša Lovre čudé se.

„Saj si me vprašal, če sem kaj znan na Slemenicah,“ odgovori Martinek in se zopet smeje na vsa usta.

Čudni graščaki morajo to biti, h katerim pridem, da vsako izpremembo v svojem družinskem in domačem življenju zaupajo takim ljudem, mislil je Kvas sam pri sebi.

„Ker je videti, da so ti povedali, da bo tak in tak človek prišel,“ reče Lovre, „moram misliti, da si star znanec v gradu. Zató mi lahko poveš, kakova je gospodičina, gospa, gospod!“

„O prav lahko ti to povem,“ odgovori Martinek.

„Pa nočeš? Zakaj ne?“

„Ti nekaj rad povprašuješ,“ odgovori Spak. „Zató mi moraš dovoliti, da te še jaz jedno reč vprašam. Kako sem ti kaj jaz všeč?“

Rekši je čudoviti človek Kvasa tako ostro pogledal s svojimi malimi svetlimi očmi, da je bilo mladeniča skoro strah. Vender na misel mu je prišlo njegovo smešno vprašanje, pobesil je oči in s posiljenim smehom je odgovoril: „Prav dobro si mi všeč, prijatelj, zakaj pa ne?“

„No jaz ti bom povedal, da mi tudi ti dopadaš. Mislil boš morda, da je to pač vse jedno, pa ni taka. Martinek Spak, deseti brat, in kakor bi se še lahko imenoval, pride ti še prav v sili, zató ga le dobro poznaj. Zdaj ti bom pa povedal najprvo to, kar si vprašal. Kakova je gospodična? Da mlad človek, sosebno če še ni grd, da bi ga pes oblajal, kakor pravijo, da sem jaz — rad pozvéda za deklico pred ko za baburo, to je že stara reč. Z-grajsko Manico se midva prav dobro pomeniva. Morda si že v mestih lepšo videl, ali pa ne. Gospod in gospa tudi nista napačna, pa to boš že še vse videl in skusil.“

„Ali si že ti dolgo tu v okolici?“ vpraša Kvas.

„Kar mi je mati umrla,“ reče Spak nekako zamolkeleje pri tem vprašanju.

„Kje si pa domá? Kako je to, da po svetu ne hodiš, ker praviš, da si deseti brat?“

„Jaz sem doma, kjer so dobri ljudjé, kjer po mojem jeziku govoré. Nimam svojega zapečka, pa se ne pritožujem zató. Če ne verjameš, da sem deseti brat, pa pusti. Misli, kolikor nočes, pa malo govori, če nočes, da se ti kaj ne zgodi. Zdaj pa molči o tem in kaj veselega govori. Jaz imam poskočne in vesele ljudi rad. Juheja, hopsasa!“

In kakor bi bil na enkrat ves drug, poskoči od tal, zažene čevlje z rame daleč od sebe preč in leti zopet po nje. Kvas ni mogel razumeti vsega tega. „Človek mora biti malo prismojen,“ mislil si je.

„Ali znaš peti, prijatelj škric!“ vpraša ga Spak.

„Malo, pa zdaj ne pojem. Ti zapoj!“

Spak vzdigne glavo proti mesecu, odpre široka usta in hreščaje začne robato pesen:

Stara baba Iskerca
Jedla sok iz piskerca,
Migala s suho bradó
Hčer zmerjála je takó:
Če boš v cerkvi ti na moško stran,
Kjer Martin stoji mi razcapán,
Tak obračala oči,
Če bo hodil na naš prag
Tebe gledat Martin Spak,

ha, ha! kaj ni lepa, pesen od mene, kaj?“

„To si sam zložil? No, poj do konca! Tacih sem še malo slišal.“

„Le čakaj, prijatelj suknjač, to in nekatero ti bom še zapel, če se bova lepo gledala na Slemenicah. Še srečo ti bom povedal, če hočeš precej nocoj. Samo to si izgovarjam, da se mojih sovražnikov ogiblješ.“

„Kdo pa je tvoj sovražnik?“

„To boš zvedel, predno bo dva, tri dni. Na Slemenicah ga boš videl vsak dan.“

Prideta na travnik. Pri poti je stalo na samem košato lipovo drevo, ki je fantastično molilo svoje goste veje v tiho, krasno mesečno noč. Na zapadu se je videla s hribca prijazna lučica izmed sadnega drevja, grajske strehe so se v mesečini svetile. Mladeniča so zopet obšle prijetne in otožne misli ob enem, ko je ugledal svoje novo stanovanje pri tujih ljudeh.

„Tu pod lipo grajska Manica sedéva; tu sem jej srečo povedal,“ pravi deseti brat.

„Saj nič ne veš,“ odgovori mladenič, „kako prihodnjost bom imel jaz?“

„Ti boš nekaj doživel tam gori, česar se ti še ni sanjalo nikdar. Le dobro ogledaj grad, mesec sveti lepo, pomnil ga boš do smrti, pomnil boš tudi desetega brata, čeravno mu ne veruješ, do groba ga boš pomnil.“

Glas Spakov je bil pri teh besedah popolnoma različen od prejšnje govorice, nekako temen in strašán, tako da je mladeniča malo osupnil. In ker se je ravno ta trenutek luna skrila začasno za oblak, prešinila ga

je tembolj neka čudna čut: rajši bi bil že v gradu ko tu s tem polunorim človekom na samotnem polju. Dasi kakor izobražen človek ni trohice verjel na vraže, obšla ga je vender misel, da Martin Spak res kaj več vé, ko navadni ljudjé.

Lehko je misliti, da je kraj, kjer sedeva in sanjari lepa deklica, naj si bode tudi nam neznana, mikaven za mladeniča, čegar „srce je prazno,“ in samo hrepeni po nečem, česar um ne vé vselej razlagati. Zatorej je Lovre, ko se je luna v tem zopet izza oblaka prikazala, pazno ogledal mesto okolo „grajske lipe“. Ozek pa dolg travnik se je raztezal po dolini. Razen lipe je rastlo samo še gosto vrbovo grmičje ob malem šumečem potoku, ki se je zvijal ravno mimo krasnega drevesa. Pod lipo, katere deblo bi bila komaj dva moška obsegla, bila je okolo in okolo napravljena klopica in tla so bila razhojena, očiten dokaz, da je Spak resnico govoril rekši, da hodijo dostikrat le-sem grajska gospoda, sosebeno pa Manica. Prijazna sprehajališča imam že, da bi le še vse drugo dobro bilo, mislil si je Lovre.

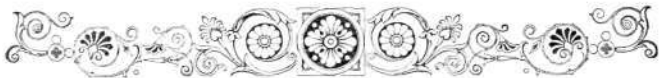
„Sitno je po noči prihajati; ali ne bi mogel tod v kaki krčmi prenočiti?“ vpraša Lovre.

Ko odgovora ne dobi, ozre se in pogleda za Martinom. Nikjer ga ni bilo. Lovre si ni mogel razložiti, ni kam, ni zakaj, ni kedaj mu je izginil. Ostalo mu ni družega na izbiranje, kakor po belo potresenem poti jezdit v grad, katerega je imel pred očmi.

Na Slemenice ga je peljala pot proti zadnjemu majhno navkreber. Grajsko poslopje je bilo precej prostorno, štirioglato in v dvoje nastropje. Dasiravno je bilo zidano, kakor se je iz stavbe dalo soditi, že v novejšem, to je ne v srednjem veku, poznalo se je vendar, da so stavitelji malo v mislih imeli take čase, v katerih je dobro, če se dom dá braniti. Zató je okrog in okrog spodnji del zida imel obliko male trdnjave in majhna, jako zamrežena okna. Gosto sadno drevje je rastlo okrog in okrog gradú po hribcu; samo proti severu je bil svet nekaj bolj kamenit in gol. Zato so tam stali hlevi in druga gospodarska poslopja. Zadaž se je svet naglo vzdigoval do strmega holma, na katerem je Kvas na hiter pogled opazil rogovilasto zidovje, razsip stanovanja nekdanjih gospodov na Slemenicah.

Luč, ki je gorela v gradu od zdolaj in v prvem nadstropju, prepričala je Kvasa, da družina in gospoda še ne spé.

Tretje poglavje.

Prišel je pobič lep in mlad ;
Pa kaj mi je prinesel,
Prašala ga nisem, povedal mi ni.

Narodna pesen.

V zgornji sobi slemeniškega gradu je bila mala družčina okrog omizja zbrana, katero hočemo bralcu bolj na tanko predočiti, kar se tem laglje zgodi, ker je ni bilo več ko pet glav: gospodar z ženo, hčerjo in malim sinom, pa Marijan Piškáv, sin sosednjega lastnika na pristavi Polesku, komaj četrť ure od Slemenic.

Benjamin G* je bil meščanske rodovine; ni mogel torej ošabno šteti plemenitih prednikov, ki bi si bili v boju tako ali tako čast pridobili, tudi niso bili njegovi pradedje še tako dolgo naseljeni na Slemenicah, da bi bil mogel gospod Benjamin svoj pridevek v starem kronistu Valvazorju brati. Pa imel je devet oral zemlje, lepe bukove gozde, precej velik vinograd, osem parov konj in celo čedo rogate živine — in to je bilo, s čimer se je graščak več ponašal, kakor bi se bil mogel sklicevati na „šestnajst kolen slovečih pradedov“ kakor plemenitniki znane severne dežele. Ko se naša povest začinja, imel je Benjamin že čez petdeset let, kar so sem ter tja osiveli lasje pričali; vender čisti zrak, v

katerem je živel od svojega dvajsetega leta, kar je šole popustil. ohranil mu je bil še neko mladeniško krepost, vsled katere je svojo nenavadno visoko postavo še vedno po koncu nosil. Obraz njegov je bil večji del vesel in to je veliko pripomoglo do tega, da lica in čela niso razorale tiste črte, katere nam človeka starejšega delajo, kakor je v resnici. Nočemo segati v njegovo življenje nazaj, tu pripovedujemo le dve reči, namreč da je bil precej po zgodnji smrti svojega očeta vzel svojo zdanjo ženo, še bolj miroljubnega značaja ko on, dalje pa da je dolgove, katere mu je bil oča zapustil, s tem poravnal, da je staro opuščeno pristavo Polesek z nekaj zemljišči vred nekemu priseljencu, do tačas neznanemu gospodu Piškavu prodal.

Roditeljema nasproti je sedela deklica, stara kacih tri in dvajset let. Manica je bila prvorojenka in edina sestra mlajšega brata, komaj devetletnega Balčka. Postave je bila bolj očetove, kajti prej bi jo bil človek imel za veliko kakor majhno. Iz modrih očij je sijala neka mila neskrbna in malomarna melanholija, katera je blede lice še veliko lepše delala in skoro morala vsacega nekako čudno ganiti. Njena rudeča usta so se le malokedaj nasmehnila. Pa ne morda zavoljo tega, da bi bila kaka skrivnost morila deklici mlado srce, to ne; sama ni vedela, zakaj se jej časi smijati ne ljubi, ko se drugi smejó; sama ni vedela, zakaj ni vesela, dasiravno si je morala izpovedati, da ne pogreša ničesa. Oča je mislil, da izvira ta lastnost od

tod, ker preveč bere: pa ker je ljubil svojo edino, izmed štirih rojenih pri življenju ostalo hčer neizrečeno, zató jej ni hotel veselja kratiti s kako prepovedjo. Gosti lasjé kostanjeve barve nad visokim čistim čelom, pravilno ustvarjen obraz in vsa vzrast jej je dajala nežno, čeravno ne posebno lepoto. Bila je nekaj časa v mestu, večji del svoje omikanosti in vednosti pak si je pridobila s svojo pridnostjo.

Razen domačega, še nedoraslega sina je sedel na koncu mize blizu devetnajstletni mladenič, Marijan Piškav. Imel je eno tistih obličij, ki po jedni strani lahko veljajo za lepa, po drugi pa se lahko o njih reče, da pri njih še nekaj pogrešamo, česar se ne moremo domisliti. Zdravega, životnega mladeniča je vsak na prvi pogled ugenil iz tega obraza; nasproti pak bi bil moral tisti, ki trdi, da se človeku z obraza bere, kako živi in misli, soditi, da je življenje in mišljenje Marijanovo kaj enolično. In res bi se tu posebej ne bil zmotil. Kakor sosed je bil skoro večer gost na Slemenicah.

Sredi mize je gorela voščena sveča, in okrog svečnika so ležale raztrošene kvarte.

„Ali jih ne vržemo še enkrat?“ vpraša mladenič in zbira posamne podobe.

„Jaz sem se že naigrala,“ reče Manica in in potegne knjigo bliže. Videlo se je, da bi bila rajša brala.

„Kako moreš ven in ven v bukve gledati? Ves dan si v nje zamaknena in še na večer se jih ne naveličaš,“ pravi Marijan.

Ker je bil v prvi mladosti njen tovariš v igri, torej star znanec in skoro bolj na Slemenicah domač ko na domu svojega očeta, zato jo je tikal.

„Jaz sem že tudi dejala, da bi bila Manica doktor postala, ko bi bila Balček,“ pravi mati na to.

„Ali jaz ne bom doktor, mama?“ vpraša deček.

„Ti si premalo priden, vse drugo ti je bolj mari ko bukve,“ pravi mati. „Le počakaj, kadar učenik pride, ta te bo že nagnal, da se boš pridneje učil, nego si se do zdaj.“

„Učenik te bo ostro držal,“ reče Marijan, da bi dečka podražil.

Balček je verjel, naslikal si je v domišljiji učenika starega, grdega, ki ga bode uhljal in lasal, kakor je v vaški šoli videl, da šolmošter lasá kmetske fantine, in na jok so se mu ustna napravila.

„Nič ne verjemi, Baldvinče! Če boš priden, ne bo ti nič žalega storil novi učenik. Midva se bova vkup učila,“ pošepnila je sestra bratcu na uho in mu z lepo ročico pogladila rumene kodraste lase z lica.

„Kedaj pa pride?“ vpraša Marijan.

„Danes bi bil imel že tu biti, kakor mi je pisal moj prijatelj profesor v Ljubljani, ki mi je to reč oskrbel. Bajè, da je izvrsten mladenič; bil je eden najpridnejših učencev,“ odgovori gospodar,

„Dobro bo to!“ pravi Marijan. „Da bi le kaka mevža ne bil, imel bom potlej vsaj tovariša za na lov.“

Lisic je letos dosti, v vasi doli je jedna že precej kur odnesla. Pred sinočnim sem je bil šel čakati, dve uri sem na prelazu sedel, na zadnje pak mi je bilo dolgčas po noči samemu prežati, zebsti me je začelo, obesil sem puško čez pleča ter šel spat. Ko bi bil še enega imel, pa bi bila lepega lisjaka dobila. Tudi zajcev je letos dosti. Bog vé kako je to, da je leto tako srečno in rodovito za žival.“

„Lovec ste, morali bi vedeti, da zató, ker je bila lanska zima prav gorka in je torej vzpomladi bilo veliko zaroda,“ razlaga gospod Benjamin.

„Ali letos bode velik sneg.“

„Bog vé, morda pa ne,“ odgovori gospodar ter se nasloni na stol.

„Gotovo, jaz vem, da bo,“ trdi mladenič, „gob je bilo letos vse polno, lišaj po hrastju je dolg vzrastel, dežja je bilo malo po leti, žerjavi so že leteli — —“

„Béžite, iz tega vsega se ne dá nič posnemati. Vi morate bolj pametno misliti. Pustite vraže Martinu Spaku in kmetom doli v vasi.“

Manica ni poslušala tega pričkanja, odprla je bila knjigo in jela brati, mati pak je imela z nekim šivanjem opravke.

„To niso vraže,“ ugovarjal je Marijan in bil ravno namenjen svojo prepričanje dalje utrjevati, ko pogleda hišina, stara Urša, v sobo in pri poluodprtih durih naznani, da je neki gospod prišel, ki bode najbrž hotel čez noč ostati.

„Kdo bi pač po noči prišel?“ dejala je gospa, hitro svečo prižgavši.

„Nima biti kdo drugi, kakor učenik, saj ima danes priti; najbrž se je na poti kako zamudil. Dej napraviti sobo, večerjo in kar je treba, grem jaz doli.“

Rekši vzame gospod Benjamin luč svoji ženi iz roke in odide.

„Kakšen je ta gospod?“ klical je strežajki Marijan.

„Ah, gospod, mlad je in lep, prav lep,“ dejala je Urša in še enkrat pomolila glavo v izbo. „Prijezdil je in deseti brat je ž njim prišel; to pomeni, da je srečo v grad prinesel.“

„To ti je lepa družčina, kaj ne Manica, gospod učenik in capin deseti brat!“ In kakor bi se bil Bog vé kako bistroumno odrezal, smijal se je mladi gospodič na vse grlo.

„Kaj ni Martinek takov človek kakor mí? Kaj si more, če ima malo menj pameti časi. Tudi reveža ne smemo zaničevati. Morda je on boljši vodnik ko kdo drugi.“

Po stopnicah so se zdaj čuli koraki in Lovre Kvas je stopil z graščakom v sobo.

„Le otresite se teh premislikov,“ govoril je gospodar, „tukaj smo na kmetih in sami domači. Ne gledamo vnanjosti in formalnosti, sploh boste nas našli kmetsko priproste in malo meščanske navade v hiši. To vsak vé, da se človek po poti opraší in utrudi, vse-dite se!“

Po tem prijaznem domačem vzprejemu je bilo Lovretu nekako dobro pri srcu, in ko se je hotel izgovarjati, da je tako pozno na večer prišel in morda zaradi tega neprijetnosti napravil, ni mu dal gospod Benjamin še besede izgovoriti in ga je precej seznanil s pričujočimi in svojo ženo, ki je preskrbevši potrebne reči zopet v sobo prišla. Malega Balčka je naglo minil strah, ko je videl, da učenik ni nikakor tak, kakor oni stari doli pri fari. Ko ga je celó tako prijazno pogledal in mu obljubil, da bosta gotovo prijatelja, ker vé, da bode priden učenec, razbistrilo se je popolnoma dečkovu obličju in ogledal je svojega prihodnjega učenika od nog do glave.

„No, gospod Kvas!“ izpregovori graščak, ko je prebral Lovretova spričevala in priporočilno pismo od svojega nekdanjega prijatelja in Kvasovega profesorja, „iz vsega vidim, da je resnično, kar sem že prej od Vas slišal, predno sem Vas poznal. Preverjen sem, da, če je komu mogoče našemu Balčku glavico vzdramiti, boste jo Vi. Gledite in potrudite se, da Vam bode vsaj malo podoben nekdanj, in prepričali se boste, da bodeva s seboj zadovoljna.“

„Glavo ima dobro,“ pristavi mati in ljubeznivo pogleda na svojega ljubljenca, „lahko se bode učil, samo — —“ hotela je reči: malo razposajen je časi; ali ko je videla, kako jo je sinček za obleko vlekel in proseče ozrl se va-njo, naj ga ne zatoži, nasmijala se je in ni končala stavka.

„Jaz se bom gotovo trudil na vso moč, da storim svojo dolžnost, in ker ima moj gojenec, kakor milostljiva gospa pravijo, dobro glavo in vem, da bode priden, imam najboljšo upanje, da bodeva v dveh letih precej daleč prišla,“ reče Kvas.

„Samo dve leti ste namenjeni pri nas ostati?“ vpraša gospa.

„Da, dve leti, potem bi rad šel na višje šole, kar bi bil že zdaj storil, ko ne bi bil imel nekih ovir, ali da naravnost povem, materialnega pomanjkanja in malo slabotnega zdravja.“

„To je zató, ker ste bili vedno v ozidji in ste se morda preveč trudili z ukom in poukom, kar se vé da ne tekne zmerom tako telesu kakor duhu,“ dejal je gospodar. „Ali tu pri nas na deželi imamo ves drug zrak kakor v mestu, zató boste pri nas zdravi ko riba in ker ste mladi, ne odide Vam univerza, tudi če se pogodimo s časom še za dalje.“

„Videli boste, gospod učitelj!“ izpregovori Manica, „da pri nas ni tako dolgočasno življenje, kakor si morda mislite in kakor se Vam je na prvi pogled zdelo. So-sebno ker ste po noči prišli, niste videli, kako lepo okolico imamo. Tukaj pri nas se boste učili lahko prirodo in ljudi poznavati: zakaj po mojih mislih je malokje toliko originalnih nevsakdanjih značajev ko v našem okrožji. Če Bog da, privadili se boste tako našega življenja, da ostanete tudi več ko dve leti.“

„Beži no, Manica!“ dejal je Marijan, ki je bil v tem kakor doma veliko pipo izvlekel in tobak napravil, nevprašaje za nikako dovoljenje in vstal. „Misliš, da je gospod Kvas — tako se menda pišete, če sem prav razumel — ravno tak ko ti, da se mu bo ljubilo cele ure poslušati neumnega brnjavsca desetega brata ali pa Krjavlja tiste prazne kvasiti ali tiste nore pesni peti ali kamnoseka Matijca ogledavati, kako v leščevji sedi in nič ne govori, beži! Midva bova rajša hodila rakov lovit, zajcev gonit, lisjaka čakati. Pa se bomo že še zmenili, deset je ura. Lehko noč!“

Rekši odide Marijan. Lovre je iz vsega predomačega obnašanja mladeničevega sodil, da je najbrž Maničin ženin, dasiravno se je čudil, kako nasprotno mišljenje se vidi med njima. Ni si mogel reči, da bi mu bil mladenič po všeči, zato tudi precej iz prva ni imel pravega sočutja do njega. Bil je malo v zadregi, ko ga je gospa vprašala, kako mu kaj sosed dopada.

Govorica se je pletla še nekaj časa o raznih rečeh. Po večerji pak, katero je bila nova njegova gospodinja hitro za-nj pripravila, razšla se je družina spat in Lovre je dobil prijazno sobo z razgledom na vrt. Svoje reči je našel že tam. Dasi truden, vender ni šel poprej spat, predno ni uredil in razložil knjig in obleke, katerega vsega blaga žalibog ni imel veliko. Izbica in pohištvo je bilo priprosto, ali Lovre še v svojem življenju ni imel tako prijaznega in prijetnega stanovanja.

Premišljuje razne skušnje in dogodke denšnjega dneva vleže se v mehko posteljo s sladkim občutkom trudnega človeka, ki je dan preživel popolnoma zadovoljen z njegovim koncem. Komaj nekaj ur poprej so ga še obhajale bridke misli, tožil je nad svojo usodo, ki mu ni dala veliko več ko revščino, ki ga je drvila že blizu od praga njegovih želj k tujim ljudem, — in zdaj je bil srečen, kajti vedel je, da so ti tuji ljudje dobri. Že davno je bil odpravil svojo kratko večerno molitev, pa zaspati ni mogel, težko ga je stalo misliti nocoj na milo svojo staro mamico in na Boga; razne podobe, katere je po dnevi imel pred očmi, vrstile so se mu v spominu. Zdravnik Vencelj, posamezni udje grajske družine, miloglasne besede Maničine, prelepa njena podoba — ah, kako srečen mora biti ta Marijan, ki je menda ženin njen — čudna prikazen deseti brat, njegove proročne besede — vse se je mladeniču čudno vrtelo po glavi in ko je naposled zadremal, vezale so se te misli v čudne sladke sanje.

Ko se je Lovre drugo jutro vzbudil, bil je velik dan. Solnce je prijazno sijalo skozi njegovo okno. Čudil se je, kako da je tako trdno in dolgo spal, kar ni bila sicer njegova navada.

„Ljudje si bodo mislili, da sem Bog vé kak zaspal in nemarnež,“ dejal je in naglo na noge skočil. Ura je bila že osem. Obleko je našel očejeno in pripravljeno. Hitro se opravi in odpre okno.

Zdaj še le je mogel natančneje ogledati kraj in ležó gradú, svojega novega stanovanja.

Slemenice so stale na nizki višini. Vrt z gostim sadjem prerasten, katerega je sinoči le na pol videl, razprostiral se je po rebri posebno lepo na južno stran. Precej za vrtom pa se je začel travnik ob obeh platéh malega potoka, ki se je daleč po vedno ožji dolini med vrbovimi grmi vil in bleščal v jutranjem solncu. Tudi velika samotna lipa, ki je ponosno na samem raztezala široko razrastle veje, mogla se je s strani opazovati. Konci dolzega žleba se je potok nalival v širok ribnjak, ki je bil malemu jezeru podoben. Na obe platí ribnjaka pa se je vzdigovala strmina, na desni strani gosto pre-rastla, na levi pa gola, kamenita tjà do vasi, ki se je na vzvišenini stojé okolici kaj lepo podajala. Med gradom in vasi je bila majhna podružna cerkvice z ograjenim pokopališčem, katero so bili nekdanji sleme-niški gospodje postavili.

Proti vzhodu čez vrt in čez travnik pak je Kvas videl posamno večje domovje; vendar ker je stalo tik hoste in se ni veliko videlo iz drevja, zató ni mogel razsoditi, ali je hiša premožnega kmetskega moža ali pa gradič. Visoki macesni in redno nasajene lipe so kazale na gradič. To je bil Polesek.

Ko je tako skozi okno gledal, zapazil je desetega brata, bosega in opravljenega ko včeraj, ki je izza konjskih hlevov prignal konja, katerega je on včeraj jezdil. Imel je veliko batino v roci in ker je konj počasno

stopal, vsipaval ga je neusmiljeno prek reber po dolgem. Prišedši mimo okna je zagledal Kvasa, namežikal z očmi, na čuden smeh široka usta raztegnil in zavpil: „Dali so mi gospod, da bom zver tiral Peharčku nazaj, hi! Pa ta božja stvar tako hodi ko polž na vlaku. Krjavlju jo bom dal na popravo, tako-le!“

Pri zadnji besedi zopet loputne z gorjačo po konju. Kvas ni vedel, ali bi se smijal ali jezil nad neusmiljenim človekom, katerega je še nekaj časa z očmi lovil.

Stara hišina je pokukala v izbico in videvši, da je vstal, poklicala ga k zajutreku, ki ga mu je na mizo postavila. Ob enem mu je pravila, da so drugi že zunaj, „gospod pri ljudéh, ki češplje tresejo na gornjem vrtu, gospa na sušilni jami in gospica doli po vrtu hodijo.“

Četrt ure potem je bil tudi Kvas na vrtu. Naproti mu pride Manica. Danes se mu je še veliko lepša zdela. Želi jej dobro jutro in ona ga vpraša, kako mu kaj dopada na Slemenicah, kako je kaj spal in druge čisto navadne reči, na katere je Lovre rajši odgovarjal, ko dostikrat na še tako važne. Precej pri tem razgovoru pak je čutil, da ima gospodična nekaj v sebi, kar jo veliko više postavlja, in ravno zató je bilo vse njegovo obnašanje skoro nekako boječe. Gospodična je to menda izprevidela, kajti govorila je ž njim kakor s starim znancem prosto in domače.

Ob to prijetno družčino pripravi Kvasa človek, ki mu je bil dozdej še neznan, ki je pa naravnost iz grada prišel in moral biti torej domač.

„Glejte, tu prihaja naš strijc Dolef,“ reče Manica in ko se je mož približal, dejala je: „Strijc, to so gospod Kvas, naš učenik.“

Novi prišlec je bil precej prileten in suh ko sama kost. Po vsej svoji zunanji opravi ni bil nikakor podoben, da bi bil ud grajske družine. Po špičastem koščenem obradku so rastle zapuščene in zastarane ščetine, katere so zmršene in nerazčesane pričale, da je lastnik imel jih samo zató, ker je bil prezanemarjen, da bi jih bil obril. Čelo vrhu globoko ležečih mrečih očij bilo je visoko, pa nagrbančeno, kolikor se je dalo razvideti izpod nekđaj belega, zdaj pa orumenelega in raztlačenega slamnika in ravno tako razkuštranih, sem ter tjà že osivelih dolgih las. Obleka ni določila, ali je gospod Dolef star krojač ali rokodelski popotnik, kakršnega na veliki cesti srečaš z oprášeno culo na plečih, ali drugi deseti brat. Oguljena suknja, na komolcih že skoro otlá, zapeta do brade, segala je komaj do tistega neimenljivega telesnega dela, kateri pri sedežu in tepežu največ trpí. Hlače so bile dolge, ozke in na drobnih koščenih nogah, vender še preohlapne, zlasti od spodaj, kjer so se rujavih čevljev dotikale, blatne in s peto pohojene.

„Salve, prijatelj, ali ste prišli? No, dobro, da ste prišli. Midva se bova še le kaj zmenila, dva študioza, eden mlad, eden star. Deklina, le pojdi, ti ne razumeš nič tega, kar se midva lahko meniva.“

Rekši izvleče iz žepa malo kmetsko pipico in zamazan mehur tobaka in si jo natlači. Manica odide

po vrtu, poprej pa nekako smejé se pogleda Lovreta, ki je strmé gledal tega moža in ni vedel, kako bi odgovoril; ni vedel, ali je prav razumel, ali ne, ko je dejala: „tu prihaja naš strijc.“

„No, vidim se Vam kakor kak „vacuus viator,“ kakor Latinec pravi, ne vem že kateri, ali Ovid ali Virgilij ali Horacij. Pa to nič ne dé, če človek dolgo živi, vse mu pride v koš. Časih smo bili že drugi ljudjé, „fuimus Troes,“ veselo smo živeli, pili in peli, da nikdar tega in Adolf, svojega očeta drugi sin, ki bi bil imel tolar vrhu glave vrezan dobiti in črn talar nositi, ni bil zadnji. Pa zdaj so vse tiste urice pô-zlu. Povejte mi, tovariš moj, kaj bo iz Vas, kam se boste obrnili, ko ste filozofijo in fiziko dognali?“

„Ne vem še, nisem se še odločil,“ odgovori Kvas.

„V seminar ne?“ vpraša strijc Dolef in tlečo gobo v tobak potakne.

„Najbrž da ne.“

„Pa zakaj ne? Glejte, ko bi se jaz ne bil premislil in bi bil to, kar so moj ranjki oča menili, da bodem, bil bi zdaj ves drugačen trebušček vzredil, kakor je ta-le. Dekan bi bil in še kaj več. Pa to se vé, ko bi pijače ne bilo na svetu, bilo bi marsikaj drugače. Ko bi se pes ne bil za grmom zamudil, pa bi bil zajca ujel; tako bi bili moj oča bolj pametno storili, ko bi bili še nekaj malega časa živeli. Ko so umrli in je ta moj brat gospodarstvo prevzel, ta Benjamin, tačas je Dolef dobil po oporoki nekaj petic več v roke in halo!

Kakor bi vraga izpustil, bilo je vse naše. Štirje pravi ptiči smo bili: jaz, neki Logar, Vesel, pa neki baron Frik Frik, in mi štirje smo imeli groše in ves svet je bil naš pri poličku. Jeminej, to so bile urice! Na starem trgu je bila lepa Nežika, tista nam je točila do štirih čez polunoči. In pili smo ga dan na dan. Drugo jutro sem vselej prišel ves zaspan v šolo. To je bilo zadnje leto, v prvi klopi sem sedel, — imeli smo zgubanega profesorja, ki je vedno palico nosil pod pazduho na ulicah po letu in po zimi, ta je imel latinsko. Jaz sem bil poprej zmerom priden in to mi je potlej, ko sem samo pil, tako prav prišlo, da sem ravno tako izhajal, ko drugi, ki so zvečer do desetih v bukvah čepeli. „Quid tu censes?“ prišla je vrsta ná-me in Dolef se je vzdignil iz prve klopi, malo bled in krvavih očij, pa vender še čvrst, in se je tako odrezal, da so vsi strmeli. In na večer smo spet in spet pili. To so bile urice! Povejte mi, ali je denašnji dan še kaj veselega sveta?“

„O, še se nahajajo!“ odgovori Kvas — „toda jaz sem tacih veselic malo skusil.“

„Verjamem, verjamem,“ pravi Dolef in hitro tri pote na gosto dima potegne, da bi spet pravil dalje o svojih uricah. „No, ljudjé so se izprevrgli; nemara, da že ni več pravih pivcev. Glejte, kako se svet izpreminja, tempora mutantur! Tisti moj tovariš Frik je bil svoje dni tak, da je vinski kar denar trosil — trosil, razumete; no, zdaj pa ljudjé pripovedujejo, da je neki na Štajer-

skem sodnik in si je tako prelevil poprejšnjo kožo in pamet, da ga ne pije kaplje več in da si je že veliko premoženja naskoparil. Samo jaz sem še stari ostal in bom ostal najbrž do groba. Časih sem že rekel, da bom popustil pitje, ali ne gre in ne dá se. Kamor se človek enkrat upreže, tam mora voziti po suhi in blatni cesti. „Vino pellite curas“ bere se v Horaciji, če se ne motim.“

„Dobro pamet imate, da niste še pozabili tacih izrekov. Ali ste še potlej kaj pečali se s knjigami?“ vpraša Lovre.

„O kaj še!“ odgovori Dolef. „Kar so ranjki oča umrli, pustil sem ves uk. K vojakom sem jo bil pobrisal, pa je nisem mogel daleč prignati. Dejali so, da sem vedno pijan, pa pijan sem bil malokdaj. Res sem ga zvrčal, kakor tisti v pesni:

En starček je bil,

Je glažek izpraznil,

Je vince rad pil:

Je druž'ga nalil,

ali znal sem ga tudi nositi. Kar so mi bili pa oča pustili dote, tisto je šlo z vragom; pa naj gre v božjem imenu, saj mi mora brat Benjamin kot dajati do smrti in pri tem se še vender časih kak božjak uloví, da je za požirek brinjevca.“

„Ali če človek preveč pije, prikrajša si življenje in človek živi za to, da sebe in druge srečne stori — —“

„Le tiho, le tiho, že vidim da majhno filozofa v Vas tiči in da bi me radi izpreobrnili. Pa saj veste, kedaj se pijanec izpreobrne: kadar se v jamo zvrne. Zakaj, tega ne skrivam, da sem pijanec; kakor sem Vas

videl, precej sem Vam povedal, da me boste poznali. Jaz tudi vem, da bi morda bolje bilo zá-me, ko bi se ne bil te navade navzel. Ali kar je, to je in mir besedij! Zató me ne bo nikoli nihče slišal, da bi mu rekel: pijančuj, ampak pravim zmerom: varuj se vraga, delaj tako, kakor me slišiš, ne tako, kakor me vidiš. Pa se bova že še kaj pomenila od moje šole in drugih rečij. Zdaj grem doli v vas, če imajo kaj za primáko za suho grlo. Če ste kaj učenih bukev prinesli, bodeva jih enkrat skupaj pogledala in še en pot se bom pomladil in se še marsičesa domislil.“

Lovre je še precej časa gledal za starim, kako je koračil čez vrt. Noge so se mu že opletale, na gosto je že stopal, vse je opominalo na to, da ni daleč tisti čas, ki bode konec storil življenju tega moža, in vender mu je bila strast še tako živa! Pač čudna reč to, da more človek drugače ravnati, kakor mu razum veli, razum — največja moč v njem!

Četrto poglavje.

Pogovor vmes unamé
O.l modrih se jim glav,
O.l sladkosti življenja
In od njega težáv;
In če se menim ž njimi,
Nobenemu ni mar,
Da nisem bil še v Rimi,
Na vojski še nikdar.

Fr. Levstik.

Ako je kdo sodil iz tega, kar smo dozdej pravili o Kvasu, da bomo Lovretu do konca te suhotne pravlјice za petami, to je, da bomo najmanjša dejanja njegova načrtali s tisto jezičnostjo, ki jo časi občudujemo poslušaje svoje stare majke, rojene v prejšnjem stoletju, ali da bomo tako vestno svojega junaka stopinje sledili v temotni preteklosti štiridesetih let, kakor sloveči angleški novelisti, ki vpeljuje svojega viteza v kako izbo, celó ne pozabijo povedati, da je kljuko pritisnil: — kdor tako sodi, ta ni prave pogodil. Nikakor pa se s tem nočemo hvaliti, ker vemo, da ni taka obširnost reč, katero vsak pisac lahko posnema, ampak da je tistemu, kdor jo hoče upotrebljevati, posebnega božjega darú tako potreba ko ribi vode, in ta dar je živa — domišljija. Ker se pa s tako domišljijo pisalec te pravlјice ne more ponašati in ker bi rad še

nekaj poštenih možakov čisto stare korenine bralcu pred oči postavil, zapustimo za več časa svojega mladega prijatelja na Slemenicah, naj se seznanja in udomačuje, kakor mu drago, ter poglédimo doli v Obrhek, kmetško vas, ki delj časa stoji, kakor bi kopa dedov, za vrstjo živečih, pomnila. Pot do tjakaj ne bo dolga, kajti komaj četrt ure ti bo treba, če malo urneje stopiš, in gospod strije Dolef so, kadar so se najbolj od pijanosti opotekali, prišli v polu ure.

Nekateri gospodje učenjaki trdijo, da je za deželno zgodovino zelo imenitna etimologija lastnih imen starih krajev, mest, hribov, vasij. In ker je tudi slavni Šafařík med temi, verjamem tudi jaz, da časi v kakem imenu kaj več čepí kakor samo ime. Zavoljo te vere sem že dostikrat, kar sem povest o desetem bratu zvedel, premišljal in dejal sam pri sebi: „Kaj vruga bi se dalo iz Obrhka po odmečku, pristavku, izpremenji in predevku posameznih črk, po najdbi korenine v sanskrtu in materi stari slovenščini — izvajati in skazati vsaj toliko, da znam več ko hruške peči. Ali povedati vam moram danes, ko je čas, da bi svojo navidezno učenost očitno pokazal, da nisem s svojo preiskavo nič delj prišel, kakor da imam ponižno misel: Obrhek se pravi vasi samo zató, ker je stavljena ob vrhu na levici že imenovane doline, kjer je bil grajski ribnjak. Zraven te misli imam pa še drugo menj razvito, namreč to, da je pri vsej moji prizadetvi in preiskavi še zmerom mogoče, da je Obrhek ime dobil od tega staroslovanskega malika,

ali od onega božanstva, samo da sem jaz prekratkega pogleda in da imam premalo ali pa nič genijalnega duha naših starinarjev. Morda mi bo kak dobrovoljen starinoslovec pri mogoči drugi izdavi desetega brata tu iz zadrege pomagal ter mi pod črto tega lista napravil majhen komentarček.

Obrhek, ves do kraja — s Krjavljevo kočo vred — imel je dve in dvajset številčk nad hišnimi vrati. Da so bile hiše po večini lesene ali samo ometane, da so bili posamni tramovi čeravno iz bukvine, vender že črvojedni in črno okajeni, da so bile nekatere strehe, kakor se je iz zaréz na slémenu bralo, že petnajstkrat s slamo prekrite in je skoro sploh že v šestnajsto tu in tam kaka luknja krovca prosila: to nam potrjuje že izrečeno verjetnost, da je bil Obrhek star. Obršcanje so bili pa tudi najboljše duše, kar si jih misliti moreš. Dasiravno siromaški kmetavsi in revni ko jare miši, vsi do enega, katerega bomo še omenili, ravnali so se vender po božjih in cerkvenih zapovedih; odrajštovali so fronke in desetino in biro, če je bilo le za žive in mrtve mogoče, ob pravem času. Dasiravno so možakarji časi malo porentačili in pokleli, kadar so jih ženice razjarile ali kadar je pri pipi tobaka govórica tako nanesla, da se je bolj možato podalo, če so vpleli hudiča ali vraga med poštene in mirne besede; dasiravno so obrški fantinje, da bi staro navado in svojo čast ohranili, sešli se na večer sredi vasí, polegli se pod „velicim čampljevim drevesom“ in kako staro pesen zakrožili; dasiravno so

ženice imele tisto čudovito lastnost, katero je že pred več ko devetnajst sto leti pri Galijancih Julij Cesar našel — zvedavost namreč: vender pri vseh teh slabostih so bili Obrščanje pobožnejši ko vsi njih sosedje okrog in okrog. Vsak večer si slišal v posameznih hišah petdesetkrat ponovljeno Češčeno-Marijo z roženkranskim dostavkom; v sredi Obrhka pa je stalo leseno znamenje s kaj malo umetalno izrezano podobo Križanega, kateremu so vaška dekleta vsako vzpomlad glavo z venci in rožnimi kitami olepšale in pred katerim se je vsak vaščan mimo gredoč spoštljivo odkrival, spominaje se smrti in fajmoštrove besede, tudi če je ravno šel od krčmarja Obrščaka ves vinski in težak.

Ta ravno imenovani mož je bil glava vse vasi in neovržno zeló potreben za okolico, če smemo tistim zaupati, ki trdé, da človek najbolje stori, če nepotrebne, to je, ne živo potrebne denarje zapije, ali da lepši povemo, tistemu dobrotniku spraviti dá, ki mu sladke kaplje ponudi pokusiti. Že samo to, da je po njem imenovala se vsa vas, moralo mu je nekaj veljave pridobiti, kajti pravil je on in njegovi očetje, da je nekdaj na Obrhku samo njegova hiša stala in da so se drugi sosedje okrog njega naselili, to se vé, menda kmalu potem, kar je nehal bob v klasju rasti in se je v stročevje izpremenil. Koliko imenitnejši mož je moral torej Obrščak biti, ker so zraven imenovane zgodovinske in imenske veljavnosti še druge reči pristopile, katere so ga vzviševale nad vse vaščane. Bil je namreč krčmar

in župan ter za tega delj naravni brambovec in zago-
vornik vsega, kar je sosesko zadevalo. Njegova postava
— bil je velik, rudečega lica, nosil je toliko trebuha,
da se je dalo spoznati, da ne goni sam za brazdo
voličev — ta je popolnoma pristovala k drugim last-
nostim, vnanjim in notranjim. Premožnejši ko drugi
sosedje je kakemu revežu tudi časih frakeljček na upanje
natočil, in čeravno se taki dolžniki niso nič posebno
kaj podvizali, da bi svoje dolgove poravnali, imel je
vender Obrščak vsaj toliko dobrega od njih, da so rekli:
„nič napačen mož ni to.“ Kadar je bilo za sosesko kaj
govoriti, vstopili so se sosedge za Obrščaka in on je imel
tačas samovoljo. Čeravno se ni bil naučil ni brati ni pisati
— zakaj pred štiridesetimi leti so se ljudje menj pečali
za take reči — izuril se je bil vender toliko, da je po
lastni iznajdbi zapisoval, koliko poličev je imel pri tem
ali onem sosedu na dolgu. Obrščak je imel namreč v
treh znamenjih vso matematiko in vso abecedo. „Kljuka
pet, križ deset, kol enó, pa je XVI. krajcarjev za eden
bokal.“ To se vé, da je Obrščak te kole in križe tako
napošev, zdaj majhne zdaj velike, zdaj na to, zdaj na
óno stran viseče zastavljal, da jih živ krst ni več razu-
meti mogel, ko on sam. Ker pa je bilo tacihi dolžnikov
obilo število, kateri so na upanje pili, in ker je bil
krčmar prepošten in prevesten, da bi bil s svojim pisanjem
sebi in drugim zmešnjavo napravljaj in od tega terjal,
kar je oni izpil, zaznamenoval je Obrščak kovačevo
vrsto na prazni strani stare pečati (druzega papirja ni

poznal) z rogovilastim zaznamkom, ki je imel klešče pomeniti, grajskemu Dolfu je napravil v zapisnik nekaj črt, ki so hotele škrice pri suknji naslikati itd., drugi je drugo znamenje imel.

Prebravši popis krčmarjeve osebe, vém, da častiti moj bralec pričakuje zbrano družbo okolo tega poštenjaka, zlasti če se še domišlja naše posebne pravice, katere sem od kraja prvega poglavja opomnil.

Popoludne je bilo okolo treh, ko so sedeli Dolef, deseti brat Martinek, dva kmetška možaka pri enem, dva druga — eden, mlad, čeden fant okrog dvajsetih let, imenovan Francelj Dražarjev, eden pa več ko še enkrat toliko star, Miha izpod Gaja — pri drugem vinu. Ker je krčmar videl, da imata poslednja dva sama med seboj govoriti, mešal se je le bolj med prvo družino.

„Jej, naj te vrag!“ dejal je eden kmetških možakov, Matevžek — „gospod Dolef, kaj je zdaj v Vašem gradu novega, kaj? Tako je vender-le res, da ste dobili novega šolmoštra, sami zá-se, posebej. Enega sina ima gospod Slemeniški, ta Vaš brat, pa učeniku daje jesti in piti in — kaj bom drugače govoril: dobro vá-se in dobro ná-se mu preskrbí in še denarja mu bo dal, vem da, in kaj bo iz vsega tega? Nič!“

„Denar bo potekel,“ pravi drugi.

„Vidva tega ne razumeta; molčita rajši!“ dejal je Dolef.

„Kaj bi vraga ne vedel?“ hučuje se Matevžek.
— „Ali nisem svojega paglavca celo zimo zaganjal k

šolmoštru, da bi ga bil kaj izučil? Po svetem Urbanu — to se vé sem moral pastirja imeti, potlej je s šolo preč. Pa sem bil ondan, ko sem prašiče v mestu prodal, kupil mu ene bukvice, češ, naj bo fant v cerkvi na branje molil, da ne bo stal kakor trot pred Bogom. Ali kaj menite, da je znal brati! Hudirja je znal, namlanega! Beri kaj iz bukvic, dejal sem mu v nedeljo popoldne. Pa se je pripravljaj kakor bolni iz postelje, tako zbiral besede in tolkel in jecal, kakor bi kislo repo jedel iz škrbaste sklede. In ko mi je ondan birič pečat prinesel, zakaj nisem peska na cesto napeljal, še razločiti ni mogel, kdaj je dan postavljen, da se imam pri gosposki zglasiti. Šember te vzemi, dejal sem, po kaj sem te pošiljal vso ljubo zimo k šolmoštru, ko se nisi naučil nič in si še večji telek, ko jaz sam. Mari bi bil jaz fanta doma imel, da bi mi bil prejo vil v klopčiče! Zató jaz pravim: grajski gospod mora imeti čudno pamet, da našemu farnemu šolmoštru biro daje, kakor mi vsi in še več, potlej si pa še sam onega vzame in ga sam plačuje.“

„Kaj ne veš, zakaj tako dela?“ pravi krčmar.

„Zakaj?“ pravi mož.

„Ko bi ti imel tako *kopico* denarja, pa bi ravno tako delal.“

„Ta je pa resnična,“ pristavi drugi izmed možakov.
— „Ko bi jaz ali ti hodil po ajdovi setvi od kozolca z velicim poveznim vozom in z žrdjó, in bi vsak deseti snop izpulil in tako nekatero rázstavko pšenice, ki so

jo drugi ljudje pridelali, domov napeljal, i! menim da bi potlej denar trosil in razmetal.“

„Le pijte, pa molčite!“ reče Dolef, kateri ga je že v možganih imel, da so mu oči vkup lezle, potem je z glavo potrkujé začel peti z onemoglim glasom:

En starček je bil,

Je glažek izpraznil,

Je vince rad pil,

Je druž'ga nalil.

Ali modri možje iz Obrhka se niso dali motiti z gospod Dolfovo pesnijo, katero so slišali že nekateri in nekaterikrat.

„Pritožili se ne bomo čez-enj,“ pravi krčmar, kateremu je na misel prišlo, da bi utegnil gospod graščak zvedeti, kako se je v njegovi hiši zaničljivo o njem govorilo.

„Bog obvaruj!“ dejal je drugi izmed sosedov, ki je bil Obrščaku nekaj grošev dolžen in se torej ni spodobilo, da bi bil na nasprotni strani stal. — „Dober gospod je, on bi ne mogel ubožčeka s palcem v oči dregniti, kakor kdo drugi.“

„Kaj se vama meša? kaj sta šlevasta, ali še le bosta? Kaj pa odgovarjata na tisto, kar vaju nihče ne vpraša! „Jaz nisem dejal, da ni dober, pošten mož, ali pameti nima prave, pameti!“ trdi svojeglavo Matvezek. — Jaz bi mu tudi iz očij v oči to povedal, kaj se bom torej bal, če me strijc Dolef sliši ali ne. Saj smo možje, ne nosimo moderca, ampak kamižolo in vemo, kedaj je čas molčati, kedaj govoriti in na uho pošte prenašati. Kaj ni res, gospod Dolef?“

„Kaj pak, da ga bomo pili še en bokal, še en bokal, pa še en bokal,“ blebetal je Dolef in z glavo vedno bliže mize prihajal. „To pa, to, dolžen sem že — koliko sem že? Nikomur nisem nič zapil, otroke sem vse preskrbel, ki nisem nobenega imel. — Še en bokal!“

„Saj še tega nismo izpili!“ pravi krčmar.

„Še en bokal!“ ponavljal je Dolef vedno.

„Vidite, tega je že vrglo, za danes ga ima dovolj božjega darú,“ — reče Matevžek, ko je Dolef izza mize vstal in kolovratil na klop k peči, tam nekaj cunj si vkup zdrgnil za vzglavje in se zleknil po klopi.

„Kaj mu pomaga, da je gosposke matere sin! Kaj mu pomaga, da vé več ko vsa naša vas, da je ranjki gospod poprejšnji nekateri tolarček vrgel zanj iz mošnička? Vse je bilo tako, kakor bi jaz pšenico vsega letošnjega pridelka v gnoj zakopal. Saj je tak človek, dasiravno dosti vé in zna in ima ime, in suknjo nosi na sebi, — še zmerom menj vreden, ko jaz ali pa ti, Obrščak, kaj ni res? Za koliko je boljši ko moje babnice petelin? Petelin moje babnice — že dostikrat sem dejal, da ga bom s krepelcem pobil ali pa Krjavlja najel, da mi ga bo ustrelil — petelin družega ne dela, ko škodo na božjem svetu in to je: na dvoru mi vse razbrska in razkoplje, med seno mi tistega perja nanesa, da po zimi junci kašelj dobodo, in ječmen mi pozoblje. Za drugo ni na svetu. Tako tudi ta gospod Dolef za družega ne tava pod solncem, kakor da

nič ne dela, da travo tlači in da vino, dar božji, končuje.“

„Glej vraga, kako jo je dobro razpeljal, kakor bi pravljico pravil. Vém, da še Martin ne bi bil bolje povedal.“

Čudno se je zdelo možém, da deseti brat ni govoril danes nič in se je vedno obračal na drugi konec mize, kjer sta ona dva sedela in se menila.

„To sem vam jaz samo zato postavil, da boste videli, da je res neumno otroke učiti branja, pisanja, in vrag vé, kakove copernije se še uče. Ta človek je modre, učene glave, pa je bolj neumen ko ti, Krjavelj! ki ne veš nič, ná, pojdi pit!“

Ta poslednji ogovor in konec moževega modrovanja je veljal starcu, čisto samosvoje nenavadne postave in podobe, ki je bil v hišo stopil in se mizi približal.

Ali predno je Krjavelj prijel kupo, da bi radodarnemu sosedu odpil, prigodí se nekaj, kar je storilo, da je moral oči drugam obrniti, dasi je bil že suhoten po grlu skozi doli. Kakor je torej bil kaplje želján, moral je pogledati desetega brata, svojega prijatelja, ki je ravno v tem trenutku vzel se izza mize, za pedenj više vzrastel, kakor je bil sicer velik, strahovito okrog gledal in naposled zarohnel nad starejšim izmed spodnjih dveh pivcev:

„Ti, Miha izpod Gaja, nisi vreden, da za mizo sediš! Ti si oderuh, tebe bomo dali h konjederki v službo; vrgli te bomo na smetí, če se brž ne pobereš ven! Ven!“

Tisti, kateremu je to veljalo in njegov sosed, vzdignila sta glave po koncu. Priletnemu Mihi so se grbe na licu pomnožile in barva se je v zeleno izpremenila, ko je videl, da ga podí Martinek ven. Obledel je iz jeze in sramote, da ga tak človek hoče iztirati iz družbe in ni ga bilo volja iti; nasproti pa je bil toliko babjeveren, da se je bal z desetim bratom prepira, kateri bi mu lahko napravil, da mu bodo krave krvavo mleko imele in družih urokov veliko. Tudi morda ga je vest toliko pekla, da ni niti šel, niti ne prec odgovoril, zakaj ne gre.

„Ali si me slišal, kaj sem dejal?“ vpije Martinek.

„Pa zakaj?“ vpraša Miha s svojim zoprnim glasom.

„Zató, ker smo tukaj sami pošteni ljudjé, ti pa si mrcina pasja, oderuh! Ti pojdi h konjedercem in rabeljnom za hlapca, ne pa med poštene može za mizo. Poglejte možjé — obrne se deseti brat do družih — tukaj sem dolgo poslušal, kaj imata ta dva in Bog oča me udari, če sem še kaj tacega slišal. Za štiri tedne odloga prosi ta vaš sosed Francelj. Vsi veste, da temu hudirju denarja ni treba. Pa zakaj ga tako terja, da se še z jokom ne da preprositi? — kajti Francelj je res jokal pod pestmi, le pod oči ga pogledite. Zató ker mu méni domačijo prodati, ker vé, da ga bodo potlej v vojake vzeli in da bo potlej lahko za njegovo deklico hodil v svojem šestdesetem letu, palica ga potiplji! Kaj počnemo ž njim? Ali ni prav, da se kar najhitreje izkida izpred nas?“

„Aha, dobro govoriš, Martin!“ oglasí se Krjavelj in izpije kozarec.

Drugi možjé pak so molčali na Spakovo vprašanje in sicer iz raznih razlogov. Krčmar Obrščak se ni hotel Mihi zameriti, še menj pa desetemu bratu, ker je dobro vedel, da če z enim potegne, družega ne bo več blizu. Izmed pivcev pak je bil eden Mihi v rodu po krvi, drugi pa po mošni; torej sta oba namužovala se tako, da se ni vedelo, ali odkimavata ali pri-trjujeta.

„Ven bom šel, ali berači me ne bodo podili!“ pravi Miha.

Deseti brat pak je stopil izza klopi in z močjó, kakeršne v njegovih koščenih udih ne bi bil nihče pričakoval, ubere Miho za vrat in ga z lahko izvleče izza mize do vrat, ter ga sune venkaj.

Krčmar, ki se pri vsem tem ni genil, dejal je zdaj: „Prav, saj ta skopuh ne da tako dosti več skupiti ko nič.“

Kakor bi se ne bilo nič zgodilo, tako se vsede Martinek zopet za mizo.

„Nič se ne boj, Francelj, pa vesel bodi, plačala bova tvoj dolg, hiša ti ne bo prodana in ljubico boš imel. Jaz vem za zaklad; drevi ob poludesetih v Leznecu bodi; na križišču posedi, da jaz pridem —“ pošepeta Martinek mladeniču na uho, udari potem ob mizo in ves izpremenjen zavpije: „No, kaj ste umolk-nili? Poprej ste godli in klopotali, da so me po eni

plati ušesa bolela. Zdaj naj kdo kako obaltno zarobi, da se nam kri razgreje. Le pijte, danes je moj dan, jaz dam za-nj, kolikor more kdo piti.“

„Martinek, jaz bi rad nekaj vprašal,“ pravi Matevžek.

„Le migaj z jezikom, pa se ti bo govorilo. Vse se sme vprašati, samo to je druga reč, ali se če odgo-varjati ali se neče,“ odgovori deseti brat.

„Glej, ljudjé pravijo, da ti hudir sam — Bog nas varuj in sveti božji križ — denar donaša, zató se ti ga nikoli ne zmanjka,“ pravi Matevžek.

„V kakšni postavi pa dohaja k meni, ali v mačji koži, ali s kozlovo brado, ali z oslovskim kopitom? Kaj pravijo?“ odgovori deseti brat in se tako zasmije, da je bila Matevžka res misel, za resnico verjeti, kar je vprašal v šali.

„Polusedmo brazdo pod zemljo ga ima vrag zakopanega — tako so časih pravili — in ti ga menda najdeš, zató ker si deseti brat.“

„Tako pravijo? Ali ti verjameš ali ne verjameš?“ vpraša Martin s smehom.

„Ravno to sem te hotel vprašati, ali smem verjeti ali ne. Dejal sem, če boš ti potrdil, i nu, potlej bi utegnil drugače misliti. Na tiste coperne babe, roje-nice, strahove in mrličé, ki nazaj zahajajo — jaz ne verujem, ker jih sam še nisem videl. Hudič mora pa vender biti, saj je v štiridesetdanjskem postu Boga skušal; v tej skušnjavi se pa tudi vidi, da ima denar

pod oblastjo, ker obetal je tačas bogatije in lepотиje vesoljnega sveta. Zató sva se že z babo ondan menila — — pa Martinek, če ne boš zameril, da ti naravnost povem?“

„O nič se me ne boj! Tebe ne ugriznem, ko bi že tudi koga.“

„Nu! — z babo sva se menila od tebe in sva ugibala, kje toliko denarja doboš, da tako rad za vino daješ, beračem pomagaš in da se čudno vidi . . .“

„Kako je to, da sem sam razcapan in ongáv, jeli?“

„I nu res, da si še čevljev ne privoščiš, čeravno bi lahko take nosil, ki bi bili gori do pregiba.“

„Mari do pod pazduhe,“ zasmeje se Martin, „ali čakaj, bom še jaz eno vprašal: ali véš, kaj je deseti brat?“

„To je res, da vem,“ odgovorí Matevžek, „ali ti, Martine, nisi tak, ko drugi deseti bratje, o katerih pripovedujejo stari ljudjé. Ko so se moja ranjca mati možili, bil je tudi eden tak na svatovščino prišel kakor ti, ves neumen pa vsegavedež. Pa nihče ni vedel, kdaj je stopil v hišo, na enkrat je stal tam pri godčevski mizi. Tačas je moji materi prorokoval, koliko in kakove otroke bodo dobili, in vse se je zgodilo, kar priča, da je bil res deseti brat. Pa ko se je klobas in plečeta najedel in nekaj v malho nabral, ni ga bilo več videti v tem kraju. In kdor še o kacem desetem bratu vé povedati, vsak pravi; prišel je in šel . . .“

„Kaj sem pa jaz?“

„Je! tega ne pravim, da nisi deseti brat; jaz menim le, da si drugačen ko so drugi taki zato, ker imaš denar, ki ti ga sam vrag bruha iz sebe, ali vedi-gabog, kje ga dobivaš.“

„Nič naj te to ne skrbi,“ odgovori Martinek nekaj resnobneje. „Če misliš, da sem koga okradel, skaži mi; če sem koga oplahotal, naj me toži; če je pa pošten denar, pa tiho bodi. Glej, cesarska podoba je gori vrezana na tej petici ko na tvoji; zato pij, hudirja! Ko bi tudi za vragov denar pil, kaj zató; vino je božji dar iz Obrščakovega soda.“

Toda Matevžkovega sosesda, kateremu je pijača napita stala, stresnilo je nekaj čudno po vseh udih, ko je nesel kupo na usta, kajti verjel je na žive in mrtve, da je to vino res s podzemeljskim škratovim denarjem plačano. Ker je mislil, da bi utegnilo v želodec ostati, ali kake gliste v njem zaroditi, zlil je po obradku in naprsniku pol kupe in le drugo polovico je izpil. Matevžek pa ga je bil že nekaj v glavo dobil; zató se ni samo čisto nobene vinske vraževine bal, temveč je celó hotel pogovor z desetim bratom dognati, kajti dolgo si je že obetal, da mora neke čudnosti in nenavadnosti iz samih Martinkovih ust razjasnjene slišati.

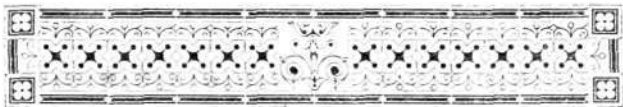
„Ti, Martinek! ker vidim, da sva danes pri policiu in da nič ne zameriš, vprašal te bom še edno. Ali sta res vidva z gospodom na Polesku, tistim tihim, zaprtim

človekom prijatelja? Pravijo, da je on tudi vragu zapisan — —“

Matevžek ni mogel dalje govoriti, ker ga je stari dedček Krjavelj vedno pod mizo z ного becal in silno z očmi mical, da naj molči o tej reči. In res se je Martinkovo lice čisto izpremenilo, ko je slišal gospoda s Poleska omenjati. Položil je dve petici na mizo, vteknil pipo v usta, vrgel prevezane čevlje čez ramo in počasi šel ven.

„Ali niste mogli molčati!“ jezi se Krjavelj. „Kaj je bilo treba blebevsati od Piškáva, morski strah te postrašil? Kdo bo za vino dal? Nalašč sem prišel les-kaj, da bi ga enkrat pil čez dolgo, ko večni kraj; pa mi ga odženete. Bog se vas usmili! Že toliko dnij je med nami, pa ne veste, da se ne sme ž njim govoriti, kar človeku v glavo pade.“

Peto poglavje.

Tak dedje nam bili

Pred stotino let.

Jak. Zupan.

Prišel bo en možiček!

Stara pesen.

Krjavelj, mož, ki je poslednje besede govoril, zdi se nam tako imeniten, da ga hočemo natančneje narisati in zato ž njim celo nov odstavek začnemo. Zakaj denašnji Obrščanje, ki so bili tačas otroci, ko se je naša povest godila, trdijo, da niso razen desetega brata Martina Spaka nikogar za večje čudo imeli ko Krjavlja.

Bil je ta mož že čez šestdeset let star, srednje velikosti, pa precej životen. Lica je bil zabuhlega, čela nazaj visečega in nekaj čudnega, poluškiljavega pogleda. Obleden je bil po zimi v suknjo, ki je bila Bog ve kedaj vojaška in od plavega sukna, kateri se pa zdaj iz množine poméčkov, zaplat in lukenj, z vlaknom in nitimi zapletenih, že ni poznalo, katera barva in zaplata je prvotna in katera je še le potlej pridejana. Hlače prtenice so segale samo do kolena, kjer je Krjavelj za malo péd bose kože kazal, ker so bile golenice njegovih čevljev že tolikrat udelane, da niso več segale do kolena

in do stremen. Na glavi je imel klobuk s širocimi kraji, kakor ga sem ter tja denašnji čas samo še časih v starini ali na glavi čestitega slovenskega deda vidimo, ki se ne da zapeljati neumnim nošam mlajšega sveta. Pa da bi Krjavelj pokazal, da je svoje dni cesarja služil, torej kaj svetá skusil, imel je krajevec nad levim ušesom gori zavihan in na oglavje pripet, kakor nekdanji brambovci v francoski vojski.

Pravijo, da je lepše, če se človek nevednega kaže, kakor če laže. Zató bom tudi jaz naravnost povedal, da ima pričujoča povest med družimi slabostimi ravno na tem mestu znamenito prazno lino, katere nikakor ni bilo moči zadelati in zamašiti. Ni namreč znano, kje se je naš dedek Krjavelj — rodil: ni znano kje in kako je pastirčeval in fantoval; kje in kaj so bili njegovi roditelji. Vém sicer, da, ko bi bil bolj prepričan o svetosti pisateljskega poklica, mogel bi bil v krstne farne bukve iti gledat in to prazno mesto napolniti, tembolj ker je v istini rojstvo prvi pogoj, tedaj največji faktor vsacega velikoumnega dejanja v človeškem življenju. Ali fajmošter obrške fare je čmerikav, star gospod, s kljukastim nosom in srebernimi naočniki; ta je, ne vém zakaj, najhujši sovražnik vseh novelistov, romannopiscev, dramatikov in družih ljudij te vrste; lahko si potlej misliš, da sem se bal moža izpraševati za letne številke in osobne zadeve družih ljudij, češ, ko bi pa dedec slutil, kaj bi jaz rad, gotovo bi me po hlapcu in kuharici vrgel na plano.

Toda bodi si že Krjavljeva mladost taka ali taka, to moremo za trdno povedati, da je bil pred desetimi leti smreko posekal, katera je bila za prvi tram v hiši, ki si jo je Krjavelj na pusti Obrščakovi njivi tik hoste postavil z lastno roko, in katera še denašnji dan stoji, dasiravno namesto Krjavlja samo miši in podgane v njej gospodarijo. Krjavelj je smolo bral po hosti, ter jo prekuhaval in prodajal kmetom, da so si kola mazali. Zraven tega pa je imel še več lastnostij, katere so ga daleč okrog seznanile. Skupek vseh teh lastnostij ga je pa po vsem ločil od desetega brata, kateri se je veliko ž njim pečal. Ljudje namreč, ki so videli in vedeli, kako Martinek vse preudari in vsako reč zvé in so ravno zato radi verjeli, da zna več ko drugi, — ravno tisti ljudje so govorili, da ima blaženo lastnost, ki marsikoga stori srečnega v nesreči, — dejali so, da je Krjavelj dobra duša, samo malo neumen.

In vender Krjavelj ni nič posebnega počenjal. Smolo bral, kislega mleka gospodinj v vas prosit hodil, smolno olje prodajal po dva krajcarja funt, vranam in vrabcem nastavljal, veverice streljal in pekel in jedel, crknene prašiče po okrožju pobiral in doma za predpustno slanino in slaščico sušil, zvečer k sosedovim za peč hodil sest, pravil tam vselej in vsak večer, kako je morski strah, hudirja na barki, videl, ko je bil vojak kako je kozo ozdravil, da ni več v pšenico hodila, kako je „štatljivemu“ konju navado odpravil itd. — nič družega ni revež počel. To pa gotovo ni bogvedi

kaj. In vender so ga neusmiljeni jeziki raznesli za neumnega ali vsaj malo prismojenega. Ker so vedeli, da je Krjavelj dobra duša in rad ustreže, imeli so ga za Jurčka in nalašč govorico napeljali na hudirja, na kozo in na take reči, da je le mož pozabivši, kako je to stokrat že v raznih izpremembah pravil, še enkrat isto reč ponovil. In če je ubožček malo drugače zategnil, če je danes dejal, da ga je bilo strah, ko je hudiča na kose sekal, jutri je pa rekel, da ga ni bilo nič strah, brž so ga dejali na osla in ga na laž stavili. Da, nekaj jih je bilo, ki celó niso verovali, da je bil Krjavelj kedaj morski vojak, ampak so hoteli vedeti, da ni v svoji vojaščini dalje prišel, ko gori do Soriškega polja nad Ljubljano in da jo je tam kakor bojazljivec skrivaj pobrisal. Pa to so bili menda le hudobneži, ki nikomur nič ne verujejo; zató menim, da bode bolje, če midva z bralcem vzameva Krjavljevo za resnično.

„Takó ti praviš, Krjavelj, da se temu Martinku ne sme o čemersibodi govoriti?“ pravi kmet Matevžek.

„Kaj še! Ne sme se ne!“ vpije Krjavelj, ki je imel zraven naštetih še to dobro lastnost, da je glasno govoril in besede vlekel.

„K tebi rad zahaja, pravijo,“ dostavi Matevžkov sosed, „ti že veš, kaj mu je nevšečno. Kaj praviš, zakaj noče o tem gospodu s Poleska nič slišati, pa vender edni vedó, da sta znana? Kaj ti kaj pripoveduje?“

„Nič ne pripoveduje!“ odgovori Krjavelj.

„Če je hudiču zapisan, kar jaz mislim, ker ima zmerom denar, dasiravno živi kakor čuri-muri božji volek v travi, brez dela. — vém, da se kaj pomenita od vruga,“ pravi Matevžek in čez ramo pogleda soseda, krčmarja in mladega Franca, ki se je bil tudi bliže pomeknil.

„Saj ga ni hudiča, kdo ga je pa videl?“ pravi krčmar in namežika drugim gostom, kakor bi hotel reči: zdaj ga imamo, poslušajte!

In res je bil Krjavelj na enkrat ves živ.

„O to pa to! Hudir je pa hudir.“ Rekši se iztegne po mizi, pomakne klobuk nazaj in z glavo pritrujé pravi: „Saj sem ga jaz presekal, o polunoči sem ga presekal, na dva kosa.“

„Povedi nam, kako je to bilo.“

„Takole: jaz stojim ob enajstih na barki za stražo pa — —“

„Prej si pa rekel, da o polunoči,“ seže mu Francelj v besedo.

Krjavelj se ni dal ni temu ugovoru, ni smehu motiti, ampak je svojo trdil in dejal: „Ob enajstih je bilo, to še dobro vém. Sam sem stal, megla je bila in tema, kakor v rogu. Zeblo me je, pa sabljo sem imel. Dremati se mi je hotelo; zató sem začel tjakaj po morju gledati.“

„Kako si po morju gledal, ko je bilo tema?“

„Naj bo tema, saj sem imel kresilo in gobo in drva, pa sem zakuril. — Kar gori v jamborju nekaj

pravi: vrr, vrr, vrr! Jaz gledam, gledam, — ni bilo nič! Spet se mi začne dremati. Le počenem tja na tla. Kar se barka tri pote zaguglje sem ter tja. Jaz gledam, gledam, poslušam, — ni bilo nič! Kar nekaj sem po morju pride po vodi in z nogami pravi: comp! comp! comp! Jaz gledam, gledam — kar vidim, da hudič gre! ...“

„Kako si pa vedel, da je hudič?“ vpraša eden nevernih poslušalcev.

„Kaj ne bi vedel! Ali ni imel rudečih hlač, zelene kapice, kosmatih tačic in take nohte na prstih, ko oni-le kavljji pri vagi?“

„Ali te je bilo kaj strah?“ vpraša krčmar.

„Kako me bo strah, ko sem bridko sabljo v rokah držal? — No, potlej je tista pošast ali tisti peklenski škreat plezal gori ob barki prav na glas: škreb! škreb! škreb! Kakor je na vrh prišel, pa se ti je iz očij v oči meni nasproti postavil. Sveta mamka božja sedem križev in težav — dejal sem jaz — pa sem zavzdignil bridko sabljo, pa sem zamahnil, pa sem čez glavo ubral in loputnil: lop! — pa sem ga posekal, samega hudiča sem presekal, na dva kosa!“

„Kako pa véš, da si ga presekal?“ vpraša Francelj.

„Kaj ne bi vedel, saj je dvakrat padlo v morje; prvič je reklo: štrbunk! v drugič pa se je slišalo: štr—bunk! Pa reci potlej, da ga nisem presekal, da ga nisem na dva kosa presekal.“

„To je res, da si ga! Ná, pij, ki si tako dobro delo storil,“ pravi Matevžek. „Ali ti še koza kaj na Obrščakovo njivo uhaja.“

„O nič več ne, zdaj sem jo že ozdravil, kozo, že dobro dolgo let je tega,“ pravi Krjavelj in prazno kupo na mizo postavi.

„Kako si jo ozdravil?“

„I, kako! Kri sem jej izpustil, pa se je popravila. Jaz sem imel s kuho opraviti, moral sem paziti, da se mi smola v loncu ne užge: zato nisem mogel zmerom v kozi očesa imeti. Ti, Obrščak, si mi vedno žugal, da mi jo boš vzel, če bo v škodo hodila. Kaj je bilo početi? Zaprte nisem mogel imeti, varovati in vračati zmerom in zmerom nisem utegnil. Čakaj me vrag, čak! ti bom že eno naredil, kozača, da ne boš ven in ven gobca v ograjo tiščala! Pa sem vzel véliki nož ter sem ga nabrusil na ós in sem se ulegel na trebuh prav tiho za mejo tam pri vrzeli, kjer je žival noter hodila. Kar ti pride! En gobec trave namuli pa odtrga: hrst! Zopet namuli — tačas se pa jaz iztegnem in: šop! porinem nož kozi v bedro. Kri je tekla, kakor v turški vojski, in vpila je uboga Dimka, kakor bi jo na meh drl; jaz sem pa dejal: čaki! zdaj te ne bo več v škodo.“

„Ali ti je crknila potlej?“

„Kaj še! Kakor jej je tista pregrešna kri odtekla, ki jo je zapeljevala, potlej je ni bilo več videti v škodi in zdaj vém, da nima nihče bolj pohlevnega živinčeta.“

„Kaj meniš, da je hudobija v krvi?“

„To je, da!“ vpije Krjavelj. „Slaba kri sama stori pri živali in pri človeku, da se greh dela. To sem jaz od učenega Hrvata zvedel v vojaci, na barkah sva bila vkup. Tam na morju imajo take igle, da puščajo vsacemu, kdor je uporen, razposajen, hudoben, poreden in pregrešen. Zato sem pa še jaz kozi puščal.“

„Kolikrat so tebi puščali!“ vpraša Francelj.

„I, ti zgaga prekanjenska! kedaj sem se pa jaz kaj pregrešil? Nikoli!“ odgovori Krjavelj malo hud. „Klin se s klinom izbija, vino z vinom, glavo za glavo, tako pa tudi hudobnost s hudobnostjo. Ali sem vam že pravil kako sem. Bučarjevemu konju pošatljivost odpravil?“

„Nikoli nisi še pravil!“ odgovoré sosedje, čeravno je vsak izmed njih to pravljico že Bog ve kolikrat slišal.

„No vzpomladi onega leta, ko je bil lan pozebel, sejal je Bučar oves po lanišču. Ker je bil hlapec — tisti Urh je tačas služil Bučarja — nekaj obolel in je v stanici ležal, ni mogel za brazdo hoditi. Bučar pride pó-me in pravi: pojdi, Krjavelj, pojdi, boš namesto Urha ene tri kraje povlekel. Jaz grem precej. Bučar mi upreže tistega sirastega konja, ki ga je prédlansko vzpomlad konjederec vzel, pred brano in jaz poženem: ti hóte! Dvakrat sva šla po razboru gori in doli. V tretje pa poženem: bistahor po sredi! Pa ni htel iti po sredi, le v rázbor je silil, mrha. Vlečem za vajeti,

vlečem, vpijem, pa na zadnje se mi pošast še ustavi in se ne gane. Ko bi bil imel nož, prec bi ga bil popravił, kakor sem kozo, kar porinil bi ga bil tja v tisto suhoréber. Čaki me, čak! pravim in odpnem vago, pomerim in mu z viškoma táko prisolim, da se tri rebresa zlomijo.“

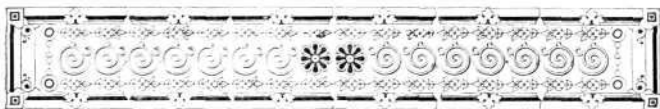
„Kaj te ni Bučar nič oštel, ko si konja končal?“

„Kaj še, saj sem mu rebra spet zravnal.“

„Kako?“

„Kar še enkrat sem loputnil, pa so kosti zopet nazaj stopile.“

Vem, da bi bil Krjavelj tisto popoldne še nekateri izmislek svoje modre in misleče glave sosedom povedal, ne samo kako se žival po novem zdravi, ampak še druge izkušnje, postavim, kako je svojo mačko voziti učil, kako je ponočne tatove, ki so okrog njegove kočee lazili, za vselej odgnal: ko ne bi bil krčmar v tistem hipu zagledal, da dva mlada gospodiča, s puškami čez pleča, gresta mimo hiše in sicer Marijan s Poleska in in novi grajski učitelj. Vedečni možjé so pa vender hoteli videti, kakov je poslednji in so se skozi okno iztegnili. Krjavlju ni bilo mari gospode; ali kakor so ljudjé trdili, da je neumen, domislil se je zdajci prav po pameti, da bode treba kmalu plačevati, denarja pa ni imel, ker je bil ravno za sol in tobak dal polušest krajcarjev. Zagodrnjal je nekaj, da ima doma „molzovo kozo“, da mora torej iti molst ter se je tiho izmuzal iz izbe, da ni nihče prav vedel, kedaj.

Šesto poglavje.

Na srcu, se mi zdi,
En kamen mu leži.
Narodna pesem.

Zapustivši Obrhek, krenil jo je Martinek čez polje naravnost proti gradu Polesku. V tem hipu ni imel tistega veselega norčevalnega obraza, ki ga je ljudem prikupoval. Sicer navšvic zavihane obrvi so mu bile zdaj upadle; strnile so se nad nosom v gubance, in odvzele navadno pečat neumnosti in priprostosti, katera se je drugikrat brala z njegovega lica. Usta so izgubila polovico svoje širokosti, iz kratka, to ni bil več deseti brat, ki je v vasovanjih deklicam čudne reči pravil in prerokoval, ki je časi med radovernimi možaki sedel, ko so kako modro ukrepali in razdirali. Večkrat je ozrl se okolo in okolo in videl, da je sam daleč okrog, zatrepetale so mu ustnice in mislil je z glasno besedo.

Usedel se na kamen tik pota, izvleče izpod srajce debel podolgast šop v zamazano ruto ovit. Razvije iz nje več listov in jih skrbno pregleduje. In polahko se Martinkove oči razmočijo in po rujavem licu prileze debela solza in kane v velo travo na tla. „Ljubezen vas je pisala, vé črke, roka, ki me je edina božala

nekdaj; ljubezen vas je sestavila in vender imate v sebi smrt, kazen hudobiji. Odpusti mi, draga mati! če nisem tvoje zapuščine rabil tako, kakor je bila tvoja volja, samo za svoj dobiček; odpusti, če sem dolgo misel imel, da moram ž njimi njega upropastiti, ki je tebe v nesrečo pripravil, ki ti je vzel mir, mir in še več. Umrle boste z menoj, ali poprej morate še vsaj drugim ljudém kaj dobrega storiti, poprej morate njemu spanec preganjati iz očíj, buditi mu vest — — —“

Od daleč tam je zdajci zapazil Martinek moža, ki se je z motiko na rami bližal ravno po tisti stezi, ki je mimo njega držala. Naglo odbere iz svojih pisem eno, druge zopet zavije, skrije v nedrije pod srajco, vstane in s hitro stopinjo korači proti gradu Polesku.

Če pravimo proti gradu, ne mislimo s to besedo znamenovati selišča, ki bi to imenovanje zaslužilo; kajti povedali smo že, da je bil Polesek nekdanj samó drugo bivališče gospodov slemeniških, pristava; govorimo le z ljudsko besedo, ki razločuje kmetska in gosposka poslopja in z neko spoštljivostjo meni, da se poslednja, če tudi niso posebno odlična, vender ne smejo z navadno besedo hiša imenovati. Ne samo, da so že nekdanji stavitelji grada Poleska bolj potrebnosti in življenje pred očmi imeli, ko lepoto, — tudi zdanje posebno zane-marjeno stanje je imelo videz, da bi bil marsikdo to domovje z večjo pravico imenoval puščó.

Na sprednji, to je zapadni strani, moral je človek skozi stara vrtna vrata ali bolje vrzel, ker lésa se je

bila že davno polomila in je samo še na spodnjem vretenu visela. Plot okolo vrtna ograje je bil tu in tam raztrgan, segnite plotnice so mirno ležale križem prerastene v koprivah in hobatu. Ozka steza je držala do vežnih vrat, iznad katerih se je bil velik kamen, grb Bog si ga vedi katere prejšnje rodovine, iz zida izluščil in padel na tla. Krivec, oskrbnik ali pristavnik v Polesku, kakor so mu ljudje dejali, odvalil je bil ta kamen samo toliko izpred vežnega praga, da se ni kdo ob njem spoteknil. Zidanje ni bilo visoko. Grad je imel samo eno nadstropje; na širjavo pa ga je bilo precej, tako da je bilo veliko izb in shramb praznih. Zid je bil zunaj osivel, tako da je bilo videti, kakor da bi vse plesnovalo. Grad je bil krit s šibrami; tu in tam pa, kjer je bil sneg ali kjer je burja kako luknjo naredila, zadelana je bila streha z deskami. Hlevi in drugi podstreški pa so bili kriti s slamo, na kateri je rastel mah in staroletni tresek. Če ne štejemo nekaj kurenine, pisane mačke in lovskega psa, ni bilo v vsem Polesku več živali, ko dva repa, ena krava in mlad lep konj v hlevu.

Na male kosce razdeljene in z raznimi semeni obsejane njive okrog Poleska, kakor tudi raznovrstna gospodarska orodja in vozovi, ki so bili zarujaveli in razvrti nakopičeni pod lopo, vse to je pričalo, da se gospodar ne peča sam s poljedelstvom, ampak da je zemlja v najemu.

Po vsem tem bi človek sklepal, da mora gospod s Poleska kaj ubožen biti. Ali vsi ljudje v okrožju so

vedeli, da to ni res; da gospod Piškav in njegov sin imata tako življenje, kakersnega si le želita: nekateri so celo trdili, da ima stari Poleščan toliko denarja, da ga v dveh dneh ne sešteje. To se vé, da so si veliko glave belili, kako je to, da mu je dóma tako malo mari.

Pa saj so imeli še veliko družega ugibati, česar niso mogli razumeti. Kajti ta stari gospod, ki je bil v te kraje prišel s svojim še čisto mladim sinom, bil je kaj čuden mož. Za ves svet se ni zmenil. Dasi je bil že lep čas v tem kraju, ni imel nobenega znanja, nobenega prijatelja. Vsak dan, po letu in po zimi, hodil je dve uri po stezi ob svojem gozdu, ki se je čez velik klanjec na vzhodni strani raztezala. Če je kdo na teh sprehodih srečal in pozdravil starega in zamišljenega moža suhega obraza, majhne postave, črnika-stega lica, v dolgi že oguljeni rujavi suknji, snel je dolgo svojo pipo, iz katere je ven in ven kadil, iz ust ter je malo nakimal, govoril pa nikdar nič. Ko so ga enkrat kmetje poznali, jeli so se ga zató nekako bati, ter so se mu radi že od daleč ogibali.

S komer je imel kaj opraviti, s tistim je besedoval samo toliko, kar je bilo potrebno. Za prvega je njegov sosed Slemeničan časi prišel k njemu; ali tudi temu je gospod Piškav kmalu vedeti dal, da mu ni nič dolžen in da ga ne vidi rad pri sebi. Zató se ga je tudi le-tá ogibal. Tolika je bila gospodova odurnost, da je nekdam, ko je videl, da ga gospod fajmošter, častitljiv starček, gre obiskat, zapovedal Krivčevi ženi,

naj reče duhovnemu gospodu, da ga ni doma. To se vé, da je Krivčevka sklenila roke, klicala Boga in vse svetnike na pomagaje, ker ni mogla razumeti, kako ne bi bil človek tacega posvečenega gosta vesel. Bala se je legati in je fajmoštru po pravici povedala, da je gospod domá in kaj je rekel. Lehko se pa vé, da je Piškav imel tudi od fajmoštrove strani potem za vselej mir.

Od kod je Piškav prišel, tega ljudjé niso vedeli. Da je deželán, to se je dalo iz tega sklepati, ker je po božje govoril kakor drugi ljudjé, kadar se je menil s Krivcem ali kmeti, ki so mu najemnino plačevat nosili.

O poletenskih nedeljah je časi jezdil v cerkev, pa le časi. Tam je imel spredaj klopico zá-se plačano in je ves čas iz nekih črnih bukvic bral, ne ozrl se ni na levo, ni na desno. Nekdaj je bil pozabivši to knjigo v cerkvi pustil in kruljavi Mihelj, ki se je bil svoje dni pri kanonirjih v nemškem Gradcu brati zučil in je te bukve pobral in gospodu nazaj nesel, raztrosil je bil med ljudi, da niso pisane ni po nemško ni tako kakor kakšne navadne poštene molitevske. Iz tega so povzeli umni možjé v Obrščakovi krčmi, da je knjiga najbrž „koloman“ ali tisto pisanje, ki uči, kako se hudič — Bog ga nas varuj! — kliče v ris.

O eni lastnosti se pa niso mogli možakarji zediniti. Eni so namreč dejali, da je za druge ljudi skop, drugi pa, da ni. In res je časi ostro terjal od kmetov, kar

mu je bil kateri na najemščini dolžen; časi je pa zopet pravil kakov berač, ki se je bil po nevedoma v Polesek zaletel, da je pri gospodu le-tam dobil tak dar vbogaime, kakeršnega še živ dan ne.

Star pregovor hoče vedeti, da se otroci radi po starih zvržejo. Ali pri Piškávovem sinu to ni veljalo. Marijan je bil ves drugačen ko njegov oča. Kakor je oča večno doma tičal in sam v sé zamišljen preživel pri tobaku, vinu in starih knjigah zimo in leto, tako je človek Marijana dobil, kjer je hotel, samo doma malokdaj. Ako ni s puško in psom taval po gozdu za zajcem in lesico, bil je v gradu na Slemenicah, ali v vasi v tovaršiji, ki mu nikakor ni bila enaka. Pa ker je hotel veselo družbo, ni imel kje izbirati. Zató pa so mladeniča kmetje veliko v čislih imeli in stari so z mlajšimi vred poudarjali: to je pravi gospod. Nobeden vaških fantinov ni znal boljše spevati navadnih, dostikrat ohlapnih in razustnih popevk in zdravic, ko grajski Marijan. Dasi tudi si še sam ni bil prav za prav v svesti, kaj ga veže na Slemenice, pogodile so bile vender stare žene — in malo je bolj modrih na svetu kakor so bile obrške babnice —, da bo grajsko Manico vzel.

Ker sta bila zatorej oča in sin malo vkup, misli se lahko, da zveza med njima ni bila najožja. In zares je bilo čudno videti, kako malo se je stari gospod pečal za djanje in nehanje svojega sina. Če je cele dni preživel zunaj doma, ni ga zvečer še vprašal ne, kje je bil. Isto tako, kakor z družimi je tudi s sinom

— le redkokdaj kaj več govoril. Le do petnajstega leta je moral Marijan vsak dan ob gotovi uri doma biti; tačas ga je oča učil brati in pisati in početke najimenoitnejših znanostij, tako da je bil Marijan po vrhu izobražen. Ali po petnajstem letu je oča pustil učenje in sinu je bilo to popolnoma po všeči; kajti ker ni imel do uka nikakeršnega veselja, zdele so se mu tiste ure, ko je moral očetu nasproti sedeti in v dolgočasne knjige zreti, najpustejše v svojem življenju. Govoril ni stari ž njim nikdar drugače, ko nemško. Kaznoval ga ni še v otročjih letih nikdar drugače, kakor z osorno ostro besedo. Vender se je Marijan tudi te same besede tako bal, da si ni nikoli upal niti ugovarjati mu.

Dasi je bil vzrastel mladenič tako popolnoma opuščen, brez ljubeče matere in po očetovi neskrbnosti živel čisto po svoji glavi in volji skoro v vsej svobodi, ne bi bil tudi njegov sovražnik reči mogel, da nima dobrega srcá. Zakaj če tudi ni o.četa nikdar očitnega znamenja ljubečega srca in ljubeznive besede prejel, ljubil je vender pri vsem tem starega kakor sin, in ko je bil stari Piškav preteklo zimo nevarno zbolel, postal je mladenič celi čas njegove bolezní ves drugačen človek ter je res po sinovsko skrbel za-nj. Bil je že od otročjih let vajen videti očeta pod to osornejšo skorjo in ker ni nikdar veliko premišljeval, zato mu še na misel ni prišlo, da bi mogel njegov oča drugačen biti kakor je bil.

Razen gospodarja in sina je bilo na Polesku še troje glav prebivalstva. Ko se je bil namreč gospod Piškov naselil na Polesek, povprašal je po katem človeku, ki bi mu bil za postrežbo in oskrbovanje taci vsakdanjili rečij, za katere se sam ni hotel pečati. Čevljar Andrejček, po svojem orodju Krivec imenovan, ki je s svojo ženo poprej v vasi osebenkoval, bil je tako srečen, da je v Polesku dobil dve izbi in velik kos njive zato, da je njegova žena in pozneje njegova hči Franica gospodu postregla, on pa časi okrog hiše pogledal, zvečer vrata zapehnil, oćedil in otребil, kar je posebno vpilo iz nesnage in nereda. Iz vsega, kar je bralec okrog Poleska videl, pa se da posnemati, da se je oća Krivec bolj brigal za svoja kopita in šila, kakor za snažnost in red grada Poleska. Zato je bila res za-nj in za njegovo pristavnikovanje velika sreća, da se stari in mladi gospod za drugo nista dosti zmeñila, če je le Krivčevka vsak teden dvakrat mesa in tobaka prinesla iz bližnjega trga in če je le Krivec kónja oćedil in psa napasel.

Stari gospod Piškov se je bil tega popoludne ravno s svojega sprehoda vrnil in je v svoji zgornji sobi sedé mirno vlekel iz svoje dolge pipe. Na mizi je stala steklenica vina in prazna kupica zraven kopíce razmetanih bukev. Soba ni imela nobene lepote in ko bi ne bilo velikanske, z bukvami založene omare, na kateri so vse križem stale male in velike posode iz stekla in družega blaga, prazne in „z belimi, rudećimi

in črnimi vodami napolnjene“, kakor je pravila Krivčevka, bila bi skoro prazna. Stene so bile gole, samo tam omari nasproti je visela podoba, na platno naslikana mlada ženska. Krivčevka je menila, da je to Mati božja in to jej je še nekaj tolažilo srd, da gospod nima ni molka za rožni venec, niti „bridke matre“ v svoji izbi.

V tej sobi je torej sedel gospod s Poleska, ko je nekdo nerodno na vrata potrkal. Nevoljno se je staremu pomračilo čelo, kajti ravno zdaj mu je bilo posebno neljubo, da bi ga kdo motil. Ali predno se je oglasil, odprla so se vrata počasno in v sobo stopi — sključena postava, Martinek Spak. Bil je Martinek v tem trenutju svojega imena popolnoma vreden, kajti res je bilo na njegovem obrazu nekaj spačjega, vražjega brati. Stopil je pred starega sicer čudno v dve gube zvit, ali nikakor ne z isto spoštljivostjo in boječo pohlevnostjo, s katero se nižji človek bliža višjemu; temveč v svetlem njegovem očesu je sijala neka divja iskra in okrog ust se je videl zaničevalen smehlaj.

„Kaj hočeš zopet?“ vpraša stari in vstane s stola.

„Jaz sem pač vedel, da ne pridem prav, kadar že pridem. Ali tako vprašati sina uboge Majdalene, to ne gre,“ odgovori deseti brat in še bolj ustna raztegne. — „Svoje rojstvo zastavljam — in sam Bog vé, kako grozno bi neki gospod rad, da bi to stavo izgubil, ko bi bilo mogoče he! he! kaj ne? — svoje rojstvo zastavljam, da pred toliko leti, kolikor jih jaz štejem v življenju, kar ga je poštenega mestnega in potepinskega

— ne bi bila uboga Majdalena Strugova verjela, da bo doktor Peter Kaves nekoga, ki ga tačas še ni bilo na pozemskem svetu, tako malo prijazno vzprejel.“

„Ne vém, kaj čvekaš, tu vzemi pa pojdi!“ pravi gospod Poleščan in mu porine nekaj tolarjev.

„Ne veste? I, kaj kratke pameti bi bili! Saj je že dolgo tega, kar sem Vam vse to skazal in, če hočete, bodem Vam danes še enkrat. Ali danes nisem prišel brnjat, ampak kupčevat. Kar ste ondukaj na mizo vrgli, to ni zadosti. Človek ima tudi svoje večje potrebščine, če prav hodi okolo kakor potepin, česar mu ne bi bilo treba, ko bi nekateri ljudjé bili ljudjé.“

Stari je bil obledel. Usedel se je na stol in glavo podprl. Precej pak se je zopet po koncu sklonil in dejal nekaj prijazneje: „Zakaj mi ne daš mirú? Pojdi, da te videl ne bom, in dobil boš, da boš pošteno živel. Povedi, koliko hočeš; vse boš imel, samo pojdi iz tega kraja; daj mi pisma, z zlatom jih plačam. Saj veš, da se te lahko iznebim, sodniji te bom prepustil — — —“

„O kaj še!“ — zakrohoče se Martinek — „papir je v mojih rokah, ta bo varoval mene, Vas ne. Zdaj ponujate denarja, ali moja mati je v nadlogi umirala, kje je bil tačas ta Vaš denar? Ne boste se me iznebili ne; vém, da imate ondu-le nekaj, ki bi me spravilo tjakaj, kjer je ona, ali tudi jaz imam tacega mačka (pokaže samokres izpod srajce), tako za samo brambo ga nosim, ker vem, da se časi čudesa lahko godé. Živeti pa jaz ne morem niti nečem drugače, kakor sem

se privadil. Ko bi Vas bil popred našel, morda bi se bilo naredilo, zdaj je proč. Pa vender, da ne boste rekli, da sem prišel samo nagajat in neljubih spominov buditi, zató Vam prodam to-le popisano plat. Glejte, tu se govori o neki stvari, ki bi Vašemu Marijanu v eni noči sive lase napravila, ko bi zvedel, da mu je grdi capin, katerega samo po strani pogleduje in zasmehuje, celó po krvi bližji, kakor kdo misli, razen Vas in mene. Koliko mi daste za-nj?“

Gospod Piškav se iztegne in pogleda. Moral je pisanje spoznati, kajti segel je hitro po njem. Ali Martinek je ravno tako naglo odtegne in pravi: „O, ne tako! Vidite, da nisem tako hudoben, če sem ravno znorele matere sin. Dve što križastih in nič več Vam ne bo preglavice delalo, da ste kedaj poznali Majdalenó Strugovo! Ali drugače ne, ko iz rok v roke.“

Molcé gre stari do omare, izvleče vrečico in jo dene na mizo, potem pa hlastno pograbi listino.

„Zdaj se boste oddehnili! Morda Vam bo še mogoče utajiti, ko bi se kedaj prigodilo, da bi jaz hotel kaj trditi, kar bi Vašemu Marijanu malo časti delalo, morda, ha! ha!“

Rekši spravi vrečico pod srajco.

Staremu se je moral nek spomin vzbuditi, ki ga je vsega prevzel; zakaj zginila je topa mrklost ž njegovega obličja, tresel se je na vsem životu in glas je bil mehek, proseč, ko je dejal: „Sin! —“

Deseti brat se pretrese pri tem ogovoru.

„Sin! pusti me, naj umrjem vsaj v tem miru, umrl bom kmalu. Ne onečeščaj mene in Marijana in — sebe! Daj še drugo iz rok, kar imaš v rokah, da ne bo pričalo o nekdanjosti — —“

„Priče so zmerom dobre, nekaj moram imeti od matere za spomin, od nesrečne matere,“ ugovarja zamolklo Martinek.

„Pusti to življenje,“ pravi dalje stari, „pojdi v druge kraje, jaz te bom preskrbel, samo da sin ne zve, da — —“

Dalje ni mogel govoriti. S tresočo roko nalihe kupo in jo desetemu bratu porine.

Že je Martinek z eno roko segel po pijači, z drugo pod srajco, kamor je bil prej skril zavita pisma.

„Rotim te za ljubezen tvoje matere — —“

„Ljubezen!“ — krikne Spak in zopet se mu oko divje zabliška — „ljubezen, ne, ne! Ljubezni Vi niste imeli, ne iskre ne! Obnorela je! Ne dam, ne pijem iz te kupe, mor'la je kaj takega v njej, kar je njen strije pil, kar mu je doktor Kaves piti dal!“

Rekši se obrne in izleti iz sobe ko burja.

Na smrt bled in zelen strmi stari gospod za njim in ustnice trepečejo: „Tudi to vé!“

Oskrbnik Krivec je v tem v spodnji izbi na nizkem stolu sedel, pred seboj je imel razloženo svoje čevljarsko orodje ter je žvižgaje tolkel podplate. Sivi dolgi lasje so mu nagajivo padali po grbavem licu, na katerem je bila vtisnena vedno vesela in neskrbna natura. Ko

si z žuljavo smolnato roko obriše sitno lasnato zbrav s čela, ugleda na pragu desetega brata.

„Ohej! le noter, le bliže, deseti materin sin! Kako ti je kaj? Kaj mi novega poveš?“ zavpije in vzame poludodelan čevlj med koleni.

„Tebi ne morem nič novega povedati, ti si že star, vse ti je že v koš prišlo, samo grob ti bo še nov,“ odgovori deseti brat in vrže svoje čevlje na klop.

„Volk te podiši!“ pravi zopet čevljar „čemu pa brusiš golo peto po pesku in po strnišču? Tako mi ne boš nikoli nič zaslužka naklonil; zakaj po tem bo samo Bog tvoj čevljar, ki ti bo vselej druge žive podplate pripel, kedar boš te shodil in skvedral.“

„No, jaz menim, da imam zadosti dobrega čevljarja, če sva z Bogom pobogala se za podplate.“

„To je res, železna opetica se zvrne in raztepe, živa božja koža pa ne z lepo. — Ali kaj mi boš novega povedal? Ljudjé govoré, da časi komu za srečo poveš, kakor ciganka; meni pa nečeš in ne privoščiš nikdar kaj tacega. Daj, daj, zini!“ priganja Krivec in žebelj, ki se mu je bil zvril, iz čevlja puli.

„Ti si star, moli in pokoro delaj, če hočeš. Sreča se samo mlajšim pripoveduje.“

„Vidiš, kako te prav uči“ dostavi Krivčeva žena v izbo stopivši.

„Ti grdún ti, če ne boš družega povedal, ko od groba in smrti in starosti in molitve in pokore, ne-

snažna žvirca, zahvalil se ti bom s kopitom čez glavo,“ hduje se čevljar.

„Le molči, smolè stari! ali mi pa še rajši povedi, kdaj boš hčer omožil, saj jo bo ongov Francelj doli iz vasi vzel, ne?“

Krivcu se na enkrat vedro lice zresnobi.

„O Francelju se jaz nimam kaj meniti; in če nečeš, da bi se mi zameril, še ti ne govori o njem. — Kam jo bo vraga djal? Ko bi bil jaz vedel, da ima na svoji hiši toliko dolga, zares ne bi bil pustil svoji deklini ne ene besede govoriti s fantom. Saj si že slišal, da mu bo Miha hišo in zemljišče prodal.“

„Ne bo mu je — ne,“ odgovori Martinek.

„Sam je tukaj-le pravil,“ potrdi čevljar. „Jaz sem nekaj vinarjev na stran položil, zato pa nečem, da bi šla deklina brž po poroki z malho po svetu. Zato tudi tebi svetujem, nikar jej ne nosi nobenih pošt od njega.“

„Kaj pa, ko bi Francelj denar dobil? Ko bi skopuha plačal?“ vpraša Martinek in oprti čevlje, da bi odšel.

„Kje ga bo dobil? Na posodo, to ni nič. Drugače, ko bi mu ti povedal, kje so na sveti večer tolarji cveli, ha, ha!“

„Kdo vé!“ pravi deseti brat.

„Stoj no, kam pa kolovratiš?“ vpil je čevljar, ali Martinek je bil že duri za seboj zaloputnil in videl ga je, kako je široke stopinje delal čez dvorišče.

„Glej ga, stari!“ šepetala je Krivčeka svojemu preljubeznivemu, „to je vender pol čudesa! Nikoli nihče si ne upa k našemu gospodu, ta Mrtinek je bil pa otodi dober čas gori. Kaj praviš, kaj je to?“ In to čudo, kakor tudi Martinkove besede o možitvi svoje hčere sta mož in žena v dolgem zaupljivem pogovoru obravnovala, katerega pa ne ponavljamo bralcu zavoljo njegove dolgosti in navadnosti.

Martinek je gredé skozi vrt, kjer je Krivčeva Franica v gredi nekaj okopavala, postopil k njej ter ru-dečeličnemu dekletu nekaj tiho povedal, kar jej je še bolj razvnelo obraz.

„Kaj ti veš!“ dejala je.

„Bodeš že videla! Predno bo pust —“ Martinek ni skončal. Zagledal je nedaleč Marijana, ki je prihajal po stezi. Na očesu se je desetemu bratu videlo, da bi se mu bil rad s pota ognil, pa bilo je že prepozno. Zató je oči v tla pobesil in hitro stopal po potu Marijanu ravno naproti.

Ko sta se srečala, stopil je deseti brat z eno nogo v stran in ni pogledal, niti ogovoril Marijana ter hotel dalje.

„Kaj si pa zopet iskal tod okolo?“ vpraša ga Marijan. Deseti brat mu je bil edini človek, ki ga ni mogel videti, dasi sam ni vedel prav za prav zakaj.

„Tebe že ne, za druge ti pa nič mari!“ odgovori Martinek.

snažna žvirca, zahvalil se ti bom s kopitom čez glavo,“ huđuje se čevljar.

„Le molči, smolè stari! ali mi pa še rajši povedi, kdaj boš hčer omožil, saj jo bo ongav Francelj doli iz vasi vzel, ne?“

Krivicu se na enkrat vedro lice zresnobi.

„O Franclju se jaz nimam kaj meniti: in če nečeš, da bi se mi zameril, še ti ne govori o njem. — Kam jo bo vruga djal? Ko bi bil jaz vedel, da ima na svoji hiši toliko dolga, zares ne bi bil pustil svoji deklini ne ene besede govoriti s fantom. Saj si že slišal, da mu bo Miha hišo in zemljišče prodal.“

„Ne bo mu je — ne.“ odgovori Martinek.

„Sam je tukaj-le pravil,“ potrdi čevljar. „Jaz sem nekaj vinarjev na stran položil, zató pa nečem, da bi šla deklina brž po poroki z malho po svetu. Zato tudi tebi svetujem, nikar jej ne nosi nobenih pošt od njega.“

„Kaj pa, ko bi Francelj denar dobil? Ko bi skopuha plačal?“ vpraša Martinek in oprti čevlje, da bi odšel.

„Kje ga bo dobil? Na posodo, to ni nič. Drugače, ko bi mu ti povedal, kje so na sveti večer tolarji cveli, ha, ha!“

„Kdo vé!“ pravi deseti brat.

„Stoj no, kam pa kolovratiš?“ vpil je čevljar, ali Martinek je bil že duri za seboj zaloputnil in videl ga je, kako je široke stopinje delal čez dvorišče.

„Glej ga, stari!“ šepetala je Krivčeka svojemu preljubeznivemu, „to je vender pol čudesa! Nikoli nihče si ne upa k našemu gospodu, ta Mrtinek je bil pa otodi dober čas gori. Kaj praviš, kaj je to?“ In to čudo, kakor tudi Martinkove besede o možitvi svoje hčere sta mož in žena v dolgem zaupljivem pogovoru obravnovala, katerega pa ne ponavljamo bralec zavoljo njegove dolgosti in navadnosti.

Martinek je gredé skozi vrt, kjer je Krivčeva Franica v gredi nekaj okopavala, postopil k njej ter rudečeličnemu dekletu nekaj tiho povedal, kar jej je še bolj razvnelo obraz.

„Kaj ti veš!“ dejala je.

„Bodeš že videla! Predno bo pust —“ Martinek ni skončal. Zagledal je nedaleč Marijana, ki je prihajal po stezi. Na očesu se je desetemu bratu videlo, da bi se mu bil rad s pota ognil, pa bilo je že prepozno. Zató je oči v tla pobesil in hitro stopal po potu Marijanu ravno naproti.

Ko sta se srečala, stopil je deseti brat z eno nogo v stran in ni pogledal, niti ogovoril Marijana ter hotel dalje.

„Kaj si pa zopet iskal tod okolo?“ vpraša ga Marijan. Deseti brat mu je bil edini človek, ki ga ni mogel videti, dasi sam ni vedel prav za prav zakaj.

„Tebe že ne, za druge ti pa nič mari!“ odgovori Martinek.

„Bodem videl, če mi ni nič mari, berač potepivni!“

Martinek ga hudo pogleda, kakor bi ga hotel z očesom prebosti. „Berač! — Kedaj sem tebe kaj prosil? Boga moli, da ne boš kedaj še večji berač ko jaz. Bog vé, kdo med nama ima zrlaj-le več v rokah ti ali jaz.“

„Še enkrat naj te vidim, da boš tod lazil, pa ti bom puško stolkel na buči,“ pravi mladenič in zavihti kovano kopito svoje risanice.

„Poskusi! Pri Bogu je milost potlej,“ odgovori deseti brat s pomenljivim smehom ter sam med seboj godrnjaje koraca dalje čez polje.

Bodi-si da je Marijan Piškav, površno izobražen, z dragimi ljudmi vred veroval, da ima ta Martinek Spak res nekaj čudsnega in vražjega na sebi, ali pa da se je v tem hipu vkljub svoji srčnosti in neustrašljivosti res bal tega človeka, ki je bil vsaj njemu nasproti že odvselej potulmen in nekako preziren: nekaj ga je pretreslo, kesal se je, da ga ni na miru pustil in šel svojo pot.

Potok, ki teče čez slemeniške travnike in potem dalje mimo Obrhka, izvira v severju komaj dobre pol ure od velike lipe v odstranskem zatišju izpod hriba, prerastenega z brezjem in jelševjem. Ravno mimo skal, z robidovjem prepletenih, izpod katerih se tiho kaplja za kapljo pririva in potem v ozki stružici z lahnim šumom druga drugo dalje in dalje podí: tam mimo skal

drži malo uhojena pot, kravji stezi podobna, čez hribe. Hodijo tod Obršcanje in drugi iz obližja malokdaj. Le kadar se kak gospo lar napoti peš v daljni semenj po voli in hoče najbližjo pot čez hribe ubrati, krene jo tod-tja. Skoro nikoli pa nobenemu na misel ne pride, da bi po noči sam šel mimo samotnega znamenja, vegastega križa in „grmade“, ki že od nekdaj tu stoji in je zaradi pravljice in raznih ostrašljivih rečij, katere je ta in oni tu videti hotel, med narodom na slabem glasu. Bil je namreč na tem mestu pred več in več leti neki kramar ubit. Ker je pa nesrečni mož moral imeti kakove male grehe nad seboj in neznan tolovaj ni za maše dal, strašil je ubiti kramar nekatero mesečno in temno noč po brezju in celo doli na travniku je časi kdo mislil videti dolgo črno podobo s krošnjo in podkovano gorjačo stati med vrbovimi grmi.

V tem glasovitem kotu tedaj bi bil tistega večera človek videl desetega brata, kako je pod robidovim grmom čepé s klinom jamo v zemljo kopal. Mesec se je bil ravno prikazal izza vzhodnih hribov in je obseval samotnega človeka pri njegovem neznanskem delu tik lesenega križa.

Bilo je mrzlo. Martinku so se tresla kolena in večkrat je prenehal, odložil svojo nespretno leseno kopačo in si mel roke, da bi prste ugrel.

„Vrag! dve pedi globoko, zadosti je, kaj bi zmrzoval!“ zagolednjá kopač, izvleče iz nedrija vrečico, od-

vozlá motvoz, vzame nekaj denarja ven, drugo pa vrže v izkopano kotanjo.

„To bo zaklad!“ pravi in se zasmije tako na glas, da se lastnega jeka ustraši. Vstane in gleda okolo. Le vodica je lahko šumela pod njim in razen njega in drevja na polu podrte podobe križanega Vzveličarja ni bilo čuti in videti ni živega ni mrtvega. Kotanja je bila kmalu zasuta. Vrh prsti položi Martinek travnato ježo in potem zagrne mesto z odrastleki robidovega grma.

„Ná, lóži do jutra večer, da te s Krjavljem in Francijem za doto vzdignemo in, če ima škrat toliko moči, da bo cvenk in žvenk v žeblje ali oglje izpremenil, naj bo, to veselje mu že privoščim.“

Potem nasadi svoj veliki klobuk na glavo in obuje čevlje. Ko gre mimo križa, ustavi se in reče: „O Bog moj, ne bodi mi hud, kadar bom na sodni dan stal pred teboj; ne bodi mi tačas tako malo milostiv, da bi me na levo posadil zavoljo tega, da sem burke uganjal po tvoji zemlji! Saj si mi dal s pametjo tudi neumnost; saj si vedel, kakov bom in kako se mi bo godilo, predno si me ustvaril.“

„To se vé, morda mi boš enkrat dejal: če si hotel dobro storiti, zakaj si pri tem ljudi zapeljeval, da so na vraže verovali. Jaz vé, da je ta bosa, ali ravnam se kolikor toliko po tvoji besedi, ki si dejal: kar desnica dobrega stori, naj levica ne zná. Ljudje ne smejo vedeti, da bi jaz lahko kaj imel; v grob bom s seboj nesel,

kar vem in imam. To pa drugače ni mogoče. — Morda ni prav, da ga imam v strahu, ki bi mu imel vsaj zato zahvaljevati se, da sem na svetu. Tudi morda ni tebi po volji, da tako živim, da ti kazen iz rok jemljem, pa — jaz ne vem, če morem drugače. Daj mi še nekaj časa tavati po zemlji in s tvojo pomočjo še pokoro storiti, da me vzameš v nebesa k materi. In morda bo še on, ki ga večkrat opominam, kaj ima na vesti, napravil toliko kesanja in pokore, da mu bo tvoj sveti vratar odslonil vhodišče v raj in se tam sprijazniva.“

Po tej izvirni molitvici se Martinek počasi pomika ob potoku proti vasi. Ob dolenjem potoku so neki vaški tihotapci rake lovili. Ko jih Martinek zagleda, mahne jo proti njim in se že od daleč oglasi s svojim hreščečim glasom pevaje znano pesem:

Na mrzlem studenčku

Je deklica prala,

Je prala, je prala,

Je tiho jokala,

Jokala, jokala

Je reva grenko!

Sedmo poglavje.

Srce je prazno, srečno ni.

Preširen.

Kvasovo pismo prijatelju Ferdinandu Bojanu.

Ako ti še le zdaj, še le po več mesecih obljubo izpolnujem, vém, da si prepričan, da je bilo kaj posebnega, ki me je oviralo, da ti nisem bil mož beseda. Večkrat sem že imel pero v roci, večkrat sem bil že napisal nekaj vrst tebi namenjenih; ali vselej sem vrgel pero in pisanje od sebe, ko sem videl sestavek pred seboj brez nog in glave. Kajti ko sva se ločila, ti tjakaj, kamor te spremiti nisem mogel, in jaz kakor prognan Dioniz iz Sirakuz v Korint tlako delat s topoglavimi otroki; tačas sem bil tak, da sam sebe nisem poznal. Tožilo se mi je po tebi, prav zelo se mi je tožilo. Kamor sem šel in koder sem hodil, nikjer mi ni bilo prav. In če sem se vprašal, kaj je prav za prav, česa pogrešam, nisem si mogel odgovoriti. Čutil sem se tako osamljenega, tako nepotrebneega na svetu, da bi se bil res lahko sprijaznil s pregrešno mislijo: ko bi mi Bog smrt poslal, bilo bi morda še najbolje. Čemu sem pa tukaj, kaj je moja naloga? In v tacih trenutkih bi bil že skoro rad, da bi bil mogel misliti, kakor splošina tega sveta misli:

tudi jaz sem eden, da jih je več, eden izmed tistih: fruges consumere nati.

In še zdaj nisem popolnoma na dobrih nogah, dasi se reč precej na bolje obrača. Ti se boš smejal. Vender tebe in tvoje srce poznam. Tebi lahko povem, česar ne bi pravil nikomur. Ali vsega ti povedati ne morem, nimam prave besede za to. Čutim, čutim, ali kadar bi imel govoriti, tačas sem okoren in neroden. Upam, da boš ti izmed vrst bral, česar povedanega ne najdeš, kar bi ti pa jaz rad povedal. Nekaj je v meni, kakor hrepenenje po nečem neznanem, ki se mi pa vender zdi, da že na polu imam.

Pa ti si pravi Kvas, rekel mi boš, kvasiš, da sam ne veš kaj. Prav govoriš, Nande moj, če tako praviš, jaz res še sam sebe ne razumem.

Spominam se, da sem tudi tačas tako bleдел, ko sva v samotni izbici odložila knjige in sva se pomenkovala o marsičem, česar ne bom nikdar pozabil. Spominam se, da si me ti kakor starejši in modrejši vedno zavračal in mi odgovarjal na moje večne tožbe: človek mora imeti toliko filozofije, da si dušo prosto ohrani vnanjih in notranjih stisk in težav. To sofistiko, ki si jo bil iz najinega prijatelja Horacija na posodbo vzel, končaval si vselej z mentorskim obrazom rekši: upanje, Lovre, upanje živi človeka, če ga že vse drugo zapusti.

Pa legal si — ne stoj! tako robato ti ne smem govoriti, ti se ne moreš legati — tisti modri poetje in blebetalci lažejo. Saj že upam in upam, kar sem se

zavedel, da živim. In kaj mi je prineslo to upanje? Nič; konec vsega tega večnega upanja je ta, da hlapčujem, da sem priupal učeništvo na starem gradu. Ali bi ne bil tega lahko opravljal precej, ko sem se brati in pisati izučil? Čemu sem se tolikanj ubijal? Čemu sem si prizadeval slepega Homerja razumeti in druge prismojene in pametne besede nekdanjih razmotati si, čemu sem postopača Sokrata občudoval?

Že vem, kaj boš odgovoril, kako me boš oštel in me nehvaležnika pital. In da ne boš manil, da sem čisto izgubljen, moram ti povedati, da so vse to le besede, polu resne polu ne. Nekaj upanja mi je še vendar ostalo, čeravno moja vera nanj ni tako neomahljiva, da bi s teboj mislil, da človek o njem živi. Zakaj ko bi bilo to res, bil bi zdaj pri tebi, bil bi srečen pri tebi. Tudi ne smeš misliti, da jih več ne spoštujem, teh starih modrijanov. Ako časi sanjarim. sanjarim zató, ker me nekako veseli, menda ker bi s tem rad praznoto napolnil, praznoto v svojem srcu. Dokler sem še pri tebi bil, imel sem vsaj enega človeka, ki me je ljubil in razumel, kateremu sem lahko vse zaupal, vse povedal. Še te imam v srcu, tvoje prijateljstvo je menda edina reč, kar me more navduševati, kar me more tolažiti. Ali ravno to je tudi, kar me nekako tare; kajti prav zelo te pogrešam; jaz bi rad imel vsaj enega pri sebi, ki bi čutil z menoj in se ž njim še o čem drugem pomenil, kakor o dolgočasnih vsakdanjih rečéh. Ne more mi iz glave, kadar se tebe domišljam, kitica pri-

proste pesni, ki mi jo je onidan pel eden mojih tukajšnjih čudovitih prijateljev, malhar prav po božji volji, ki se desetega brata imenuje (če veš, kaj to pomeni); pel je:

Po hribeih je ivje,

Al kje je moj ljubi,

Po dol'h je mraz;

Al kje sem pa jaz!

Pa to me domišlja, da ti moram kaj povedati o svojem življenju in svojih novih gospodarjih in prijateljih — ali da tega imena ne skrunim — znancih. Iz tega, kar sem ti ravno kar pravil in tožil, bodeš morda posnel, da sem nezadovoljen s svojim okrožjem. Toda polivaliti se moram, da, kar se vnanjega življenja tiče, nisem do zdaj še boljšega imel in da so mi celó ljudje večjidel po go lu. Menim, da že nekaj več sveta poznam, kar sem tukaj.

Moj gospodar, tako menda ti moram imenovati očeta svojega gojenca, moj gospodar je poluizobražen meščan, polu kmetovalec. Kakor prvega mora ga človek rad imeti. Tako prijazen in priljuden je z menoj, da si res v srečo štejem, da sem jaz, ki sem se težko in nerad pripravil in udal v to usodo, vsaj k tacemu možu prišel. Kakor kmetovalec je pa ves tak rusticus, kakor Horac svojega v lepem vrzu slika: *Immoritur studiis et amore senescit habendi*. Zares jaz tacega človeka ne umem, ki ima dovolj in več ko dovolj in vender še vedno v tem tičí, kako bi pridobil še več. Moj gospodar je omikan mož, vé ti o vsem govoriti; kakor se kaže je tudi marsikaj bral, lepo knjižnico ima, marsikatero

pametno besedo izgovori, ki bi bila vredna, da bi si jo dobro zapisal in ravnal se po njej. Ali najljubše mu je vender govoriti o žetvi in setvi, o žrebetih in teletih, kónjih in volih in družih enakih rečeh. Pri najmanjšem delu misli, da mora zraven biti, vse ogleda in vse dela. Večkrat sem si mislil, ko sem ga zvečer videl vsega utrujenega: kaj ti je treba vse obletati, tolikanj ubijati se, tolikanj trpeti in skrbeti! Jaz záse menim, ko bi enkrat toliko imel, da bi pošteno utešil potrebščine tistega dela svoje osebnosti, ki ga telo imenujem, jaz bi nikdar ne mogel še dalje in dalje riti in pridobivati, ampak hotel bi živeti srečen in zadovoljen. Da feaškega življenja tu ne mislim, to že vém, da ti na misel ne pride.

„Kako je to, da se hoče nekaj šopiriti s temi sploh znanimi izreki, morda bi me rad o svoji učenosti prepričal,“ bodeš rekel videvši, da sem te že dvakrat v teh vrstah razveselil, omenivši starega klasika. Ali tudi to sem še tukaj pridobil. Imam namreč starega študenta, čudovitega človeka, brata svojega gospodarja, za učenika in učenca. Ah, ko bi ga ti videl, tega póstarnega, sesušenega, raztrganega in zamazanega moža; ko bi ga slišal, kako govori vedno o pijači, ne nedolžni vodi, temveč o sladkem vincu in žganju, kako časi celo mene pridobiva, da bi šel z njim; kako pri tem vé navajati primerne in neprimerne latinske izreke iz raznih knjig — ti bi mislil, da imaš starega slovečega capina Diogena pred seboj, ki mu družega ne manjka

ko poveznene kadi, da bi vanjo zlezel in pa malo več ciniške filozofije. Zakaj, ko bi k temu kak Veliki Aleksander prišel in mu na izbíranje dal, kaj bi rad imel, izprosil bi si moj stari učenec rajši frakljec žganja, kakor pa da mu ne bi solnca zaslanjal. Učenca pa imenujem starega Dolfá (kako čudno naše ljudstvo imena za svoj jezik prekrščuje!) zató, ker časi zjutraj, ko na vrtu berem svojega in tvojega ljubljenca, pride k meni ter mi knjigo iz rok vzame in jame predstavljati, da se mu ne morem prečuditi. Koliko talentov je Bog ljudém razdelil, ljudém, ki te darove zakopljejo sebi in človeštvu na škodo. Nekatero leto je že preteklo, kar ni imel knjige v rokah, veliko je v tem času takega doživel, kar ni v nikakeršni zvezi z izobraževanjem boljšega dela našega bitja, celó veliko je počel, kar bi bilo preleško utopilo poslednje duhovne moči v njem, in vender časih, kadar mi bukve iz rok vzame, tako dobro zamotane reči v Horaciju pretolmači, da ne vem, kaj bi mislil: ali imam genijalnega človeka pred seboj, ki je tudi njemu namenjene darove zakopal, ali pa so nekdanji učeniški vse drugače znali učencem znanosti prilastovati ko denašnji pedantje in suhoparniki. Pa bodi dovolj o tem, drugi pot ti povém, če boš hotel, vso zgodovino tega čudnega „biserja v blatu“.

Ker sem ti začel obrisovati svojo okolščino, moram ti še druge spomina vredne osobnosti, s katerimi se tu pečam, pred oči postaviti, da si boš potem moje življenje in vsakdanje početje posnel. Ker sem ravno

z moškimi začel, ostanem dosleden in ti najprvo te v rudimentu naobrazim, dasi s tem še ne rečem, kakor da bi imeli ti kako prednost ali bi mi bili bolj po volji od žensk. V obližju, komaj nekaj streljajev od mojega zdanjega stanovanja, stoji stara polu razpadena luknja, ki se gradič imenuje in je svojina enega najnenavadnejših ljudij, nekega starega bogatega hipohondra, ki ne trpi žive duše blizu sebe. Njegov sin Marijan je vsakdanji gost pri nas, tedaj tudi eden mojih novih znancev. Človek je iste starosti ko jaz, kaže se mi bolj prijaznega, ko mi je ljubo, veliko mi ima pripovedovati, zdaj me zvabi in spravi tja, zdaj sem; ali pri vsem tem ga nisem nič kaj vesel. Časi grem ž njim na lov, ne tolikanj iz veselja kakor zavoljo tega, ker se ne morem odpovedati. Ti veš, da me časi tista neslanost popade, da se zamislim v kaj in molčim. Te slabosti se še dozdam nisem odvadil, kakor si iz tega razvidel, kar sem ti od kraja pravil. Moji tukajšnji ljudje pa to mojo razvado razlagajo, da menijo: dolgčas mu je. Zató in ker so zares dobri ljudje in bi mi radi ustregli, silijo me, naj to in to z Marijanom vred počenjam. Tako se primerja, da sem večkrat, nego mi je ljubo, s puško v hosti ali s trnikom na ribnjaku ali zdaj, kar je sneg zapadel nad ptiči. V teh priložnostih pa moram spoznati si, da nisem za tacega prijatelja ustvarjen, kakor ga mi je usoda tu pripravila. Dobra duša je, prijazen, veliko si prizadeva, da bi me razveselil in jaz sam si dostikrat očitam, kako mu morem tako nehvaležen biti; ali kar je, to je,

pravega sočutja do njega popolnoma pogrešam. Saj veš, da sem časi več ur lahko blebetal; s tem pajdašem pa mi dostikrat pogovor obtiči, beseda mi pogrè, nimam se česa meniti ž njim. Govori veliko; ali vse njegovo mišljenje se pleče o tem, kar mu je najbliže, in to mene ne more vezati. Ima še nekoliko izobraženja, čeravno veliko ne. Ta človek, kakor se mi po vsem vidi, namenjen je ženin najlepše deklice, kar sem jih jaz v življenju videl, hčere mojega gospodarja, Manice.

Nečem poskušati, kako bi ti na papir narisal njeno podobo, zakaj beseda je okorna, pero bi jo bolj kazilo kakor slavilo. Celó ko bi bil slikar, ne mogel bi temu obrazu vdihniti tiste blagosti in tiste srčne dobrote, katero človek spozna, ako je bil nekaj časa ž njo vkup. Zares menim, da omenjenemu srečnemu mladeniču zavidam ta biser, katerega morda ne bo tako vreden, kakor zasluži in zató morda ne vé in ne bo vedel, kaj bo dobil na svetu. Tu vzor lepše polovine človeštva, in tam suh navaden človek, ki morda še ne čuti globlje kakor vidi, ki ima morda ozke in omejene misli o pozemski sreči — ali ni to nasprotje? Nasprotja pa se po naravnih in logičnih zakonih ne strinjajo, ne vežejo. In vender mi pripovedujejo ljudjé, da se mislijo tu vezati, da meni gospod slemeniški dati svojo hčer Marijanu.

Ko sem sam te razmere opazoval, prepričal sem se zdaj, da je resnica; zdaj pa se mi je zopet zdelo, da ta reč še ni tako gotova. Marijana nisem mogel nikdar nič vprašati o tem, še govoriti ne morem ž njim

o tacih rečéh: sam ne vem zakaj. Vidim, da sta si kakor dva stara znanca, da se tikata kakor brat in sestra; ali nobenkrat ju nisem še dobil v kakem bolj skrivnostnem in živem pogovoru, vzlasti pri njej nisem videl nikacega znamenja gorečega čuta do njega. Mislil sem, da deklica razumno misli, da se njeni zdravi pameti nepotrebna in neumna zdi vsakšna sentimentalnost in vnanje skazovanje, da je torej v tem podobna priprosti slovenski materi, ki goreče ljubi svojega odrastlega otroka, pa ga ne poljubuje, ne objemlje, ampak rajša pod tršo skorjo zakrije blažno ljubezen. Drugekrati pa, ko sem s svetom in sam s seboj nezadovoljen kje v kraju sedel in me je zalotila in sva kak pogovor pričela, izprevidel sem, da sem tu napačno obsodil; izprevidel sem, da ima deklica zraven svoje vse razumnosti celo nekaj romantičnega mišljenja. Lehko povzameš, kake sklepe sem iz tega delal gledé omenjene reči. Napeljal sem časi govorico nanj, omenil sem njenega čestilca; pa nikdar se neče z menoj o tej razmerici meniti; vselej se mi utegne s tem, da resnobna postane in začne o družih rečéh govoriti, ali pa se nekako čudno in ljubo nasmehljá, da ne vem ali hoče reči: kaj ti je mari moje ljubezni, ali pa misli naznačiti, da ljudjé brez nje števijo.

Po vsej pravici boš dejal, kako je zopet to, da se po starobabje védečen vtikam v reči, ki bi me imele toliko brigati, ko prédslanski sneg. Jaz moram reči: mea culpa, res sem nespameten. Človek nima časi kaj

delati, pa si take uganjke zastavlja. Tako menda tudi jaz ugibljem, ker imam preveč časa. Moj učenec je ljub, priden fantič, boji se me in rad me ima, tako da se prav dobro razumeva. Ker mi vse o pravem času stori, kar mu naložim, preoblagati ga pã nočem, ostaje mi precej praznega dneva. Če teh ur ne presanjarim v svoji izbici, grem na vrt, kadar ni premrzlo in tam v kolibici časi najdem gospodično pri — bukvah. Ko ne bi že družega imela na sebi, že to, da posebno rada bere, móralo bi me, da bi jo čestil. Kajti jaz mislim, da je že to znamenje dobrega srca, če kdo ljubi poezijo ali lepoznavsko berilo. Le pomisli, kako sva med seboj časi prav sodila tiste izmed svojih vrstnikov, katerim ni bilo mari za drugo, kakor da so ustrezali raznim telesnim potrebam; katerim je vsako branje mrzelo, izinši morda kake posebno domišljijo budeče spise, ki so jim le zato dopadali, ker so jim bili po mesečnosti v rodu.

Mati njena, že precej priletna ženica, gospodinja je skozi in skozi. Vse hrame in predale v pohištvu mi je že razkazala in razložila, tako da sem se že časi dolgočasil, ker ne morem trditi, da bi me malenkosti zanimala: kaka roža iz tega in tega semena vzraste; kako se to in ono orodje rabi; kako se korenje za seme prav sadi in enake reči. Pa mamka je dobra, skrbljiva záme, kakor bi bil njen sin in varovati se mi je, da je ne žalim s tem, ko bi pokazal se nepaznega ali malomarnega v takih imenitnih in potrebnih pogovorih.

Veš, da imam jaz tudi kmeta rad, ker sem sam iz prvote bil kmet, ker sem sam kakor deček že za brazdo plužne držal. Med priprostimi kmetskimi možaki čuješ časi izvirno in tako modro misel, da se je ne bi smel noben modrijan sramovati; čuješ primere in govorne podobe, katere reč tako do dna in tako živo pred oči postavljajo, kakor malokateri poet zna izraziti izlege svoje domišljije in glave. Kmet je po tej moji misli tudi šola mislečemu človeku. In zavoljo tega svojega načela rad zabajam med ljudstvo. Imam tudi že lepo krdelo znanih originalnih mož, katere opazujem in časi od njih kako poberem. Rad bi ti opisal na kratko tudi le-té, ali ti si ne mara premalo demokrat, meščanska kri ti vre po žilah, meščanstvo pa je prelaz na boljarstvo. Utegnil bi se malo nasmehnuti moji priprostosti, kakor bi to ti imenoval.

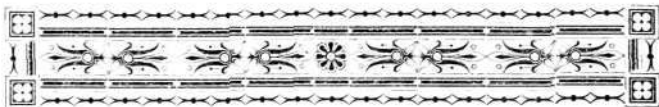
Razvidno ti je iz vsega tega, da bi bil na mojem mestu vsak pošten in zmeren človek srečen in tako zadovoljen ko mačka na peči, če dovoljuješ, da ti robato povem. Jaz si tudi časi trudim preveriti samega sebe, da mi je dobro, ali vselej ne gre. Kakor sem ti od kraja pisma povedal, pogrešam tebe. Nande! pogrešam svesti, da sem sam svoj gospodar,¹⁾ na pravem mestu in pravem potu do namena, ki bi mi bil po volji. Zakaj mi je Bog naklonil, da moram v najlepši dobi svojega življenja za tujo mizo sedati, to mi ne gre v glavo. In vender moram takoj pri tej priči izpovedati se, da ne bi rad tega mesta popustil, ko bi mi prilika ponujala

se, celó ne tako brž, ko bi mi kdo odprl pot na univerzo, katere sem še pred malim časom tolikanj želel. Kaj ne, da se me je poprijel deseti naglavni greh „confusio“, ter se me drži kakor lašček. Odpiši ni kmalu. Željen sem videti, kako me boš obral in oštel. Za zdaj te Bog poživi! Podajem ti roko čez hribe in doline.

Tvoj Lovre.

Pripis: Ravno sem zgibal to kroniko svojih sreč in težav, ko mi pride stara naša hišina povedat, da je gospod Vencelj (okrajni zdravnik, poštena duša, eden izmed prvih mojih znancev v tem času babilonske sužnosti — Bog me ne kaznuj, da tako neumno govorim) s svojo hčerjo prišel v grad in da po meni vpraša. Predno torej zapečatim te vrste, ki bodo tebe videle, menim, da ti moram še to imenitno novost povedati. Omenjeni otec gospod Vencelj kaj radi govore o svoji hčerici, večkrat so mi jo obljubili pripeljati. Radoveden sem, kakšna je, zato grem precej doli. Ko bi bila taka, kakor — — pa zdrav!“

Osmo poglavje.

Skupaj midva sva sedela,
Nama lep večer je bil.
S. Jenko.

Drugo Kvasovo pismo.

Oho! za enkrat si se še zmotil, predragi moj! Sicer skazujem vso čast tvoji modrosti in razumnosti, ali tako ti jaz vender nisem rekel med vrstami brati, kakor vidim iz tvojega odgovora, da si presodil mene in moje „pomanjkanje“. Da sem jaz zaljubljen! Da samo zavoljo tega tako enostransko opisujem svojega tovariša Marijana, ker vidim, da mi je na poti! Moj Bog! ne vem, če se norca delaš iz mene in iz mojih okolščin, ali pa se je tebi samemu kaj tacega pripetilo, česar v svoji porednosti mene dolžiš.

Po vseh besedah je videti, da tako o njej govoriš, kakor cigan o žametovih hlačah, to je zmerom in najrajši. To so tvoje besede in na dalje imaš skozi in skozi neko veselje nagajati mi in mi reči podtikati, katere mi še na misel niso prišle, dokler nisem imel tvojega pisma v roci. Kar se omenjenega pregovora tiče, moram te opomniti, da nikakor ni na pravem mestu, čeravno je naroden. Kako se ti, hudoba, predrzneš mene ciganu primerjati in celo lepo deklico tisti

reči, ki se v pošteni družbi nikakor ne imenuje. In ti, ki si meščan, ki bi moral vedeti, kaj je prav, kaj ne! Ko bi bil že jaz to izrekel, meni bi ne bilo tolikanj zamerjati.

Premislil sem tvoje besede. Popolnoma se zlagam s teboj, da se mi vzbuja čut, ali bolj prav potreba v srcu, katere poprej nisem imel. Ali s tem, da trdiš, kakor bi bil tvoj prijatelj drugi del svojega srca tebi vzel in deklici oddal, kažeš samo, da me premalo poznaš, da mojemu razumu in značaju premalo zaupaš. Toliko bi me pa vendar moj prijatelj imel poznati, da bi vedel, da ne bo Lovre Kvas nikdar ravnal samo tako, kakor mu bode srcé velelo, ampak da bode poslednje vedno podlagal oblasti zdravega uma in premisleka. Nikakor ne morem tajiti, da me srce ne vleče do hčere mojega gospodarja; — da, to moram izpovedati se tebi, predragi moj, — če je eno bitje na božjem daljnem svetu, za katero bi se jaz z vsem mladostnim ognjem vnel, za katero bi norel in gorel, kakor je kedaj kak človek mogel: bila bi enaka deklica, kakor je ta, katere sem ti v zadnjem pismu omenil. Jaz sem si v nekdanjih in zdanjih sanjarijah svoj ideal precej visoko zastavil, čeravno nisem preziral pri tem, da se od človeka kaj božjega ne sme terjati. Reči moram, da ves ta čas, kar sem tukaj, nisem na njej ni najmanjšega madeža zapazil; vedno je tista krotka, dobra duša, vesela in resna, domišljava in razumna.

Ali da bi si upal misliti z vso resnobo drugače na njo, kakor s spoštovanjem, tega ne smem, kajti razum mi veli: kaj je ona, kaj si ti?

Svet sodi človeka po tem, kar ima, kar je in kakeršen je. Svet je pa že star; torej tudi ta navada v starosti utrjena: kdor bi jo hotel ovreči, ta bi sam stal, kdor bi jej hotel ravnati nasproti, moral bi skalo v strm klanjec valiti.

Ona je edina hči premožnega, lahko rečem bogatega graščaka, imela bo lepo doto in dasi oče njen ni plemenitnik, ima vender češčeno poznano ime.

In jaz! — nimam nič, ne veljam nič, nisem nič! Žalibog!

Ali bi ne bilo zatorej več ko nespametno, ko bi se jaz srcu in njegovim nagonom udal? Ali bi ne bilo naravno, da bi padel, ako bi tako visoko letal?

Vidiš, kako si ti te reči vse premalo premislil, predno si svojo trditev zapisal, da sem „zaljubljen“.

Velikokrat sem že premišljal, velikokrat sem na tihem tožil nad svojo usodo, ki me je tako nizko postavila. Ne, da bi bil s tem nezadovoljen, kar mi je Bog dal, ne da bi se bil hudoval nad svojim rojstvom v malem bornem podstrešju, nikakor ne, da bi me bilo sram, da sem iz najnižjega ljudstva; le zavoljo nje, da mi je nemogoče na njo misliti, to mi je bilo bridko. Nečem ti prikrivati, da sem imel dostikrat hude boje, da sem potlačil take misli, in da me skrbi, bom-li imel moči dovolj zatirati čut, ki bi mene in njo

nesrečna storil, ako prodere. Celo vraža me malo straši. Tukaj je namreč, kakor sem ti menda že omenil, čuden človek, prorokovalec, deseti brat. S tem sem se bil sešel na prvem potu v grad in dejal mi je z nekako vzvišenim glasom, da bom svoje stanovanje in življenje na tem kraju pomnil vse življenje. Čeravno ne dam nobenega groša na take besede, vendar so mi že dostikrat na misel prišle in menim, da je izrekovalec morda res videl mojo prihodnjo nesrečo.

Vsak si sam kuje svojo srečo: zato upam, da se bodo vse skušnjave ubile nad mojim značajem, katerega hočem in moram ukrepiti in utrditi. Ob pravem času čem paziti, da ne bo imel moj gospodar vzroka, spominati se me kot nehvaležneža.

Pamet je boljša ko žamet, da kakor Sanho Pansa v pregovorih govorim, in pamet mi Bog ohrani, pamet in preudarek, pa bo dobro!

Pa bodi dovolj tega modrovanja: sicer boš porodnež še iz tega svoje sklepe delal in me boš morda v prihodnjem pismu domislil na volka, ki se je ravno s tem izdal, da je tele snedel, ker se je preveč branil. Nič ti ne zaupam, sama nagajivost te živi.

Ker po psihologičnih zakonih vsak o tem najrajši govori, s čimer se peča, ne smem se tudi jaz zavreči, ampak moram ti kaj iz svojega učenštva povedati. Moj učenec je kaj bistre glave in to me veseli tolikanj bolj, ker nisem tacega pričakoval. Vzpomladi bom že po malem z latinščino lahko začel, ker

fantič je bil že precej pridobil od sestre, ki ga ima neznansko rada, predno sem jaz prišel. Če bodem kaj dalje časa tu ostal, upam si pravega mladeniča napraviti iz njega. Za prvega me je bilo volje ostati le največ dve leti, ali zdaj se pomišljam in pravim, da, če bo tako ko zdaj, ostanem tri leta. Ta čas bom prislužil lep kupec in potem se vidiva ti v zadnjem, **jaz** v prvem letu. Starejši učenec moj, strije prvega, pak je postal moj učitelj. Pred včeranjim me je bil izvabil, da sem šel ž njim v krčmo, kjer so mi kmetje veliko ponujali piti, samo na zadnje sem moral več praznih bokalov plačati. Ti na mojem mestu bi bil rekel: rad imam kmeta, dokler ga ne vidim; ali meni ni nič žal ni za denar ni za čas, ker sem se veliko naučil pri možakarjih.

Prijatelj, prijatelj, kaj bo iz mene! Včeraj, ko sem ti do tukaj pisal, govoril sem takó, precej potem sem se svojim mislim, skoro bi rekel, izneveril in danes, ko zopet pero v roko jemljem, moram govoriti drugače. Res je, predragi moj Nande, kar si trdil; res je, česar sam ne morem ali nisem mogel ni sebi ni tebi povedati: vsadil se mi je v srce čut, ki je več ko spoštovanje in prijateljstvo.

In kje je moj razum? kaj mi veli? Pravi mi, da ne ravnam prav, da sebi in njej nesrečo na glavo nakopavam, da svojemu prijatelju Marijanu krivico delam. Pripoveduje mi um, da je vsaka misel na njo

nespametna, da njen oča ne bo nikdar dovolil, da bode nejevoljen in jezen iztiral človeka iz svojega domovja, ki ni nič s seboj prinesel, razen deset prstov na rokah in staro suknjo na sebi, ki je kakor služeč v njegovi hiši, — in si upa vender oči povzdigniti do nje, do njegove hčere.

Kje je tista moja glava, tista moja trdna volja, katero sem mislil, da imam? Nikjer je ni, nikdar je nisem imel.

In jaz sem eden tistih ljudi, ki so ga navduševale besede starega pesnika, ki poje: če se svet pogrezne, v razvalinah ostanem mož nevstrašen, dosleden svojim prvim namenom in načelom! Ne, samo slaba trstika, tenka šibica sem, ki raste v hitrem potoku. Vsak valček, dve združeni mali kapljici jo zazibljeta, vsaka lahka sapica jo zamaje in pošibi. Nestalnost, neznačajnost, to je podedoval vsak Evin sin od svoje matere in jaz tudi nisem brez te podedine ostal.

Pa stoj! ni res, kar sem tu izgovoril.

Ni me majhen valček genil, ni me sapica premečila! Rajši bom burne terjatve človeškega srca primerjal goratim merskim valovom in hrupnemu viharju. Rajši se ti bom opravičeval, kakor obtoževal. Nisem še omamljen, ali otrpnila je moč tolikanj, da kljuboval ne bom več dolgo, to vém.

Udati se moram, srce tako hoče, da, udal sem se že!

In kako bi se človek mogel ustavljati čutu, ki mu je mil, za katerega mu je sam stvarnik o'ločil velik del srca, ki je najblažji, najlepši izmed vseh potreb njegovega notranjega višjega dela!

Pa zakaj ti pripovedujem vse te reči? Naj ti s hladno, mirno krvjó povem najin včerajšnji pogovor in potem boš sodil, zakaj je drugi del tega mojega pisma različen od prvega. Reci na to, kar hočeš, jaz pravim samo to: na mojem mestu bi ti ravno tako ravnal. To se vé, marsikdo drug bi se mi posmehoval, zató pa jaz te reči razkladam le tebi, ker ti poznaš mene in jaz tebe.

Včeraj popoldne sem se bil naveličal pisati. Mislil sem: pismo do Nandeta lahko jutri ali drevi skončam, zdaj pa naj se malo na prostem sprehodim. Ravno solnce je prav gorko sijalo, sneg se je po strehah topil; slišal sem v svojo izbico, kako se je drevje po vrtu veselo otresovalo zimskih bremen, iz kratka: bil je najlepši zimski dan, kakor si ga le na deželi misliti moreš. Vzamem neko knjigo, bil je menda Katul in grem ven.

Konci vrta stoji ulnjak. Dasi bučele zdaj po zimi mirno v svojih panjevih spé, zahajam vender skoro vsak dan tjakaj na klopico sest. Ne bom dejal, da me mika na to mesto le solnce, ki ravno tú-sem vsako popoldne posebno toplo sije, ne, mari ti resnico povem, tudi zató hodim rad tjakaj brat, ker dostikrat nahajam tam Manico, s katero se kaj pomeniva.

Pa da si ne boš mislil, Bog vedi kaki so ti pomenki, moram ti povedati, da se nisva še nikdar drugzega razgovarjala ko najpametnejše reči, nikdar do — večerajšnjega dne.

Vselej sva imela pogovore, iz katerih sem jaz veliko koristnega pridobil. Ne vem, če sem ti že povedal ali ne, da je ta deklica izobrazena in razumna bolj kakor vsaka ženska, kar jih jaz poznam. Dostikrat sem se jej čudil, ko je govorila o Šekspirju, o italijanskih in nemških klasikih bolje, kakor bi bil ti govoril. Posebno rada ima Valvazorja, pozna iz njega našo domačo zgodovino skoro do pike in ker me je dostikrat osramotila s tem, da sem bil v tem gotovo potrebnem znanju tako neveden, poprijel sem se bil še jeseni našega zgodopisca in sem ga do dna pregledal samo njej za ljubo, da sem mogel o tem govoriti. Pesni našega menišiča Vodnika zna iz glave in kadar začne kako deklamovati, zdi se mi za trikrat lepša, kakor če jo berem.

Usedel sem se bil na klop pred ulnjak. Bil sem nekaj nemiren, sam ne vem prav zakaj; morda so me ravno besede pekle, ki sem jih bil poprej za tebe napisal. Nisem imel nič veselja do branja; vender da bi se razmislil, odprem knjigo. Naletel sem nesrečno mesto v svojem Katulu, kajti kar mi je prvo v oči prišlo, bile so besede:

Odi et amo. Quare id faciam, fortase requiris.

Nescio, sed fieri sentio et excrucior.

Precej teh besedij sem imel zadosti. Zdelo se mi je, da so záme in náme narejene. Zaprem knjigo in začnem — vest izpraševati. Kolikor bolj sem premišljal tisto tvojo opazko v poslednjem pismu, toliko bolj sem se preveroval, da si me prav spoznal, da je res, česar si sam nisem bil v svesti. Ali sklenil sem še enkrat tam pred ulnjakom, da se hočem premagovati, da še tebi ne povem, kaj je prav za prav v meni, ker zdelo se mi je, da bom laže zatrl vsako ljubezen, ki ni na pravem mestu, ako se nikomur ne odkrijem, ako še sam sebi tajim resnico, katere hladna pamet ne odobrava.

Dolgo sem menda tako sedel; solnce se je bilo že bliže na zahodu pomeknilo, hladneje je bilo postalo na mojem sedežu.

Mil in prijeten glas me iz teh sanj prebudi in ko kvišku pogledam, vidim njo pred seboj.

Vem, da sem bil rudeč ko rak. Na pozdrav nisem mogel besede odgovoriti. Stala je pred menoj; lepša se mi ni še nikdar zdela.

„Zdaj sem Vas pa motila v kakih sladkih mislih. Tako ste bili vtopljeni, da mi je bilo na mari, tiho odtegniti se. Samo ženska zvedavost, kaj ima pač tak mlad gospod, ki se mu veselo širni svet odpira, da glavo podpira in resno tu sedí, kakor bi bili vsi dobri ljudje pomrli,“ dejala je ona in se usedla ne daleč od mene na klopico.

Jaz se posiljeno nasmehnem, odgovoriti nisem vedel kaj.

„O, na vse zadnje Vam še rudečica v lice udarja. Že vidim, da sem Vas še zalotila, ko ste kake svoje prijetne skrivnosti premišljali. Ali se dadó ugeniti?“

Njena veselost je bila nalezljiva. Hitro me je minila otožnost, udal sem se v ta pogovor in sem jej rekel: „Pač težko, da bi ugenili, kaj mi je ravno po glavi rojilo, a ne bom tajil, da ima tudi nekaj skrivnostnega v sebi.“

„No čedalje bolj sem védečna. Vidite, kako hitro uganem, kaj Vam je! Kar z lica sem Vam brala. Morda bi se še dalje prišlo od splošnega do posebnega. Kolikrat se sme ugibati? Postava je trikrat.“

„Če tudi večkrat rečete, ne boste do pravega prišli . . .“

„Le stojte! najprvo mi povejte, ali so bili Vaši spomini ali Vaša premišljevanja, kakor rajši hočete, vesele ali žalostne vrste?“

„Kakor se pogledujejo,“ odgovorim jaz — „saj veste, da imajo vse reči po dve strani — eno svetlo in eno temno, ali . . .“

„Nič, nič! že se mi odtegujete, pa mi ne uideate z lepo. Pa nič ne dé, če tudi nečete naravnost odgovarjati, vse eno Vam pridem de konca, le čakajte. — Trikrat je dovoljeno! — Potem pa morate biti tolikanj možati, da se boste udali, kadar resnico zadenem.“

„To Vam prav lahko obljubujem.“ dejal sem v svesti, da sama na sebe ne bo prišla. Čisto nič mi pa ni bilo dobro pri srcu, čeravno sem se drugekrati enaki nagajivosti lahko smijal.

„Začela bom od zgoraj. Prijateljstvo se Vam po Vaših lastnih besedah, če se prav spominam, zdi ena najvišjih in najblažjih idej. In ker ste tako srečni, kakor ste že pravili, da imate pravega dobrega prijatelja, moram najprej misliti, da ste se njega spominali. Mari ni tako?“

„Samo en del ste ugenili. Pač mi je bil tudi prijatelj v mislih, ali poglobitna oseba on ni bil,“ rečem jaz.

„Že dobro, kaj pa hočete še več. Precej v prvič en del, v tretje pride morda vse. Zares ne mara, da se bom tako prevzela, da bom sama preverjena svojega bistrroumja in se bom sama hvalila. Le tiho! Vi, gospod učitelj! ste prav slabo odgovorili, ker ste se na dveh krajih odkrili, prvič da sem en del ugenila in drugič ste rekli, da prijatelj ni glavna oseba. Iz tega poslednjega posnemljam, da ste na osebe mislili in tako imam zdaj dva držaja, katerih se lahko poprijemljam.“

„Ne, vprašajte gospodična!“ dejal sem jaz, „prvo ni bilo nič napačno. Da ste en del ugenili, to sem bil primoran povedati, ker ste me ravno pred na možato besedo priverili, da se moram udati, kadar resnico zadenete. Drugo je bilo pa že menjj preišljeno.“

„To je veliko, če človek tudi svoje slabote spozna. Ponižnost je lepa čednost. Drugekrati bi Vam take nepremišljenosti ne odpustila, ali zdaj imam toliko samopridnosti, da Vas prav rada odvezujem zato, ker je meni na korist,“ reče ona.

Ne vem, če sem jo popred še kedaj videl tako veselo, kakor v tem razgovoru.

„Kdo bi si bil mislil, da znate iz vsake besede sklepe delati,“ pravim jaz.

„O to je spet slab poklon in znamenje, da Vi mojemu umu malo zaupate. Le tiho, ne dam Vam popraviti te pregrehe. — Zdaj veljá v drugič. Kakor dober vojvoda grem precej v središče sovražnikovo. Morda ste mislili na kako podobo, ki Vam je še ljubeznivejša ko prijatelj, o kateri mi pa dozdej še niste ničesa pravili.“

Nande moj! kje so besede, da bi ti povedal, kako mi je srce bilo, ko je ravno ona to izgovorila! Kako mi je kri šla v glavo, kako se mi zagrnilo pred očmi, kako mi je spaval vsak pomislek tistega razuma, vsled katerega do tedaj sam sebe nisem poznal!

Dasi mi je zastavila ono prašanje, kakor v šali in s svojim ljubeznivim smehljanjem, zazdelo se mi je, da se jej je glasek malo tresel, da se jej je lice malo oživilo, oko hotelo pobesiti se — in prijatelj, to mi je bilo dovolj, kakor blisk me je prešinila misel, da bi mi ona lahko vračala tisti čut, ki sem ga jaz čutil, a zatiral.

Nisem v tem hipu mislil, kaj sem, kaj imam, nisem mislil na njenega očeta, niti na svet, ena misel je prodrla in zatrla vse druge, in to je bila ona.

Ne morem povedati, kaj sem govoril, kako sem se védel, le to vem, da me je bila glava popustila, da je srce govorilo namesto nje, da sem jo za roko prijel, da mi jo je pustila, da sem jej povedal več, kakor sem sam vedel do tedaj.

Pa morda si še preveč upanja delam. Odgovorila mi ni namreč še nič. Ni imela časa.

Kakor usoda človeku od rojstva do groba nagaja, tudi meni ni prizanesla, ni mi pustila, da bi bil slišal brž včera j tisto besedo, za katero dam kri in življenje. Prišel je bil tretji človek, ki je vsemu konec storil.

Ne smeš si pa misliti, da je bil ta nepotrební tretji človek kak razjarjen oča ali srdit tekmeč, bil je hvala Bogu bolj neškodljiv dobrohoten človek, priprost berač ali moj „deseti brat“, ki ni družega hudega napravil, kakor da mi je ona roko iz roke izpulila in za ulnjakom izginila. Vselej sem tega človeka rad videl, ali včera j bi ga bil, kakor neljubo pričo, najrajši vrgel čez deveto goro.

Bojim se sicer ne, da bi me izdal, ali vender me je nekako pretresnilo, ko me je ta čudni mož domislil tiste noči, ko sva bila prvič vkup, in ko mi je prorokoval, da bom grad in grajske ljudi pomnil vse življenje. In kako bi mogel tega večera pozabiti, ko bi tudi že družega nič ne doživel več! Razloži mi,

kako je ta človek vedel, kaj me čaka? Od kraja sem mislil da je nor, večkrat sem pa že imel priliko prepričati se, da je popolnoma pri umu. Zdelo se mi je, da ga to nekaj posebno veseli, česar je en del videl, dasiravno si ne morem misliti, kaj bi tega malharja vodilo, da se tolikanj záme peča. Zakaj že večkrat sem ga zagledal na raznih krajih na enkrat za seboj ali pred seboj.

Govoriti nisem potlej mogel več ž njo na samem.

Davi pri zajutreku se jej skoro nisem upal v obraz pogledati, pa kmalu sem se prepričal, da se zna vse drugače zakrivati ko jaz. Kakor je ona govor poprijela, živ človek ne bi bil na to misel prišel, da je bilo med nama v poslednjem času kaj posebnega. Kmalu smo govorili, kakor vselej.

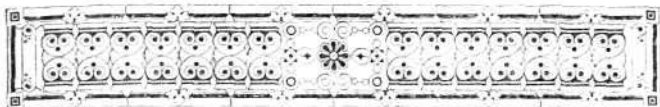
Vprašal boš morda, kaj zdaj mislim.

Naprej! Storil sem veliko stopinjo, nazaj mi pač ni več mogoče. Izkušal bom sebe, svoje oči in srce toliko čuvati, da bode ostala skrivnost, samo moja in njena. Ali učiti se hočem iz vseh močij. Morda mi bosta glava in pridnost, ki sta me že do te stopinje spravili, tudi pomagali, da bom čez nekaj let mogel pred njenega očeta.

Ali Bog vé, če mi ni še poprej kaj drugega namenjenega. Saj se usoda človeku naglo premeni. Še tako dolgo človek tistih mislij ne ostane, kar bi eno pismo spisal, kakor imaš živo pričo na meni in pričujočem listu. Na enkrat, v enem skoku sem se predrugačil.

Zdrav, prijatelj! Kakor hitro se mi bode kaj imenitnega pripetilo, zvedel boš po drugem pismu. Če ravno boš iz vsega tega presodil, da je za enkrat sangvinizem mojega temperamenta prevladal, vendar vem, da me ne boš grajal, zlasti ker bi nič ne pomagalo, kakor lahko previdiš.

Deveto poglavje.

Biló ni godá, svatóvšnje, semnjá,
Da tjà ne bili bi vahili gá.

Preširen.

Marsikak ženin, ki je bil predpust zamudil, klel je in glavo podpiral na srédopostno sredo, da štiridesetdanski post dolgo trpi; marsikak mlad junak, ki je težko čakal tistega dne, ki mu bode izvoljeno nevesto na samotni dom pripeljal, želel si je v pregrešnem srcu, da bi sveta mati katoliška cerkev ne bila postavila prepovedi: ne obhajaj ženitovanja ob prepovedanem času.

Tako je tudi naš Obrščan Francelj Dražarjev vse postne dni težko čakal tistega praznjega delavnika, vélicege ponedeljka, ki mu bo dovoljenje prinesel, da bi storil, kar je Martinek Spak rad pel:

En krajcar imam,
Ga fajmoštru dam,
Oznanim mu sam,

Da ljub'co imam.
Poročil me bo,
Zvezal me ž njo.

Ali ravno ta Martinek, ki je te vsakdanje vrste popeval, izgovoril je baje nekdanj modro besedo: potrp-ljenje je boljše ko medna hruška, boljše ko vsa mazila in zdravila, kar jih konjederka in zdravnik Vencelj pre-moreta. Da je pa ta beseda desetega brata res vredna,

da jo modro imenujemo, dokazuje menda gotova resnica, da je Francljevo potrpljenje končalo se z ženitovanjem. In povedi nam kdo bolj vesel konec dolzih pričakovanj, bojznostij in nepriležnostij!

Komaj so bili v cerkvi v spomin, da je Odrešenik iz groba vstal, „aleluja“ odpeli, pela se je v Obrhku druga aleluja v znamenje, da se mladi Dražar ženi in svatovščino obhaja.

Dražarjeva hiša, ki je to veselje doživela, res ni bila vredna enake časti kakor je svatovanje, zakaj po vsej pravici jo je deseti brat primerjal stari suhi in grbavi babi, ki se samo še ob drenovi palici po koncu drži in vender neče nmreti, ampak zavidno gleda na mlajše svojega spola, ki imajo glajš¹ lice in še vse zobe v čeljustih. Ta primera — ki se bode, kakor le v gredoč omenjamo, komu naših bralcev vegasta in robata zdela, katero pa mi že iz ljubezni do svojega desetega brata morda enostransko sodimo in jej višjo ceno dajemo, kakor bi jo dajal kak mirnejši mislec — ta primera se je nanašala na leseno ostenje, črvivo brunovje in opuščeno streho lesene Dražarjeve hiše. Vešči ljudje so si pravili v Obrhku, da bi bila Francljeva mati, stara togotna Dražarka, ki je med lanskimi pasjimi dnevi popustila Obrhek in šla Boga gledat od obličja do obličja, kaj lahko popravila svojo domačijo, zlasti ker so bile dražarske njive najboljše v obrškem polju, ko ne bi bila imela ženica priskutne navade vsak krajcar za žganje in bel kruhek potrositi. Znano

jim je bilo, da se je bila ranjca te malo ženske navade navzela od svojega umršega moža, ki se je bil v mladih letih pri brambovskih vojskah ob francoskem času s to božjo pijačo seznanil. Obrške sosedo, ki so bile tako ljubeznive, da so jo časi obirale in čez zobe vlekli, bile bi jej še odvezo dale za to slabost; ali to, da dolgove dela in ne misli, kaj bo sinu Francelju pustila, to je bilo v njih očeh huje ko tisti mutasti grehi, ki se še ne vé, kaki so. Nobena izmed njih ni hotela očesa zasolziti, ko so lani sosedo pokopavali. Brž potlej se je slišalo, da bo Miha izpod Gaja, poglavitni dolžnik, prodal Dražarijo, ker mu Francelj, novi gospodar, ni mogel plačati, kar je imel Miha terjati. In zdaj se je dejalo, da je dolg plačan, pismo je bilo narejeno, Francelj s Krivčevo hčerjo oklican in zdaj je bilo pirovanje! Napravljen smo imeli cel kolač kvant, kako so Obrščanke ugibale, kje je mladi sosed denar dobil; ali ker so menj imenitne, nečemo ž njimi čestitih bralcev dolgočasiti. Pogledimo rajši v hišo, dasi je razkopana, lesena, in stara; saj tako dolgo ne bo na kup padla, da mi ven pridemo.

Zbrana je bila v hiši lepa družčina ljudij! Če rečem, da so jim godci godli, razume se že samo po sebi, da so bili vsi vesele in židane volje; zakaj godci in mala nebesa — to sta pravemu Slovencu dve misli ali dva pojma, ki ju ne more vselej naravnost ločiti.

Ženin in nevesta, vsa v veselju, sedela sta za mizo, upehana od plesa. Krivec in Krivčevka sta bila

tako dobre volje, da že od svoje svatovščine semkaj ne tako. Zlasti je bila poslednja, dasiravno sicer skopa, na denašnji dan vsa predrugačena. Dostikrat je vstala izza omizja, jemala razne potvice in mesene jedi iz skled in jih nosila tjakaj k peči, kjer je na ostanke prežala vsa nada prihodnjega Obrhka, otroci obojega spola ubožnih in premožnih Obrščanov. Med to krdelo je sédel tudi naš prijatelj Krjavelj in se je mastil s kostmi, ki so mu od vseh stranij na obiranje letele od mize.

Cvet vsega društva pa so bili poglavni naši znanci: Kvas, deseti brat in Dolef, dasi so se razno obnašali. Kvas je tiho sedel na oglu in opazoval ljudi in navade. Kmetje, sosebno starešina Matevžek, ki je v kotu sedel in nekatero neumno in smešno razdrł, imeli in šteli so si za veliko čast, da je svatovščina imela gosposkega gosta. Zató so pa pokladali najtolstejše in najlepše prigrižljaje prědenj.

Deseti brat ni hotel med gosti sedeti. V svoji navadni obleki je stal sredi hiše, zdaj pa zdaj se glasno zakrohotal, in kadar so godci kako novo ubrali, vzdigoval je nerodno boste noge, metal jih visoko od sebe in s peto bil v tla, kakor bi hotel plesati.

O Dolfu je malo družega povedati, kakor da je imel kupico vedno med prsti.

„Naj Krjavelj pije! Povedal nam bode, ali je res hudič na svetu,“ pravi starešina Matevžek.

„O res, to pa to, saj sem ga jaz presekal, na dva kosa sem ga presekal!“ zavpije Krjavelj vesel, slastno povžije dar iz kozarca in brž je bil pripraven svojo povest praviti.

„Od svoje žene naj pové, zdaj smo na ženitovanju!“ — zavpije deseti brat.

„Kaj je bil kdaj oženjen Krjavelj?“ vpraša Krivec.

„O bil, bil!“ odgovori Krjavelj „sveti Kozmes mi jo je bil dal, Bog mu daj dobro, Vsi Sveti so mi jo pa vzeli, mojo Uršiko, Bog jim te grehe odpusti, jaz jim jih ne bom nikoli pozabil, kaj menite!“

In nakremži se Krjavelj in se namrda, nabere lice v čudovite gubance, razvleče usta na široko, stisne oči in si jih začne brisati s pestjo ter zatuli čudovit jok, da so se nekateri smijali, nekaterim pa se je začel smiliti.

„Nič ne jokaj, brate!“ tolaži ga deseti brat „tvoja Uršika ni bila latvice kislega mleka vredna. Zakaj bi tulil in solze pocejal za njó.“

„Kaj lažeš!“ srdi se Krjavelj.

„Povej rajši, kako sta se seznanila, koliko časa sta bila vkup,“ pravi Krivec.

„Kako se bova seznanila!“ odgovori Krjavelj, „jaz sem dejal ti, ona je dejala ti, pa je bilo vse. Jaz sem za pečjó ležal, pri Bučarju je bilo, pa trebuh me je bolel.“

„Zakaj ga nisi ozdravil tako, kakor kozo?“ vpraša deseti brat.

„Zato ker se nisem domislil. — Trebuh me je bolel; kar pride Bučar in mi pové, da je Hrvatom, ki so prašiče čez hosto gnali, ena tacih živalij v travo plegla.“

„Crknila!“

„Kaj lažeš; ni bila crknila, samo hoditi ni mogla več. Jaz nisem imel kaj jesti, pozabim trebuh in grem živinčeta iskat. Tam pri cesti je bilo iztegneno. Jaz poprimem za prednje noge, — tako-le, — potegnem vso žival čez hrbet, eno nogo čez eno, drugo čez drugo ramo, zadnje so mi pa doli pod hrbtiščem po mojih nogah opletale in rilec je čez mojo glavo naprej molil, tako-le! Težko sem nosil, grozno so me slabosti obhajale, pa mrak se je delal in trebuh me je bolel. Tačas sem Boga klical na pomaganje, ali nič ni izdalo. Kar mi je na um prišlo: „ti, Krjavelj, danes je sveti Kozmek in sveti Domen, to sta bila dva konjederčina brata, ljudi sta zdravila in dobra dela doprinašala; prosi ju, onadva ti bosta pomagala, da boš imel menj težave s prašičem. In ko sem roke povzdignil, izpustil sem po nevedoma obe gnjati, prase mi je zmuznilo po hrbtu na tla, rilec mi je še klobuk posnel. In potlej sem prosil svetega Kozmeka, naj mi pride na ramo pomagat, ali naj pa vsaj živo dušo pošlje, ker sam nisem mogel praseta zopet na ramo spraviti, kakor je pred bilo.“

„Ali te je uslišal sveti Kozmek?“ vprašajo eni.

„Kaj pak, da me je,“ odgovori Krjavelj. „Komaj sem jezik za zobe dejal od molitve, že sem zagledal žensko, ki je mimo prišla.“

„Stara beračica je bila!“ reče Martinek.

„Kdo pravi! Kako bo stara, saj še šestdeset let ni živela do tačas! Kako bo beračica, kaj me je vbogajme prosila kaj-li? — Jaz pravim: ti, ženska, Bog te je ustvaril, Bog te je dal, pomagaj mi na ramo! In brž je poprijela prašiča za eno bedresce in mi je pomagala vleči na ramo. Jaz pa sem brž dejal: to je dobra ženska, to bi ti vzel. To sem jej naravnost povedal, iz očij v oči. Ona pa ni dejala nobene slabe besedice, samo z brado je pokimala in do dobrega sva se zmenila, da je njej Uršika ime, da se meni Krjavelj pravi, da ona ni nikjer doma, da imam jaz hišo, in vse je bilo pri kraju. Za doto je nisem vprašal: pa sem vendar videl, da ima vrečo in nekaj v njej, Bog vé, kaj je bilo.“

„Oves!“ pravi Martinek.

„I. kaj še! Jaz trdim in mislim, da je bilo kaj boljšega tam notri. Pa naj bo že, kar hoče, jaz bi jo bil rad imel, kakor še nihče ni človeka rad imel, ko bi gosposka, duhovska in deželjska, ne bila samo zato na svetu, da ljudém nagaja in sitnosti dela. „Uršika! kar z menoj pojdi, mrak je še,“ tako sem jej dejal in šla je z menoj v mojo hišo. Postlal sem posteljo v hiši zánjo, sam sem pa v vežéh ležal. Šest tednov je bila pri meni, to je o! svetega Kozmeka do Vseh Svetih.

Dvakrat sem bil pri fajmoštru, in sem lepo prosil, obete in obljube delal, ali vse zastonj: ne smeš se ženiti, dejali so mi in vse so čekali, da sem nor, da nimam nič in Bog znaj, kaj še. Kar so ta gospod govorili, dejal je tudi oni gori na Slemenicah. Molil sem na Vseh Svétih zjutraj pri prvi maši tri očenaše in dve veri na čast vsem svetnikom in svetnicam, prosil sem vse verne duše v vicah, da bi omečile fajmoštru srce in gospodu malo premisleka vdihmle, da bi mi dovolil, česar ga bom šel še v tretje prosit. Res, po maši pravim: sveti križ božji, da bi vse dobro izteklo! Ko sem se vstopil tja pred moža, začel sem moledkovati in prositi, kakor ne bom sv. Petra na poslednji dan nebes prosil.“

„Ali te niso uslišali?“ vpraša Krivec.

„O pač!“ pravi Krjavelj. „Naveličal se me je sveti mož poslušati in mi je nazadnje rekel: če ti gospod v gradu in soseska dovoli in če imaš ženo s čim preživiti, naredi, kar hočeš, pa kesal se boš. — In jaz sem vesel šel domov. Domá pa je bilo zaprto, Uršike ni bilo nikjer. Reva je bila pobegnila, nikoli več je nisem videl.“

„Ali se ti kaj toži za njó?“

Krjavelj se v jok spusti in pripoveduje: „O pač se mi je tožilo. Že leto in zopet leto je minilo, Uršika je bila že najbrž umrla in jaz sem še časi mislil, kako lepo bi bilo, ko bi mi je ne bili Vsi Sveti vzeli. Tisto jesen sem bil dosti pridelal, lahko bi se bil ženil. Krompirja sem imel poludevet naramnih košev,

korenje mi je bilo dobro obrodilo, vsaka luknja ga je bila polna. Kaj menite, kadar so vrata zaškripala, vselej sem mislil: zdaj-le pa moja ranjca Uršika gre.“

Komaj je Krjavelj izgovoril in debelo solzo otrnil, ko res vrata zaškripale, ali namesto ranjce Urške je prišel v hišo le Marijan. Vsi so veseli pozdravili gosta, samo desetemu bratu je lice zatemnelo: usedel se je tja h godcem, ugozdil koščeno brado med palec in prste ter tako naslonjen tiho sam zase ždel, na nobeno vprašanje nič odgovoril in nikamor pogledal.

Tudi Lovreta je malo rudečica oblila, ko je Marijan, potem ko je skoro vsacega svata posebej ogovoril in vsacemu napil, prisedel se zraven njega in dejal: „Kaj ste tudi Vi prišli?“

„Ravno skozi vas sem šel in zvabili so me v hišo,“ odgovori Kvas. „Dobro je, če je človek časi med dobrimi ljudmi vesel in si malo priproste stare navade ogleda.“

„To ste prav govorili: posebno za Vas je dobro, da ste časi veseli, saj tako vedno doma čepite, nikjer Vas ni videti! Nikar mi ne zamerite, tako se mi zdi, kakor bi se me hoteli malo ogibati. Popred v prvih časih, ko ste na Slemenice došli, prišli ste časih k meni, šla sva na lov ali kam drugam, da je čas minil. Jaz sem Vas bil prav vesel, ker sem vsaj imel enega pajdaša. Ali zdaj že dober čas se mi pozdeva, da ste se jako izpremenili; kar ogiblujete se me.“

„Nikar me napačno ne sodite, prijatelj!“ pravi Lovre in malo barvo izpremeni, ker je bil primoran ugovarjati temu, kar je vedel, da je resnica. „Saj veste, da nimam nikacega razloga, da bi se Vam odtezal. Jaz sem čuden človek, nisem za družbo, vem, da sem Vas že dostikrat dolgočasil s svojo tovarišijo. Morate mi tedaj odpustiti, če nisem tak, kakeršen bi moral biti in kakeršni so drugi ljudje. Vsak človek, pravijo, ima svoje slabosti in jaz jih imam največ. Sam čutim, da bi se moral dostikrat drugače obnašati in drugače ravnati, pa — ne morem.“

„Bežite, to so neumnosti! Bodite kakor je drugi svet. In če Vas nisem kedaj razžalil ali če Vam nisem kaj storil, nikar se mi ne skrivajte, kadar pridem na Slemenice. Zares se mi časi tako zdi, kakor da bi Vas ne bilo v sosesčini. Če pridem k Vam, ni Vas: če Manico vprašam, kje ste, ne vé mi povedati ali mi pa neče povedati, kakor bi jej bili prepovedali. Dostikrat sem se že namenil, da Vas bom zató izpovedal in ravno prav je, da sem Vas dobil.“

„Prav storite, da me oštejete!“

„To zopet ni nič! Vi mi morate ohljubiti, da se boste poboljšali in da boste prišli precej jutri zjutraj k meni in potlej jo bova udarila kam v hosto ali pa kam drugam, kjer bova vesela.“

„Prišel bom, ali povedati Vam moram, da to pri meni ni tako lahko mogoče, kakor pri Vas. Jaz imam svoje dolžnosti, Vi ste sam svoj gospodar. Jaz moram

sam sebe in druge učiti, če hočem kaj veljati kedaj na svetu in če hočem to zaslužiti, kar sem zdaj.“

„Kdo bo zmerom po tistih bukvah ril in dolg čas prodajal. To je le za časi, če že mora biti. Kar se pa fanta tiče, ki ga morate poučevati, vem, da Vam ne bo gospod Benjamin nič rekel, če ga časi pustite in greste pol dne ali pa cel dan z menoj z doma. Bom že jaz govoril ž njim.“

„To se ne bi spodobilo.“

„Spodobilo! Saj Vas vender nima nihče navezane! Ljudje tudi niso tako spotikljivi na Slemenicah, da bi se človek brž zaletel, če ga ni pol urice domá. Zató pridite jutri k meni precej zjutraj, ali bom pa jaz Vas prišel iskat. Samo da se mi ne skrijete, sicer bom res verjel, da sem Vam nekaj naredil, ali da me ne morete videti, kar bi mi pa prav žal bilo. — Čakajte, bova se že še zmenila, jaz grem enkrat z nevesto plesat.“

Ravno so bili godci eno ubrali in Marijan je popustil svojega soseda, da bi se uvrstil med kmetske stare in mlade plesalce.

Kvasa je ta pogovor z neskrbnim mladeničem čudno genil. Ni mogel dalje tu ostati, vleklo ga je ven na samoto, imel je veliko premišljati, česar tukaj med veselimi ljudmi ni mogel.

Vstal je izza ogla in razmišljen šel proti vratom, pozabivši celó zahvaliti se priljudnim ljudém za pogostovanje. Med vrati ga je zagledal Marijan, hitro

popustil svojo plesavko in čudé se vprašal: „Kaj že greste? Zakaj ne počakate, da bi šla vkup?“

„Imam še delo danes popoldne,“ odgovori Kvas brez premisleka, da ravno laž izgovarja. „Saj Vas jutri zjutraj obiščem.“

„Le gotovo!“ kliče Marijan za njim.

Dasiravno je človeška natora taka, da se težko ločimo od kraja, kjer veselje prebiva, primorani smo vendar dostikrat v življenju drugače ravnati, kakor nam vелеvajo željé. Tako popustimo tudi mi, če tudi neradi Dražarjevo hišo in spremimo svojega Lovreta; popred pa moramo še to opomniti, da, ako bi se kateri izmed bralcev našel, da bi bil rad še Krjavljeve neumne spomine poslušal, kar pa ni verjetno, da tedaj Krjavelj ves tisti božji dan ni nič novega povedal razen stare pravlјice od hudiča na novo preoblečene.

Počasno je koračil Lovre od vasi po obrobju proti Slemenicam.

Veliko je iz zadnjega pogovora z Marijanom p-zvedel, kar ga je v srce zbolelo. Izprevidel je, da ima ta mladenič blažjo dušo, nego jo je kedaj pričakoval pri tako vsakdanjem človeku, kakor se mu je Marijan iz prva videl. Res je bilo, da se ga je on sam ogibal, ker mu vest ni dala po prijateljsko in kakor si je on mislil — po hinavsko bratiti se s tistim, kateremu je najlepšo reč vzal, ljubezen.

Da je Marijan Manico ljubil, to je bil iz vsega za gotovo zvedel. Dasiravno namreč ni deklici Marijan

sami nikdar nič o tem govoril, obnašal se je vender proti njej tako, kakor bi se vse samo ob sebi razumelo, česar ni izgovoril. Ker je vedno samó med priprostim ljudstvom živel, navzel se je bil menda tiste nature, katero med našimi ljudmi vidimo, da se vsako razkazovanje in očitovanje kacega notranjega globšega čuta zatira. Da se je zastran svoje prihodnje namišljene neveste rajši zmenil z njenim očetom kakor ž njo samo, pripomoglo je veliko tudi to, ker je čutil, da ga deklica, kar se tiče duha in dušnih zmožnostij, daleč preseza.

Da pa jo je ljubil bolj goreče, kakor bi bil človek sodil iz vnanjosti njegove in iz obnašanja proti njej, razvidelo se je iz tega, da skoro ni dan minil, da ga ne bi bilo na Slemenicah.

Manica je Lovretu sicer naravnost povedala, da jej ne bi bilo nikoli mogoče Marijanu zaročiti se, tudi ko ne bi bila njega nikdar poznala, vender se Lovre ni mogel nikoli popolnoma utolažiti. Vselej, kadar je prišel mladenič v grad, umeknil se mu je s poti, nekaj zavoljo tega, da ga ne bi videl, nekaj da se ne bi izdal.

Da mu je poslednje dobro šlo izpod rok, izprevidel je danes. Neskrben je Marijan povsod drugod iskal uzrokov, zakaj se mu novi prijatelj odteza; le prava reč mu ni na misel prišla. Smilil se mu je ta prijatelj, očital si je veliko, ali pomagati si ni mogel.

Po vsem soditi, bilo je očitno, da Maničin oča dobro vé za Marijanovo nagnenje do svoje hčere in da ga je volja dovoliti kdaj zakonsko zvezo z dedičem premožnega soseda, morda tolikanj rajši, ker si je mož želel, da pride lepo posestvo Polesek, nekdam s Slemenicami zedinjeno, zopet v prvo rodovino nazaj, čeravno samo po ženskem rodu. Še več: Manica je skoro za gotovo vedela, da sta oča njen in mladi Poleščan že govorila o tej reči. Ali nikdar jej ni bila prilika dana, da bi odkrito svojo misel povedala. Oča jej ni o tem govoril, bodi si ker je mislil, da še ni čas zato, ali pa ker je menil, da se vse to vsled znanja med mladima človekoma od otročjih let že samo po sebi ume. Marijan pak se je obnašal proti namišljeni svoji nevesti bolj kakor star prijatelj ali skrben brat, kakor pa kot ljubeč ženin. Nikdar ni bilo to, kar se je v njegovih govorih nanašalo na take razmere, toliko jasno, da bi bilo deklici po splošnosti mogoče naravnost odgovoriti, kar bi bila sešbno po zadnjem seznanstvu z Lovretom gotovo storila.

Lovre je Manico in njen značaj predobro poznal, da bi se bil zánjo bal; ali vendar je imel nekatero uro, v kateri so ga otožne misli obhajale, misli, ki so kakor nezgodne oblačice zdaj pa zdaj zaslanjale jasno, lepo solnce njegove sreče. Saj ni imel ničesa družega za sé kakor ljubezen; vse drugo je bilo njemu nasproti. Kolikokrat bode še solnce vzhajalo in zahajalo, predno mu bode samo mogoče odkrito povedati to, kar bi se

zda j ne samo predrzno, temveč marsikomu še smešno zdelo, da je oči obrnil previsoko, da je sam sebe pozabil.

Marijan je bil, kakor je izprevidel, pri vseh svojih slabostih vender dobra duša. Poprijel se je bil Lovreta precej od kraja, in vse skozi kazal gorkejše prijateljstvo do njega, kakor ga je mogel Lovre povračevati. Da je torej tega človeka izpodrinil, da je on kriv vseh bolečin in vse nesreče, katero bode ubogi mladenič občutil, kadar zvé, da se njegovo tiho upanje ne bo izpolnilo, ker je drugi na njegovo mesto stopil: vse to se je Lovretu zdelo kakor greh.

Sicer je v tacem prevdarjanju veliko razlogov in veliko rečij našel, s katerimi se je sam pred svojo vestjo zagovarjal; ali popolnoma srečen in miren ni mogel biti. Menil je, da Marijanu vender le veliko krivico dela in to je bil tudi eden poglavnih vzrokov, zakaj se ga je ogibal.

Deseto poglavje.

Bodo te ljudje srečevali,
Pa te bodo povpraševali:
Kod si hodil, kje si bil?
Kje si čevljičke rosil?

Narodna pesen.

Povre je prišel med tacim premišljevanjem blizu grada. Namesto naravnost domov, ubere stransko pot navkreber čez senožet proti zarastnemu hribu, na katerem so stali škrbasti ostanki stare razvaline. Vedel je tam za klopico pod starim orehom sredi brinja, od katerega je imel človek lep razgled daleč po vzhodno-severni strani čez polja in loge tjakaj do daljnega porohja sneženih gorá. Tam pod orehom je bil njegov najljubši sedež, tam se je v lepih pomladanskih dnevih učil, tam je dostikrat ž njo v pogovoru sedeval, tam je nekatere uro — mislil, veliko mislil.

Po senožeti je že jela trava odganjati in zeleneti; trobentice in zvončki, v obleki nedolžnosti, so tu in tam rili iz mehkih tal; tam v zabrežji, v osoji, ležal je še zadnji sneg pol komolca na debelo. „Vé lepe prilike upapolne, vesele in neskrbno srečne mladosti! — mislil je Kvas, — v vsi stvarnikovi krasoti

ste razevele, in slana ene noči vas lahko oveneli, ter pogoltno vam lepoto in življenje ob enem. Tako je tudi z menoj!“

Ko pride vrh hriba in se zavije okolo prvega grmičja, zagleda svoj oreh in svojo klopico in na klopici — noga mu nehoté zastane, prijeten čut mu vse ude izpreletí, oko se zbistri in lice zarudi od veselja — na klopici vidi Manico sedeti s knjižico v rokah.

Tiho po prstih se jej od zadaj približa in na lehkó položi roko na njeno ramo. Deklica se zgane, obrne in ljubo oko se sreča z očesom.

„Ti porednež, ali ne moreš drugače priti? Ali me moraš tako ustrašiti?“ kregala ga je deklica, pa mehki ljubeznivi glas in smehljaj je pričal, da so te besede vse pred kakor nejevolja.

Samo zató sem te ustrašil, da bi bila malo huda, ker vem, da ti to prav dobro pristuje,“ odgovori Lovre, usede se zraven nje in jo prime za roko.

„Čudna navada je to, svojo ljubezen izkazovati! — Zdaj mi pa najprvo povedi, kje si bil, potlej te bom še le dalje karala. — Stoj, popred še poglej, kje je Balček, z menoj je gori prišel in doli po rebri leta.“

Lovre pogleda za dečkom in vidi, da daleč doli v dolini sedi in nekaj veže. Usede se zopet k njej in pravi: „V vasi sem bil na ženitovanju. Zdaj pa povedi, kar ti je na srcu; oštečaj me, kolikor hočeš, zakaj če me kregaš, imam te najrajši, menda zató, ker vidim, da me ne znaš in ne moreš.“

„Če je pa tako. naj ti prizanesem, dasiravno nisem bila nič kaj vesela. ker te nisem dobila tukaj, kjer si sicer vedno; kadar te doma ni. Prizanašam ti to malomarnost tolikanj —“

„Nikar me ne žali Manica —“ prosi Lovre.

„Daj mi besedo izgovoriti! Pravim tolikanj rajša, ker vem, da si bil ta čas med srečnimi ljudmi — srečen in vesel.“

„Ne, nisem bil. in zato sem šel sem. Tukaj sem še le srečen, da tebe vidim.“

„To tako na ušesa bije kakor kak poklon.“

„Pusti šalo. pusti! Pomeniva se kaj resnobnega. — Z Marijanom sem govoril. Vprašal me je, zakaj se ga tako ogibljem in —“

„To te tudi jaz vprašam, dasiravno vem, kaj mi boš odgovoril. Sicer pa sva se že o tej reči, menim, zadosti zmenila, zato nikar ne govoriva o njem. Imam te za prepametnega, da bi si zavoljo njega glavo belil. Kar sem ti že dostikrat pravila, to ti potrjujem še zdaj, bodi ti dovolj. Mislim, da si me dovolj spoznal, ali vsaj želim, da bi me bil, da mi priznavaš toliko trdne volje, kolikor mi je bo v najinih okolnostih potreba.“

„Da, predraga Manica! spoznal sem te, vem, da tvojega srca jaz še vreden nisem,“ — reče Lovre in živeje stisne njeno roko.

„V svoji pravdi človek ni pravičen sodnik. Zato le meni prepusti razsójo, ali si vreden ali nisi.“

Kaj meniš, da jaz sebe in svoje srce tako malo čislam, in cenim, da bi je bila dala človeku, ki ga ne bi bil vreden? Tebi sem je dala. Želela bi ti boljše deklice, kakor sem jaz, ravno ker vem, da je zaslužiš.“

„Druge bi mi želela? Za tako željo se ti ne bom nič dobro zahvalil. Če je še kje blažje bitje od tebe, bilo bi zame preblago, ne mogel bi ga razumeti in ravno zato ne ljubiti. Če mi hočeš dobro, želi mi samo sebe, druge ne maram, tudi ne, ko bi mi jo ti izbrala in zadržala, da je boljša ko ti.“

„Ne, tako do idealne ljubezni se ne morem povzdigniti,“ reče smehljaje se Manica. „Ne vem, ali si me napak razumel, ali sem jaz napačno govorila; hotela sem samo reči, da si želim boljših lastnostij, da bi te bila še bolj vredna.“

„Ali kaj, če te ravno jaz nesrečno storim, če —“

„Tega ne smeš!“ seže mu smejé se Manica v besedo. — „Kaj ti na misel hodi! In še ne bojiš se kaj enacega naravnost iz očíj v oči povedati! Še dve taki, pa bi se bilo bati, da vere náte ne izgubim.“

„Nikar me ne razumevaj ravno na robe, ali mi vsaj prizanašaj s svojo nagajivostjo tako dolgo, da izgovorim. Jaz sem dejal: kako se me boš pótlej spominjala, kadar boš videla, da sem jaz kriv, da si morda nesrečna, kadar ti morda jaz ne bom mogel pomagati in sama ne, kadar ti bodo starši očitali, da si se tako izpozabila in si govorila s človekom, ki —“

„Bodi dovolj tega tvojega črnogledega naštevanja. Odgovarjam ti le to, da jaz ne bom nikdar nesrečna. Tudi ko bi se res zgodilo, da bi oča ne dovolili, tudi če tebe ne bom imela, ne bom nesrečna — razumej me prav — zakaj spomin na tebe mi bo potem tako drag, kakor si mi ti zdaj. Starši moji mi res lahko kaj dovolijo ali ne dovolijo, siliti me pa ne morejo v nobeno reč in me ne bodo. Sicer pa ti mojega očeta še malo poznaš, če si vedno najhujše reči o njem domišljaš. Jaz mislim, da bi boljšega očeta ne mogla imeti. Gotovo ne želi on meni in tebi družega ko srečo in zato se kedaj ne bo tako ustavljal mojim prošnjam. To se vé, da zdaj mora najino znanje ostati skrivnost, oča in mati bi me ne sodili prav, ker mene in tebe premalo poznajo. Pa kadar čez majhno let prideš zopet na Slemenice in te bomo že za doktorja Kvasa klicali, potlej smeš brez skrbi pred svet stopiti, najprej pa pred mojega očeta, ki so premoder mož, da bi človeka sodili le po premoženju in ne po poštenju in notranji pravi ceni.“

„Jaz bi te v zvezde ukoval in poslušal do zadnjega dne. Tako me utolaži tvoja beseda, da se bom res za vselej skesal in te nikdar za zamero ne prosil, da sem ti svoje srce razodel. Govori mi še dalje, jaz bi te najrajši poslušal.“

„Le čakaj, saj nisem še pri kraju. Če me res tako rad poslušáš, preljubi Lovre moj, naj se te pa tudi moja beseda toliko prime, da se boš ravnal po

njej. Že večkrat sem te opominjala očitno in skrivaj, da ne bodi tako otožen.“

„To je v moji natori.“

„Že dobro. Jaz sem tudi take natore. Ali tebe sem svarila le, da ne imej vedno tacihi otožnih, kakor sem popred rekla, črnogledih domišljij o najini prihodnosti. Čemu to? Samo zadovoljnost človeku kalé, ne pomagajo mu pa nič. Da se nisi poboljšal, priča to, da si otodi spet o tem govoriti začel. Glej danes je vesel dan, vse je vedro in svetlo, razvedri se še ti. Za jutri in za pozneje bo že Bog skrbel. Jaz vanj zaupam in ti moraš tudi. Ljudje so samo po podobi božji ustvarjeni in vender so nekateri dobrega srca, koliko dober mora še le Bog biti! Torej dobrih ljudij ne bo zapustil. Jaz molim vsak dan za tvojo srečo in nikdar me ne obhajajo take misli, kakor tebe trpinčijo ven in ven.“

„Moraš mi oprostiti, kar se poboljšati ne dá.“

„To bi jaz hotela vprašati, če se res ne dá. Šekspir sicer nekje pravi, da sta zaljubljenost in molrost dve sestri, ki se zlasti pri moških nikdar ne ujemata, temveč sta v vednem razprtju, kjer je ena, druge ni. Ali čeravno jaz tudi spoznam, da je ta mož svet in človeka poznal, vender nimam take vere nánj, da bi menila: vse, kar je on dejal, gola resnica je brez izimkov. Človek ima srce, ima pa tudi um.“

„Ko bi bila ti na mojem mestu, ljuba moja, trdila bi, da je mož resnico govoril skozi in skozi. Spo-

znala bi, da se mora um le predostikrat udati sreč, da človek takih rečij želi, katere mu um postavlja pred oči, kakor nemogoče.“

„Kakor ti govoriš, nisi vreden družega, kakor da bi te malo ozmerjala. Jaz pa pravim, da blago sreč v svojih željah menjkrat zaide, kakor oster razum. To tudi menda ni posebno prida, če človek vedno misli in misli. Razum, če predaleč zaide in napačne pote najde, pripravi človeka ob vsako vero. Ne veruje na Boga, ne sam na sebe, niti na to, da so še dobri ljudje na svetu. In da ti naravnost povem, za tebe sem se tudi bala, da ne bi tako zašel.“

„Prav vesel sem, da praviš: sem se bala, zakaj to dokazuje, da se zdaj več ne bojiš. Pa tudi prav govoriš. Ti si moj angelj varuh. Kader jaz ne bom molil, boš ti zame in ko bi že vsemu svetu ne zaupal, ko bi mislil, da so sami sleparji, tatovi, lažnjivci, da drug družega pehari, kar je ljudij na svetu: na te bom imel zmerom vero.“

„Premalo mi obljubuješ. Pa ne govoriwa več o tem. Nekaj družega bi ti rada povedala. Ali je bil doli v vasi Martinek, deseti brat?“

„To se vé, da je bil! Zakaj pa to vprašaš?“

„Jaz sama ne vem. Nekaj čuden se mi ta človek zdí, in jaz menim, da ni to, kar se na oči vidi. Jaz sem ga že videla, ko je bral; vem, da razume tudi nemški jezik; vem, da hodi v Polesek in da se nekaj skrivnostno obnaša, kader meni, da ga nihče ne vidi.

Vse to pa on tají. Videla sem že, da se veliko pečá za té. To mi pa, *da ti po pravici povem, ni nič po volji, dasi ga imam sama rada, kadar pride v grad. Povem Ti tedaj, da se ga ogiblji.*“

„Sama svojim načelom nisi zvesta. Veliš mi tu nekaj, ki ni vredno, da bi človek v misel jemal. Mari mi je berač! On je edini, ki ve, kar bi midva sama imela vedeti, najino ljubezen, predraga moja! Ne smem se mu tedaj zameriti, če nečem, da bi me ne izdal in bi te po tem morda nikdar ne imel prilike, tako gledati in poslušati ko zdaj. Samo enega človeka se mi je bati, in ta je Marijan!“

„Pozabil si že, kaj sva popred govorila!“

Zdajci prileti glasno klicaje preko rebri Balček. Lovretov učenec prestriže ljubimcema pogovor. Z eno roko se obesi za komolec svojega učitelja, z drugo se prime sestre in vsi trije gredo s hribca doli proti domu.

Komaj odidejo izza grmovja, stopi Marijan na plano in se usede tjakaj na klop. Bil je žalosten, kakor se mu je bralo na licu. Šibovec, ki ga je bil menda kje v meji za kratek čas odrezal, pade mu z rok, glavo z dlanjo podpre na kolena in zjoka se na glas. Ko bi ga Lovre tu videl, tako sedečega, kako je solza za solzo kapala z mladega, sicer zmerom veselega in jasnega lica, spoznal bi bil mladeniča še od druge strani.

„Njega tedaj ljubi, ne mene!“ tako je vzdihnil in še bolj so ga solze zalile.

„Zdaj še le sem uganil zastavico! Kje sem imel oči! Ali ne bi bil tega lahko videl že, kar je ta pri-tepenec tukaj? Stoj, še ni izgubljeno! Jaz mu bom povedal, kaj in kdo je in mu pot pokazal. O, Manica, ko bi ti vedela!“

Nekaj zašumni. Marijan se ozre, deseti brat stoji za njim z nekim porednim smehom.

„Kaj gledaš nazaj s solznimi očmi, starega lisjaka sin, kakor svetega Roka pesek?“ zavpije Martinek.

„Spravi se! ali ti bom posvetil!“

„O kaj še! Sam pojdem od tukaj! Bojim se te pa ne, še tisto uro se te ne bom bal, ko mi bo duhoven smrtno popotnico prinesel. Poskusi se me s tistim šibovcem zdaj-le samo dotekniti, in tako gotovo, kakor te ne bom nikdar na posodbo prosil, dobiš pri tej priči pol grunta pod ježo namesto svojega zdanjega bogastva. — Pa kaj se to menim! Le povedati sem hotel, kako tacemu močnemu mlademu možu slabo pristuje, če se po babje in otročje joka zató, če se mu babnica skuja. Ne boš je imel te Manice, jokaj ali ne jokaj. Tvoja ne bole, ko bi bil tako bogat, da bi kupil nebeško kraljevstvo, tako lep ko breskov cvet in tako prebrisan, da bi vedel, koliko je vernih duš v vicah, vseh tistih, kar jih na pratiki gole glave naprej tišči. He, he, he!“

„Povedal sem ti že, da te težko vidim in da mi je najljubše, če se pobereš od mene. Klical te nisem!“

„No, no, to je že drugo govorjenje. Vidiš, vidiš, ti očetov sin! Če človek po svetu hoši in nas pametne

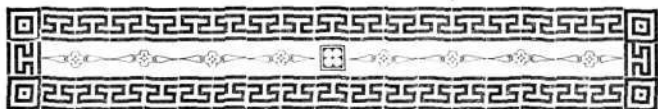
ljudi poslušaj, nauči se počasi govoriti in še marsikako drobnjav. Vso svojo jezico boš skril, kakor gad nogo skriva in tají. Tvojo ljubico bo drugi dobil, ti se boš ustil in boš sam ostal doma, ko berač na žegnanju. Ali vse te bo minilo, ko starega konja dirjanje.“

Marijan vstane in odhaja. Deseti brat se zakrohotá in stopa nekaj stopinj za njim.

„Hoj, kam?“ vpije za njim. „Deseti brat kako modro zine in resnično. On ti bo pravil lepe in prave, ti pa nastavljal in pobiraj. Ribničan je za pečjó sedel in je poželjivo na mizo v skledo gledal. Majhno je manjkalo, da mi niso jest rekli, dejal je bil, a bil je vender lačen. Majhno je manjkalo, da te ni marala, pa je vender ne boš imel; vse je manjkalo! Vidiš, kaj deseti brat zná, ki te ima tako rad ko trn v peti!“

Marijan je bil že daleč v dolini. Lahko bi bil še slišal veselo smejanje Martinkovo, ko ne bi bil imel družih mislij. Deseti brat je dolgo stal gori na robu hriba. Ko se pa stori mrak, popravi svoje prevezane čevlje na ramo in gre na levo stran, izgubi se v grmovju in neko robato pesen zapoje, da se daleč po dolini razlega.

Enajsto poglavje.

Jaz mislim sem, da nam bo zet

Naš sosed, ki je lep in vrl.

M. Valjavec.

Na Slemenicali je nekaj dnij potem že precej pozno zvečer pospalo staro in mlado, razen gospodarja in njegove žene, ki sta v spalnici pri užgani sveči še pomenkovala se o raznih rečeh, ki zadevajo gospodarstvo in družino. Tikoma njijine spalnice je spala Manica. Zunaj je bila pomladanska noč precej mrzla.

„Ne vem, kaj je, da Marijana ni več blizu,“ pravi gospodar Benjamin.

„Meni se to tudi čudno zdi. Morda smo se mu kaj zamerili. Manica je tako čudna proti njemu, da je ne morem razumeti,“ odgovori žena.

„Vprašal ga bom enkrat, kaj je, da več ne pride. Meni to ni nič všeč. Za Manico bi jaz ne vedel kje boljšega ženina izbrati, kakor je on. Čeravno bi si ga jaz za nekatere reči drugačnega želel, vendar mi je še najbolj po volji. Menim, da bi se naredil, kadar leta pridejo. Tacemu je ne smemo dati, ki nima nič. Zato sem bil óndan prav vesel, ko me je vprašal, ali bi mu jo dal kedaj, ali ne.“

„Silila je pa vender ne bova, aj je sama pametna. Jaz tega že ne pustim, da bi jej kedaj rekel: moraš ga vzeti. Saj veš, da zet v glavi in v srcu prinese največjo in najlepšo doto. Jaz tudi nisem prinesla kdo ve kaj k tvoji hiši, pa nisi zdaj nič slabejši, kakor bi bil drugače.“

„Jaz se bojim, da boš še priliko imela zares storiti, kar zdaj samo govoriš. Ali to ti povem, da jaz ne bom nikdar dovolil v kakšen tak zakon.“

„Zakaj se bojiš?“

„Mislim sem že vse te dni, zakaj se Marijan nas ogiblje, in na mari mi je prišlo, da bi kaj sumil na našega učitelja Kvasa. Opazoval sem potlej njega in Manico. Nisem ničesa mogel videti, da bi mi bilo čisto potrdilo to misel, vender se mi malo nevarno zdi zánjo. Videti je, da prav rada govori z njim. Fant je sicer res pameten, ali mlad je in to je dovolj.“

„E, beži! to že ni nič!“

„Tudi jaz želim, da ne bi bilo, ali izpred očíj ne smeš puščati vsega. Mene večjidel ni domá. Ti moraš gledati, da ne prideta na samem vkup in da nimata prilike govoriti. Daj jej vedno kaj posla.“

„Naša Manica zopet ni tako neumna! Kar prvemu se ne bo na vrat obesila. Saj vé, kdo je ona in kaj je naš učenik.“

„Saj veš, kaj je mladost. Ko si bila ti mlada, tudi vem, da nisi imela Bog ve kaj modrosti.“

Žena se zasmije in odgovori: „No, posebnih neumnostij in norostij mi menda ne moreš očitati iz mojih prejšnjih let. Premalo premišliš, kaj izrečeš.“

„Živa si bila ko večina žensk.“

„Pa bi bil iz manjšine eno mrtvo izbral. Jaz te nisem snubila, saj si ti mene,“ reče ženica smeje se.

„Nič se ne huduj, žal mi ni bilo nikdar, da sem te snubil. Na Manico pa moraš paziti, da bo tudi ona lahko enkrat enako rekla.“

„Ko si si že enkrat v glavo vzel, kar upam, da ni nič, bodem gledala in kmalu boš zvedel, da ni nič.“

„Pa dekletu ni treba ničesa praviti. Ako bi bilo kaj res, odpravil ga bom z lepo in tiho od hiše, dasi ga imam prav rad. Fanta prav dobro uči, in uboga ga skoro bolj ko mene. Zato prav želim, da bi bil mladenič pameten.“

Rekši pogasi gospodar luč in se spravi spat. Dolgo pa sta še oča in mati ugibala o otrocih, o družini in druge enake reči. predno sta zaspala in so ja popustile vsakotere skrbi.

Tam v drugi sobici pa je čulo mlado uho vsako besedico. Deklica, o kateri sta se skrbna roditelja pogovarjala, ni spala. Ko sta stara dva utihnila, prišla je iz lepega očesa grenkobna solza ter kanila na belo rjuho, solza, ki jo je rodila in ožela ljubezen, vir sladkega veselja in bridke bolečine. Misli so se jej podile po vroči glavici in skrb je s tesnim preveslom objemala boječe srce. Malo pred dnem še le so se

stisnile trudne oči, in v sanjah so se čudovito razpletale reči, katerih je bila glava polna.

Drugo jutro je bil lep solnčen dan. Drevje po vrtu je bilo v belem cvetju, bučelice so šumele po njem. Lehka sapa je gibala in osipala tam pa tam z vej bela cvetna peresca.

Lovre Kvas se je šetal po ozeleneli travi preko vrta. Zagleda Manico daleč pri ulnjaku, kjer je ravno prej bral. Bil je tam samotni kraj, za njega tolikanj imenitnejši, ker so se prijetni spomini prvega spoznanja nanj vezali. S precej hitrimi koraki jo krene Lovre tjakaj misleč, da bo zopet imel priliko, vsaj tri besedice izpregovoriti ž njo. Prišedši do tja deklice ne najde. Ob drugi strani je bila odšla v grad. Njegove bukve, ki jih je bil prej tam pustil, ležale so še na klopici na solncu. Zazdelo se je Lovretu, da so premaknene in vedoč, da jih je ona v rokah imela, poprime jih Lovre z nekim prijetnim čutom.

Ko knjigo odpira, pade majhen listek papirja iz nje. Naglo ga pobere in razvije. Bila je njena pisava, v hitrici s svinčnikom začrtane besede: „Preljubi! varuj se. Oča in mati nekaj sumijo. Pazijo na té in na mé. Ne išči me in ne govori z menoj veliko. Vsako svoje obnašanje premisli prej. Ne skrbi pa nič, vse se bo s časom dobro izteklo. Še malo let!“

Roke so se mladeniču tresle, ko je to malo pisemce bral in zopet bral. Česar se je dolgo bal, bilo je tukaj. Že je videl svojo besago navezano, že je

menil slišati resnobno besedo gospodarjevo, ki mu pot kaže od svoje hiše, od njegove ljube v daljni svet. Ne vedoč kam, obrne se proti vzhodu čez vrt in travnik proti potoku. Misli so se križale po možganih, a druga je drugo pobijala, sam ni vedel za nobeno, ni mislil nič.

Prišel je doli do potoka in tam taval po stezici ob vodi.

Usede se tam na travo in zre v šumečo vodico. Počasi se umiri. Zamaknenemu v sé in svojo bližnjo okolico, bilo mu je pri srcu kakor pesniku, ki je pel:

Sedel sem v mislih pri potoku,

Igranje gledal sem vodě.

Kakó valovi v hitrem skoku

Veseli se naprej drvé.

Čul šepetanje sem, šumenje.

Ljubezni sladko govorico:

Al meni tako govorjenje,

Le meni kráte to pravico

Ljudjé krivični, svet nemil.

Videl sem lahno pripogniti

Cvetico v znožji se do tal,

Vodico videl poljubiti,

Poljub jej val nazáj je dal:

Le záme, záme ni poljuba,

Skrivaj dobiti ga ne vem,

Očito vzeti ga ne smem.

In vrbo gledal sem pijano

Od rádosti voden'ga hlada,

In v srcu bilo mi je znano:

Življenja veseli se mlada,

A meni žalost se rodila,

Usoda kriva namenila

Mi neveselo je mladost.

Pisemce, ki ga je v rokah imel, padlo mu je bilo na tla. Ni čul človeka, ki je prišel tiho po stezi ob potoku, postal za njegovim hrbtom in opazivši, da ga ne vidi, sklonil se po strani in tiho pobral papirček.

„Lep dan je danes, prijatelj!“

Po tem ogovoru se Lovre ozre in vidi Martinka za seboj.

„Kaj tako žalosten sediš, kakor bi te zima in mrzlica tresla. Solnce sije in še božji volek je vesel, ki nima več uma in pameti od Boga, kakor da na prag svoje luknjice izleze, kadar je solnčni dan. Ti si pa učen in uma imaš ko devet družih in te ni sram tu sedeti, kakor da bi bil lačen in žejen. Hej! poskočen bodi in vesel! Tisto pisemce, ki ondukaj na tleh leži, ki ti ga je tvoja ljubica pisala, poberi in shrani! Že veš, kam se devajo take reči, ki od nje dobajajo. V vzglavje, da se človeku kaj pridnega in prijetnega senja!“

„Kako veš, od kod imam to pismo!“ vpraša čudé se Lovre.

„Oj, ti ljuba učenost in dobrota ti!“ odgovori Martinek. „Kaj ne veš in še zdaj ne veruješ, da sem jaz pravi deseti brat. Desetim bratom pak je Bog toliko več vidnosti in vědnosti dal, kar se enkrat v malho dene.“

„No, če kaj veš, povedi, kaj je tu v pismu?“ vpraša Lovre.

„Martinek Spak, deseti brat, vé nekatero, ki je ti, moja učenost in dobrota, ne veš. V pisanju se bere takó, da záte ni nič dobro na Slemenicah, da ne smeš Bog vé kaj za svojo hoditi. Jaz pa tako rečem in pravim, če boš ti pameten, nikdar je ne bo imel Marijan, vrag ga jemlji! Pamet imej in še nekaj časa

tod okolo bodi. pa boš videl in slišal take reči, kakršnih še bral nisi, nikar že doživel. Videl boš, kaj se pravi „deseti brat“. Le meni zaupaj, pa brez skrbi bodi.“

Lovre se zasmije.

„Ti! varuj se, da se mi ne zameriš. Jaz sem že nekaj skusil. Ti si pa še mlad prevrát, vse bi rad naglo storil, kakor lačen pes, ki ga hišna mati v golido k pomijam izpusti!“

„Povej mi po pravici, Martine, kaj si prav za prav in kaj si bil. Deseti brat nisi, tega ne verjamem. Vidim pa, da si poseben človek,“ pravi Lovro.

„Ne verjameš, da sem deseti brat? Kakor hočeš! Vera je taka zver, da je še modri Bog ne more nikomur v rejo dati, ampak vsak jo ima, če rad hoče.“

„Vidiš, to si tudi tako povedal, da moram verovati, da si se nekdaj učil,“ pravi Lovre.

„Kaj sem se učil in še marsikaj, tebi nič mari. Zató me ne skušaj, ni ne izprašuj! Če boš živel in če mene kakov pust ne brene, zvedel bodeš še veliko. Da boš troho več vere imel, povedal ti bom še eno. Ti, namreč ne ravnaš po zapovedih, ki so ti dane, in modro ravnaš.“

„Zakaj praviš to?“

„Tvoja ti je odsvetovala, da se nikar ne pečaj veliko z menoj.“

„Kako to veš?“ vpraša Lovre in se še bolj čudi.

„Jaz sem deseti brat, hudir! Trdoglav si! Pa v svetem pismu se tako bere, da babnice niso za gospo-

darstvo. Poslušaj jo babo tačas, kadar ti prav veli, sicer pa ne sezuvaj hlač, da bi jih ona nosila. Ne zamerim jej nič, saj ne vé, kaj beseduje, kadar o desetem bratu govori. Ali tebi bom pa zameril, če se me boš ogibal, in proč bo s tvojo srečo. Ti si se mi bil prav prikupil, zato sem se pa zagovoril, da me moraš pomniti.“

Rekši se Martinek obrne in, kakor bi ga kdo podil, hitro koraka po stezi dalje.

„Počakaj malo, greva skupaj!“ kliče Lovre za njim.

„Le sam hodi, sam, vesel bodi, muhe zapódi, pa zapój,“ — vpíje deseti brat nazaj, — „če druge pesni ne znaš, pa kakovo dolgočasno zatrobi kakor je ta-le:

Vstanite dekleta!

Ura je deveta,

Ubogajte očeta;

Zapovedi so pa tudi le-té:

Ubogajte še matere!

Le to zapoj, grdo na debelo zahrešči in če imaš gino ali katero drugo bolezen v grlu, vse to bo minilo.“

Lovre se napoti domov. Med potoma sreča strijca Dolfi, ki je bil namenjen v vas k Obrščaku na požirek brinjevca. Moral ga je precej dolgo poslušati, ker pravil mu je na novo, kako je nekdaj, ko je bil še v latinskih šolah, prepíjal in bil vesel s svojimi pajdaši in vin-skimi brati.

Dvanajsto poglavje.

Saj polje več evetic rodi,

Devic dežela več gojč.

Fr. Levstik.

Gospodar na gradu slemeniskem je imel navado, svoj rojstni dan obhajati z večjo pojedino, na katero je povabil vse svoje prijatelje in znance iz obližja. Če pa pravimo vse, ne sme se misliti veliko krdelo družin z materami in hčerami, starimi in mladimi sinovi, zakaj Bog je posadil ta grad tako na samijo, da je gospod Benjamin vse svoje izobražene in polnizobražene povablence, celo prifarnega dolgope-tega šolmoštra vštevši, lahko na prstih obéh rok zračunil, kadar se je reč najbolje obnesla.

Tega leta pa je nesreča hotela, da mož še tega malega števila ni mogel popolnoma zbrati na praznovanje svojega godú. Eden sosednih graščakov je bil zadnji božič preselil se tjakaj, kjer vedno godove obhajajo; njegova vdova in njeni hčeri, o katerih so jeziki hteli vedeti, da niso lepé, nosile so črno obleko in zdelo se jim je nespodobno ta znamenja neveselega srca razkazovati po veselicah. Družina bližnjega gospoda sodnika je bila odšla nekam v mesto na svatovščino starega strijca po družem kolenu, ki so ga muhe v tretje

v zakon gnale. Tako so se možu gostje odpovedali, kakor tistemu bogatemu revežu v svetem evangelju. Gospod Vencelj s svojo hčerjo, fajmošter, star oficir v penziji in šolmošter, ti so obljubili. Marijana in nje-govega očeta so sicer tudi vabili, a ni se vedelo, ali prideta ali ne, ker sina že dalje časa ni bilo blizu, stari pa je imel svoje odurne navade.

Sosebno stari hišini Urši je bilo tolikanj čez glavo, da letos najboljših gostov ne bode. Dva večera jej je ta huda preglavica spanec jemala. Seštela je namreč umna žena, da jej to nič menj škode ne prizadene, ko cele tri šmarne petice. Vse božje leto se je veselila gospodovega godú, da jej bo ta ali ta kaj okroglega v pest stisnil, za kar ne bo drugega treba delati, ko malo postreči. Samo to je še varčno ženico tolažilo, da iz njene škode izhaja gospe korist. Koliko se bo namreč prihranilo mesa, zabéle, vina in druge take ropotije.

Lepo jasno jutro je bilo na Benjaminovega godú dan.

Marijan je bil zgodaj vstal, poklical psa s seboj in šel čez travnik. Zapalil si je bil pipo tobaka in je ravno preudarjal, ali bi šel na Slemenice ali ne. Veliko uzrokov je menda govorilo za pojdi, še več menda pa za vrni se, kajti večkrat je postal, pogled v tla obrnil, debelo dima potegnil in zopet nekaj počasnih stopinj storil. Na zadnje pa ni bilo dvojiti, kako se je odločil, kajti pot, ki ga je ubral, držal je proti hosti, tedaj je Slamenice imel za hrbtom.

Tam na robu gozda se vleže vznak v senco, natlači v drugo tobaka, in kdor bi ga bil videl tako brez vsega opravka na tak lep dan in še dopoludanšnjo uro zreti samo za sivimi oblaki, katere je malomarno iz ust izpuščal, dejal bi bil: to je živo pisana podoba tacihi ljudij, ki ne delajo nič, ne mislijo nič.

Ne moremo trditi, da bi naš gospodič ne bil zares nič mislil. Nasproti se pa tudi denašnji dan ne da več dognati, kaj bi mu bilo po glavi rojilo, ali je morda preudarjal, kako bi se kadilo, ko bi pipi dal novo sreberno okovanje napraviti, ali je pa premišljal, kar poje narodna pesen :

Sinoči je pa slan'ca pála

Na zelene travnike;

Oh, gotovo je pobrala

Mi vse žlahtne rožice.

Meni pa ni tolikanj za rož'ce

Če je slan'ca pomori.

Meni je za dekle moje,

Če me ona zapusti.

Naj bo že tako ali tako; upam, da ne bomo sami ene misli ostali, če rečemo, da je vrlo malo romantičnega pri mladeniču, in da ga vsaj malo po slabejši strani obseva ta resnica, da je konci negotove meditacije — trlo zaspal, tako da mu je njegova najzvestejša ljubica, pipa, iz ust padla.

Vzbudi se še le, ko ga nekdo s palico podreza. Odpre oči in vidi svojega očeta pred seboj.

„Ali se nisi po noči naspal?“ vpraša ga stari malo osorno.

Sin vstane, pobere pipo in klobuk, pa ne odgovori nič. Oča se obrne proč in hoče zopet svojo pot iti, ker veliko še s sinom navadno ni govoril. Pa

kakor bi se nekaj domislil, vrne se, nekako ostro pogleda sina in vpraša: „Kaj, da ne greš danes med ljudi? Ali te niso vabili?“

„Ne grem!“

Stari malo molče postoji potem, pa pravi: „Sin! vidim nekaj dnij sem, da si več doma, ko si imel navado biti. Vem tudi, da se ti je nekaj zgodilo, naj bo že, kar hoče, da si se tako izpremenil. Povedi mi, kaj ti je?“

Marijan tacega vprašanja od svojega vedno tihega očeta ni pričakoval. Dasi je bil tudi glas nekako nenavadno mehke in očetovski, mladenič ni bil vaje razkrivati srea očetu, ki se vsaj na videz ni pečal za njegovo dejanje in nehanje, zato je tudi zdaj odgovoril: „Nič mi ni, motite se, če menite, da sem se izpremenil. Na Slemenice zdaj ene dni nisem šel, ker se mi ravno ne ljubi. Danes pa bode tako dovolj ljudij gori, mene lehkò pogrešajo.“

„Od kedaj te lahko pogrešajo?“

„Jaz le tako mislim, da grem lahko drugo pot gori, ne ravno danes.“

„Fant, ti nisi odkritosrčen! Praviš, da ti ni nič. To lahko rečeš kmetu, ki zna pet šteti in ne dosti več. Tvoj oča pa je videl svet in pozná človeka, kakor ne želi tebi, da bi ga poznal. Mene ne boš preslepil z besedo; ne motim se tako brž, kakor meniš. Ker ti meni nečeš povedati, povedal bom jaz tebi, kaj ti je.

Vsa ta otožnost izvira iz tega, ker ti ena ženska — imena nečem imenovati — ni po volji. Ali ni res?“

Marijan je očeta debelo gledal. V tem trenutku bi bil skoro sam sin verjel, kar so ljudje ugibali, da v starem čmerikavcu tiči nekaj vražjega, kajti živi duši ni sam ničesa o tej reči govoril. Kako je oča zvedel?

„Odgovori, če te vprašam!“ pravi stari, in nevoljen nabere čelo.

„Res je, res!“ pravi Marijan pol tiho. „Manico sem ljubil, pa zdi se mi —“

„Že vem, kaj se ti zdi: pa pameten bodi. Kadar boš starejši, hvalo mi boš vedel, da sem te prav učil. Če te ženska neče, pusti jo, še bolj je prav. Tako ne boš imel prilike pustiti je sam. Svet je velik, na ta kót pa nisi navezan. — Zdaj pa pojdi v grad med ljudi!“

„Danes ne grem rad.“

„Jaz pravim: pojdi! Dokler si mlad, bodi vesel in uživaj! Kadar boš star, tedaj se boš plazil okrog.“

Marijan se tacemu povelju ni mogel ustavljati. Komaj pak je dvakrat prestopil, pokliče ga oča nazaj in pravi: „Ker že ravno govoriva, naj ti še to povem. Če imaš kaj hvaležnosti v sebi, šel boš po moji smrti od tod. Šel boš kam, kjer tvojega očeta niso poznali. Zató se ne zmeni veliko, naj te imajo ženske tu rade ali ne. Zdaj pa le pojdi!“

Kakor da bi bil več izgovoril, kot je mislil, korači starec naglo ob robu hoste proti domu, Marijan

pa prek polja proti Slemenicam. Kaj bi bil mladenič dal, ko bi bil mogel v tem hipu razjasniti si očetove besede! Bil je ta razgovor z očetom najdaljši; nikdar mu ni več povedal. Zakaj ne bi tukaj smel ostati? Nehoté mu je prišla misel, da morda oča ni popolnoma zdrave pameti; ali greh se mu je zdelo kaj takega misliti, in našel je več rečij, ki so mu naravnost kazale, da so vse besede očetove premišljene. Dasi je stari nekako prizadeval si ostro govoriti, bilo je vendar zlasti v poslednjih besedah nekaj srčnega, prosečega in očetovskega, in ravno zato, ker sin tega ni bil vaje videti pri očetu, genilo ga je tolikanj bolj. Čeravno ni mogel razumeti razlogov, zakaj mu oča velí, malo meniti se za ljubezen tukajšnjih ljudi, namenil si je vendar že iz hvaležnosti ravnati se po njegovem svetu in celó — ta namen je bil malo težák — Manico pozabiti.

Ko pride na kolovozno pot, ki drží do Slemenic, zasliši voz za seboj.

„Počasi, počasi, prijatelj! Saj Vas komaj s konjičem dohajam po tem kamenitem potu. Boste se malo obesili in pogovorila se bova kaj!“ Tako je klical zdravnik Vencelj, ki se je peljal na svojem malem vozičku in zdaj pa zdaj zarentačil, da Slemeničan ne da pota popraviti. Marijan se usede tik njega.

„Kam ste pa Marijčko deli, da je ni z Vami, gospod Vencelj?“ vpraša Marijan.

„Saj je že dva dni tu gori pri Manici! In Vi ne veste tega? Časi so mi ljudje pravili, da ste vedno pri sosedovih — več ko doma,“ pravi zdravnik.

„Zdaj že več dnij nisem bil in tudi danes nisem bil namenjen tja.“

„Ne? Tako je ta reč! A že vidim, že vidim, kje je rana. Malo ste se z Manico — svojo nevesto, le dovolite, da tako rečem, — razprli in to Vam je nekaj muh v glavo dalo. Pa to nič ne dé, malo prepira med dvema, ki se ne vidita težko, to je ravno tako, kakor kakova majhna bolezen. Človek ne vé, kaj je zdravje, dokler ni bolán. Solnce zvečer zato zaide, da se ga človek ne naveliča: vsako jutro se mu še lepše zdi. Tako je tudi prepir v ljubezni, ha, ha! jaz vem, sam sem bil ravno tak v svojih lepših letih. Kaj ne, da sem uganil?“

„Ne, razprtja ni bilo nobenega,“ odgovori Marijan.

„Tedaj Vas pa že ne presodim, zakaj bi bili tako samotarski postali. Dvojim, da bi Vam bilo doma tako kratek čas. Pa le majhno počakajte, ko prideva na Slemenice, potlej sva že vkup; precej bom vedel, ali sem prav mislil ali ne. Kaj pa kaj počne gospod Kvas?“

Pri tem imenu se je Marijan zarudel. Zdravnik je to opazil.

„Ne vem nič,“ pravi mladenič.

„Zdaj Vas imam še le, prijatelj?“ smeje se Vencelj.

„Takó, s Kvasom sta si navskriž! Le tiho, le tiho!“

To pa že ni prav. S poštenim prijateljem pa ne sme prepira biti. Le čakajte, jaz bom vaju spravil, če le zlomek ni. Dolgo me že ni bilo tukaj gori. Glejte no, da se še tako mirna duša, kakor je ta Kvas, more skregati s kom, ki je zopet tako neškodljiv ko Vi, tega bi ne bil verjel.“

Marijan je izprevidel, da bi ga gospod zdravnik v gradu lahko v zadrego pripravil, ko bi govorico napeljal na reč, o kateri še mislil ni rad, nikar, da bi moral še govoriti. Zato je menil, da je najbolje, če mu vse pové.

Gospod Vencelj je čudé se poslušal Marijanovo pripovedovanje.

„Ali pa dobro veste, da je to vse res? Ali se niste motili?“ vpraša mladeniča.

„Slišal sem nekaj besedij v njenem pogovoru, pač težko bi bilo, da bi se motil,“ odgovori Marijan.

„Verjetno je, verjetno! Mladost je mladost, ne pre-mišlja, je-li mogoče to ali to, ali se da izvršiti ali ne. Sicer je prav pameten mlad mož, jaz sem ga precej rad imel, ko sem ga spoznal; ali če je taka, zdi se tudi meni, da je previsoko pogledal. Svet je že tak. Človek v Vaših letih meni, da se o ljubezni živi, da za življenje ni družega treba ko malo srca! Pa tiho zdaj, tukaj sva, naproti nama gre celo krdelo; le pamet, le veseli bodite, vse se bo dobro napravilo.“

Ko se je vozič ustavil pred veliko grajsko lopo, bližali so se z vrta sem gospodar Benjamin s fajmo-

štrom, Manica s starim dosluženiim vojakom gospodom Grašičem in Lovre z zdravnikovo hčerjo. Za vso družbo pak je repil dolgi učitelj Zmuznè, kateri je sam sebi tovariševal, ker je iz žalostne skušnje vedel, da se ne more nikjer v pogovor mešati.

Po navadnih pozdravilih prime gospodar svojega prijatelja zdravnika za pod pazduho in ga pelje proti hiši.

Marijan si je sicer prej za trdno namenil, da se bode Manice in Kvasa kolikor moči ogibal in z družimi govoril. Ali ko je videl deklico pred seboj, s katero je prve mladostne igre igral, pri kateri je kakor deček sedeval neskrben in vesel, za katero se je nevedé kedaj kakor mladenič vnel in srečen bil v tihi ljubezni, ki si je še skoro sam v svesti ni bil: ko jo je videl pred seboj, pozabil je očetove besede, in nekako milo se mu je storilo. Zdaj še le je videl, da je Manica lepa, da on lepše ne najde.

Lovreta tedaj še pogledal ni, ko ga je pozdravil.

„No, Marijan, kaj pa je tebi?“ ogovori ga domača hči. „Ali smo si ti kaj zamerili, da te ni več videti? Bala sem se celó, da nas še danes ne boš razveselil, vender smo tako srečni, da te še enkrat vidimo. Mislili smo, da si zbolel, pa ljudjé so te povsodi videli, samo na Slemenicah ne.“

„Tudi na Slemenicah bi me bili videli, ko bi bil vedel, da ni nikomur neprijetno, če pridem, da najdem . . . “

„Veš da si veliko izgovoril,“ pravi Manica resno. „Mene sicer ne moreš tako naglo razžaliti, vendar opomniti moram na tvoje besede, da si bil v naši hiši zmerom dobro vzprejet. Zatorej ne razumem, zakaj tako govoriš.“

„Nič bolj vesel bi ne mogel biti, kakor ko bi vedel, da me res ne razumeš. Pa ti bom že še izpovedal se naravnost, tako da se ne boš mogla izgovarjati z nevednostjo. Glej! ta vrag je nama že za petami, rad bi poslušal menda. Tega imam jaz v želodcu. Pa se bova že zmenila, jaz ti bom govoril naravnost in menim, da bom tudi od tebe resnico zvedel.“

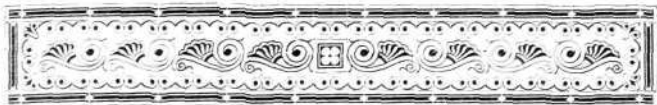
Predzadnje besede so zadevale Kvasa, ki je, kakor se je videlo, bil v živem razgovoru z Marijčko.

Zdaj še le je Manica izprevidela, da je tudi Marijanu znano, kar bi bila rada vsaj nekaj časa še prikrivala pred svetom. Pomislila je, da bi se prav lahko zgodilo, da bi Marijan ali očetu reč razkril ali pa z Lovretom kaj opraviiti imel, in barva po lepem licu se jej izpremení in oči pobesi v tla. Sklene pri prvi priliki z Marijanom govoriti.

Prav sreča je bila, da je bil ravno stotnik Grašič k Marijanu pristopil in ga s celo vrsto vprašanj zamotil, da ni zapazil izpremembe na dekličinem obrazu. Rad ali nerad zapleten je bil Marijan kmalu v pogovor o zajcih in lisjakih in celo šolmošter Zmuznè je katero vmes zinil, dopovedujè gospodu stotniku, ki je marsikaj po svetu skusil, da boljšega lovca ga ni, kakor je Marijan.

In kakor je bil ta naš mladi znanec vaje resnobnejše reči hitro obdelati, bil je tudi zdaj kmalu ves v govoru, pozabivši „deklice nezveste“ in tekmeca in vseh očetov na svetu, razen starih zajcev, o katerih je veliko pravil, kako mu jo je tukaj pa tukaj kateri upeljal kožo in življenje.

Trinajsto poglavje.

Kaj mu je danes sreče tat?
Zamoril radost kakšen strup?
Al' ga prevaril je kak up?

M. Valjavec.

Pripovedovalec večje povesti bi se dal primerjati amerikalanskemu volovskemu vozniku, ki ima več voz zapreženih. Če poganja živino v prvem vozu, zastaja mu ona v zadnjem in če se povrne k poslednjemu, zaide spredaj rogata neubogljivost iz tira, tako da se revež sem ter tja tekaje ves upeha in mu še ne gre vse po volji. Tako tudi pripovedovalec zastane marsikak prizor, ki bi utegnil vsaj za tistega zanimljiv biti, ki se je po vzreji ali po svojih načelih navzel lepe čednosti, ki jej v navadnem življenju pravijo natančnost. Vemo sicer, da se s to krepostjo posebno baha mogočen sosed nas Slovencev, trdé, da je nekatere reči še le on do tal pregledal, do dna premislil. Mi Slovenci pa smo zopet pohlevni možički; ko bi Pavliha še enkrat na svet prišel, dejal bi morda še več; zato se ne predrznemo svojemu sosеду te samoslave ometati, naj si je časi že tudi neljubezniv proti nam. Znano je, da so slabe, grešne lastnosti nalezljive. Nasproti pa tudi ni niti Platon, ni sveti cerkveni očak

Avguštin dokazal — vsaj kolikor je nam znano — da ne bi tudi dobre lastnosti, tedaj čednosti in kreposti, take navade imele, da bi prehajale od enega na drugega človeka: temveč človek ima celo tako malo originalnega na sebi, da vse svoje dejanje in nehanje tako obrača kakor druge vidi. Po tem bi mi sklepali — ne bomo se pa rotili, da je ta naša logika prava, — da je že tudi med Slovenci kaj tacih natančnežev.

Ti pošteni ljudje bi nas utegnili tedaj prijeti in reči: „Ti, izobražen gospodar mora po stari dobri navadi seznaniti tujca z novimi gosti, ki jih uvêde v svojo hišo. Kako je tedaj to, da se nahajajo v tvoji povesti ljudje in še celo mlada deklica, hči tistega zdravnika, o kateri ne vemo še nič več, kakor da je na svetu.“

Ko bi se kaj takega primerilo, in sosebno od mlajših bralcev se bojimo enakega ometa, ne vemo drugega boljšega izgovora, kakor da rečemo: pisalec ni od Boga tiste potrebne lastnosti prejel, da bi bil ob enem istem času na vseh krajih. Ako to osobo spremlja, mora ono iz očíj izpustiti; posezanje nazaj pa je morda temu ali onemu prijatelju rednega in pravilnega napredovanja nevšečno. Upati je pa morda oproščenja, če tu popravimo zamudo, kakor se ravno da, namreč da predočimo čestitemu bralcu nove goste po njihovi podobi in po njih značaju.

Vencljeva hči, ki je sedela pri obedu zraven Kvasa in starega gospoda Grašiča, bila je deklica kacih devetnajstih let. Bila je v primeri z Manico majhne postave,

vender kar se vzrasti tiče, ne bil bi jej tudi zaviden sodnik mogel nobene nepravilnosti očitati. Malo drobní okrogli obraz z živim očesom je bil zrcalo vedno vesellega srca, kakor je tudi neka gibčnost in lehkota v vsem njenem obnašanju oznanjala veselo mlado kri, ki svet in ljudi sodi in pozna le od medene plati. Njen oča, gospod Vencelj, kakor v svojem poklicu tako v vseh rečéh praktičen mož, vzredil jo je bil po napačnem načelu, da ženska ne sme več vedeti, nego kolikor ravno potrebuje kot dobra gospodinja in da zna v omikani družbi vsaj tako govoriti, da se jej ne more ničesa očitati. Sicer pa je skrbel za njo, kakor za svoje oko in nekateri pravijo, da mož ni bil nikdar pri boljši volji, kakor tačas, kadar je kdo njegovo ljubljenko pošteno pohvalil. Ob taki priliki mu je časi — sosebno če je kaj pil popred — beseda ušla, da bo srečen, kdor jo bo imel, da je pa tudi ne bo vsak, ne ta ne oni, v zakon dobil.

Gospod Grašič je nekđaj cesarja služil in je bil tako srečen, da je do stotnika prišel. V sloveči bitvi pri Lipsiji mu je bil palec na levi roci odstreljen. Tedaj je imel gospod stotnik tudi veliko srečo, da je svojega glavarja Koloreda, generala kranjskega polka Reus-Plauen francoske sablje ubranil, in ta sam po sebi prav majhen dogodek si je mož v toliko čast štel, da so njegovi znanci morali poslušati nekaterikrat to staro novico, ponovljeno od prve do zadnje pike. Po obrazu soditi stotnik ne bi bil imel veliko čez petdeset let;

ali sam je trdil, da mu jih ne manjka veliko do sedemdeset in gotovo je sam najbolje vedel. Samo to, da je še vedno z mladimi deklicami najrajši govoril, vrivalo je nekaterim vero, da se starejšega dela, kakor je res. Hvale bi bila taka laž morda zato vredna, ker je nimajo vsi ljudje, zlasti ker se, kakor hudobni ljudje pravijo, ženske rade ravno narobe lažejo.

O šolmoštru Zmuznetu, ki je na zadnjem koncu mize zraven domačega sina sedel, ne vemo drugega povedati, kakor da je bil dolg koščen mož in mu ni bilo veliko mari za razgovor, temveč bil je ves živ in mrtev na slastne jedi in dobro vino, katere je goštil, kakor bi nazadnje v svojem življenju jedel. Tega mu pa ne zamerimo, saj je mož dobro vedel in dobro znal, da je graščakov rojstni god samo enkrat v letu in da mu njegova preljubezniva doma družega ne privošči leto in dan ko slabo zabeljene močnike ržene moke. Da pa ni nič govoril, zato je imel tudi veljavne uzroke. Videl je namreč onega malo rejenega moža z naočniki na nosu, sivimi lasmi in dolgo rujavo suknjo, ki se mu po domače fajmošter pravi in ki sedi tik gospodarja na družem koncu. Pri neki enaki priložnosti je namreč Zmuzne, misleč, da se bo s tem gospodinji prikupil in ga bo kaj večkrat povabilo na tolsto obed doletelo, vedno in vedno jedi hvalil, ki so na mizo romale. Ali fajmošter so tako siten in hudomušen gospod, da so potem Zmuznetu medpotoma domov očitali, da je nespodobno jedila hvaliti, če nas nihče ne vpraša.

Zato se je bil že tačas zagovoril, da bo v prihodnjic molčal in te obljube se je danes tembolj držal, ker si je mislil: „ni dobro za človeka, če se fajmoštru zameri, zakaj njemu so velike oblasti dane za ta in oni svet.“

Ker družba ni bila velika, bil je razgovor večjidel splošen; sosed ni mogel s sosedom posebne govorice imeti, da ga ne bi bili vsi slišali. Tudi se je reč naglo izmenjevala; zdaj so se besede pletle o gospodarstvu in letošnjem pridelanju, zdaj o vsakdanjih prigodkih v okrožju. Stotnik je časi ujel — čeravno ni imel kake šegave za svojo lepo sosedo na jeziku, — katero besedo, na katero bi se dal ta ali oni zanimljiv spomin iz vojaškega življenja navezati in razširiti v daljšo povestico. Zdravnik pa mu je časi nasprotoval, zastavlja je mu mala vprašanja, katera je sicer vojak vselej razložil, pa so ga vendar bolj ali menj motila v pripovedovanju.

Mi bi te pogovore razsnovali bolj na drobno, ali ker so bili taki, kakeršni se v življenju povsod slišijo, opuščamo jih rajši, ker ne vemo ali bi ustregli vsem bralcem ali ne, sosebnost ker so se jih malo udeleževali mlajši ljudje te poštene družčine, katere imamo povsod najbolj pred očmi in jih tudi bralcem priporočamo.

Proti dvem popoldne, „ko so bile gostom želje po jedi in pijači ukrotene,“ da po Homerjevo govorimo, vstali so izza mize vsi razen gospodarja, fajmoštra in šolmoštra, ki je vedno kupico v roci vrtel. Gospodinja je peljala starega stotnika, kateri bi si bil ne mara

drugo družčino rajši izbral, na vrt pokazat mu novo zasajeno nemško zelje in rožmarin, ki raste že deseto leto. Marijan in Manica, potem Lovre z Marijčko, kateri je bila Kvasova družba nekaj posebno po godu, napotili so se za gradom navkreber proti razvalini.

Videti je bilo, da je Marijan nalašč tako oprezoval, da sta šla Lovre in njegova tovarišica precej naprej. To je menda Lovre tudi opazil, zakaj postal je na enkrat nekako tih in ni odgovoril na vprašanje, ki mu ga je Marijčka ravno zastavila. Ne more se naravnost reči, da bi bil ravno ljubosumen, kajti poznal je Manico in jej zaupal, ali obšel ga je vender neki čuden čut.

„Kaj ste tako naglo obmolknili, gospod Kvas?“ vpraša ga Marijčka.

„Saj veste, da se človek časi kaj spomni in se tako nehoté zamisli. Upam, da mi boste to razmišljenost oprostili, dasiravno vem, da ni lepo, če se v Vaši družčini kaj tacega primeri. Kaj ste me že vprašali?“

„Sama sem že pozabila. Pa menda Vam vender niso moje prejšnje besede vzbudile ta spomin, ki mora kaj posebnega biti. Ali se ne sme vedeti, česa ste se ravno domislili?“

Kvas je bil zopet malo v zadregi. Hotel se je že nekaj malega zlegati. Deklica, ki je vánj uprla svoje bistro oko, opazila je menda to in naglo dejala: „O, že vidim, da je kaj tacega, česar ne poveste prav radi. Nečem Vas nadlegovati. Zvedela bom pa že še, da le enkrat Vas in Vaše dvomljive okoliščine tanje spoznam.

Čakite, takoj potem ko pridemo doli v grad, prišla bom Manico; ona ima oster pogled, gotovo Vas je že izpregledala in vem, da sva toliko prijateljici, da Vas bo izdala.“

„Takó! Vi verujete, da imam jaz kake dvomljive razmere.“

„Verujem ravno še ne, ali zdi se mi. Pa vse pride na beli dan, kar se zgodi. Če pa pravim dvomljive, ne smete te besede v slabem pomenu misliti. Jaz nisem tako učena ko Vi, ne znam besedij premišljati, ampak govorim, kakor mi na jezik pride.“

Zdaj sta se bila že za grmovjem v ovinku skrila. Marijan in Manica sta bila toliko zadaj ostala, da se nista več videla.

„Kje sta pač ónadvá ostala?“ govori vesela deklica dalje. — „A, naj bosta, kjer hočeta, menda imata pomenke, katerih midva ne smeva slišati. Zato ju nečeva motiti. Zdaj sva na vrhu. Glejte kako lepo se vidi po deželi. Vidite tam le ono belo cerkvico na hribu? Tukaj čez Polesek?“

„Vidim.“

„In potem majhno na levo pogledite.“

„Tam ste Vi doma, gospodična, ne?“

„Domá pač, ali rojena sem v mestu, tedaj sem meščanka, če je ravno malo mestnega na meni. Oh, tam pri oni cerkvici so tudi moja mati pokopani. Kaj bi dala, ko bi bili zdaj tukaj-le med nama ljuba mamica! Kadar k nam pridete, pokazala Vam bom grob.“

„Ali je že dolgo tega, kar Vas je ta bridka izguba zadela?“

„O, komaj osem let sem bila stara. Pa, gospod Kvas, nič veliko me ne smete izpraševati o tej reči, sicer bi Vam tako zabavo naredila, da bi se začela jokati.“

In res se deklici prikaže pol solzice pod bistrim očescem.

„Prav trd človek bi moral biti, ki bi Vam kaj takega zameril, kar blago srce kaže. V tej reči se solz ne smemo sramovati. Kdaj pa Vas smem obiskati?“

„Veselilo bo očeta in mene, kadar pridete. Jaz sem vedno doma in oča tudi malokdaj kam gredó, posebno zdaj po leti, ko so ljudje zdravi. Le kmalu enkrat pridite. Vsaj danes teden, če Vam prej ni ljubó.“

„Porabil bom to Vaše prijazno povabilo; to se vé, ako Vašega gospoda očeta ne nadlegujem.“

„Lepo Vas prosim! Če menite, da na mojo besedo še ne morete k nam, bodo Vas še oča povabili. Samo potlej pa morate ostati mož beseda. Pozabiti ne smete; moški radi pozabljajo svoje obljube.“

„Tega pa še vender iz skušnje ne veste?“

„Če ravno ne,“ odgovori deklica malo zarudela, „pa se vender sliši in bere. Vi morate dokazati, da ste v tem boljši ko drugi. In kadar pridete, razkazala Vam bom svoj vrt in rože in svoji dve ovčici, moje največje veselje.“

„Ali bom dobil kaj z Vašega vrta?“

„No, to se samo ob sebi razume, da doboste najlepšo rožo za spomin, če jo boste hoteli vzeti. In tukaj Vam brž aro dam.“

Rekši utrga divjo rožo z grma in mu jo da. Lovre bi bil lahko opazil, da se nežna ročica za malo spoznanje trese, ko ne bi bile njegove misli drugje.

Prišla sta bila zdaj na majhno porobje, tako da sta lahko ves hribec razgledala. Precej daleč zdolaj sta na potu stala Marijan in Manica. Kvas je videl iz Maničinega obnašanja, da Marijana nekaj prosi, česar mladenič neče obljubiti. Dasi je Lovre slišal le nakatere besede Marijanovega govora, razvidel je naglo, kaj govorita in obraz se mu je nekako čudno izpremenil. Strmel je tjakaj doli in videl, da je Marijan hitro obrnil se od Manice in sam koračil proti gradu, pozabil je, da ni sam in dejal je pol na glas: „O nespamet! povedala mu je. Vse je izgubljeno.“

Marijčka, ki je nekoliko poznala razmere med Marijanom in svojo prijateljico, razvidela je zdaj s tisto žensko ostroumnostjo, katera je celo mladim, tudi malo izkušenim deklicam v enacih rečéh lastna, kaj pomenja Kvasov malo preglasen izrek. Tih vzdihljaj se jej ukrade globoko od srca. Precej pa se umiri in reče: „Gospod Kvas, ali ne greva zopet nazaj?“

Glas tega vprašanja pak je bil ves drugačen, kakor v njeni prejšnji govorici. Lovre je molcé koračil tik nje po poti navzdol. Tudi njej se ni ljubilo nove govorice začenjati. Morala je precej hitro stopati, da ga je

dohajala. Kaka dva pota ga je opomnila, da prehitro stopa.

Kmalu sta bila zopet pri gradu, skoro ob istem času ko Manica, ki je bila veliko pred njima. Marijan je hotel iti proti domu, a zdravnik Vencelj ga je zagledal in vlekel po sili nazaj gori v sobo, kjer se je zopet zbrala vsa družba.

Toda mlajši ljudje so bili vsi nenavadno tihi. Marijan je slonel na stolu in zdaj pa zdaj ježno pogledal Kvasa. Gospod Vencelj, ki je morda nekoliko slutil, kaj je tej izpremambi uzrok, pomagal si je zdaj tako, zdaj drugače, da bi se zopet jeziki malo otajali. Ali kmalu je videl, da mu to tako malo izpod rok gre, da je celó gospodar opazujé pogledoval zdaj svojo hčer, zdaj Marijana.

Ne vemo, kaj bi bilo konec te situvacije, ko ne bi bila hišina Urša naznanila, da je Kravelj odzdolaj in da hoče po vsaj sili z gospo^{li} govoriti.

„Aha, to je tisti pomorski vojak, ki pripoveduje, da je hudiča presekal?“ vpraša gospod Grašič.

„Tisti, tisti! Le brž naj gori pride; jaz tega neumneža prav rad slišim,“ pravi Vencelj.

Ko je tudi gospodar potrdil, kar je dejal zdravnik, šla je ženica ven in kmalu potem se vrata počasno in polagoma odpró in naš smolar se zmuza v sobo. Kakor ni nič potrkal, tako tudi širocega klobuka ni snel z glave, ampak debelo je gledal zdaj enega, zdaj drugega

in ne vedé, koga bi ogovoril, vedno še vrata pritiskal, dasiravno so bila že zaprta.

„No, Krjavelj, kaj bi pa ti rad?“ vpraša ga gospod Benjamin.

„Bog daj, da bi Vam dobro teknilo, če ste jedli, — vsem!“ pravi Krjavelj.

„Je že dobro! Le povedi, kaj si prišel!“

„Pa odkrij se! Kadar prideš med gospodo, ne smeš imeti klobuka na glavi,“ pravi fajmošter.

Krjavelj se odkrije in pravi: „Saj res, odkriti sem se bil pozabil. — Prišel sem povedat, da sem v hosti videl dve čudni živali. Dopoldne sem smolo bral po smrečju. Še košek sem bil doma pustil, prav pozabivši sem ga bil pustil, in moral sem si narediti kozico iz brezovega lubja. Komaj pol sem je bil nadržnil tam pri tisti debeli smreki v Kavki, kjer imajo vrane vsako pomlad mlade. In kaj sem zagledal? Dve zveri sta obirali gabrovo zelenje komaj tako daleč, kakor tista moja puška strelj, ki sem jo ono leto, ko je bila tista suša, od ciganov kupil. — Pa veste kaj, ljudje božji, ne morem lahko praviti, ker oclavi si nisem nič skuhal. Tako mi je nekaj grčavo po grlu, — ko bi mi hoteli pol kozarčka tacega vina privoščiti, kakor ga imate ondukaj, da bi ga popil. Bodem pa molil zánj.“

Ko so se stari in mladi na to prošnjo, ki se po Krjavljevi misli že sama ob sebi lahko razume, — glasno zasmijali, postane malo srdit in za dlako je

manjkalo, da ni debelo po tleh plunil in se obrnil. Ali ta srditost ga naglo neha, ko vidi, da je grajski gospod vzel prazno kupo in jo do vrha natočil.

Poželjivo zvrne pijačo v sé do zadnje kaplje, odpre potem usta in z nekim nepopisljivim glasom na znanje da, kako slasten požirek je bil to.

„Bog vam daj zdravje, da bi še le čez dolgo časa pomrli. Dobro je bilo, tri ure pred smrtjo bi tako pil.“

„No, zdaj pa povedi na dalje, kakšne živali si videl?“ vpraša Vencelj.

„Kdo je dejal, da so živali? Zveri so, zveri pravim! Ne vem, če so sloni ali so levi ali kakova druga divja teleta. To pa vem, da medvedje niso, ni volčje ne, še lisice ne!“ odgovori Krjavelj.

„Naj bodo pa zveri, samo povedi kakšne so.“

„I, kakšne! Štirinogate, rogate, kosmate, tolike kakor kozé, pa vender niso koze. Repa nimajo, pa vender ne vem; zdí se mi, da repa nisem videl. Divji sta pa, saj sta tako dirjali čez goščo, ko svetega Elija voz po oblacih, ko sem malo zateptal nad njima. Pa sta vender tudi malo krotki, zakaj precej potlej sem ji videl vrh hriba. Zató bi jaz dejal, da puške vzamete, pa ustrelite kleka divjega. Ko bi mesa ne hoteli jesti, i nu, jaz bi je prav rad vzel in za zimo posušil.“

„Ali je pa tudi res, kar praviš. Ali niso bile kake domače koze?“ vpraša gospodar.

„Ne, kozi pa že nista bili. Saj ji je tudi Obršček videl, kako sta šli mimo njegovega kozolca davi ob petih; potlej Matevžek ji je pod Obrhkom srečal in deseti brat ji je tudi ogledoval. Martinek je trdil, da sta divji kozi, ki sta bili iz hribov prišli. Jaz pa pravim, da ni res, zakaj o divjih kozah nisem slišal nikjer, še tačas ne, ko sem bil pomorski vojak. Druga zver je to.“

Stotnik in zdravnik sta dejala, da naj bi se šlo malo pogledat.

„Divje koze pridejo večkrat vzpomladi ali jeseni. Pred dvema letoma sem eno jaz sam ubil. Ni jih težko zalezti, ker so večjidel mladiči, ki se v dolino upajo,“ rekel je gospodar.

„Haló! le po orožje. Saj imamo dva mlada junaka, ki imata urne roke in dobre oči. Sosebno Vi Marijan, poznate vse kote po hosti. Vi nas boste razstavili.“

„Danes se mi nič kaj ne ljubi,“ odgovori Marijan.

„Ohe! Ali Vas ni sram take besede!“ vpije stotnik.

„Ko sem bil jaz v Vaših letih, ljubilo se mi je vse. Nobena noč ni bila tako temna, in nobena deklica taka, da jej ne bi bil kadet Grašič znan — gospodični tu mi bosta že dovolili, da se malo pohvalim.“

„Če gredó vsi drugi,“ dejal je Marijan ter nekako s strani pogledal Lovreta, „grem tudi jaz.“

„Saj bodo še gospod fajmošter šli z nami,“ pravi gospod Vencelj.

„Meni se ne spodobi morilnega orožja nositi okrog,“ odgovori stari mož.

„Bog je živali zato ustvaril, da so človeku na korist. Zato jih vsak sme za potrebo pobijati. Ko bi jaz bolj sveto pismo iz glave znal in življenje svetnikov, dokazal bi Vam, gospod fajmošter, da so dostikrat sveti možje morilno orožje nosili. Sveti Hubert, sveti Florijan, sveti Jurij in vedi ga Bog, kako se jim še pravi,“ reče stotnik.

„Oni so imeli drug poklic in jaz imam družega,“ odgovori fajmošter ter vstane.

Gospodar je bil v tem več pušek prinesel in, ko si je vsak eno izbral, vzel je po ponudbi še Zmuznè eno dolgocevko, dasiravno se je videlo že na tem, kako jo je prijel, da ni še nikdar kaj enacega v roci imel. Fajmošter se poslovil.

Zdaj Krjavelj za korak naprej stopi in pravi: „Gospod grajski! ko bi kaj smolnjaka za kola potrebovali, zdaj imam prav dobrega. Tak je ko olje, kakor laneno olje; ni zgoščen niti ne volén. In Vam ga dam prav po ceni, zato ko ste Vi, krajecar bom odmeknil pri dveh funtih.“

„Le k hlapcu pojdi za take reči. — Tukaj imaš za pot.“

In petica izgine v Krjavljevem žepu.

„Gospod grajski! ko bi jaz smel ~~ono~~ posekano javorjevo hlod, ki v Kavki leži, domov vzeti? Vidite,

žlica se mi je strla, nimam s čim jesti, rad bi si drugo izdolbel.“

„Žlice ne boš iz cele goli delal! Le pojdi doli k Urši, pa naj ti dá eno žlico.“

„Bog Vam daj zdravje! Pa gospod grajski, ko bi smel jaz svojo molzaro kozo po Vaši senožeti ob gozdku časi malo popasti; zdaj mi še latvice mleka ne da, ki nima dobre poklaje.“

„Po senožeti homo kosili. Pasel boš jeseni! Le pojdi, zdaj si že opravil.“

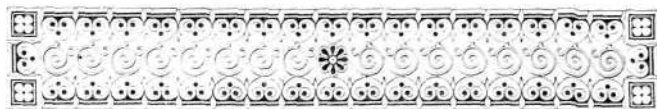
„Gospod grajski, ko bi“ — —

„Le pojdi. le pojdi! Zdaj ne utegnemo.“

S tem mu je gospodar prestrigel celo réd prošenj, ki si jih je bil Krjavelj namislil govoriti. Zató je po stopnjicah gredé godrnjal nad vražjo gospodo, ki je tako skoporita, da še ene koze ne pusti napasti in ne dá ene javorjeve goli, katera bi se dobro prodala, in še celo človeku ne privošči, da bi vse izgovoril. In ko je medpotoma to premišljal, vzkliknil je: O Krjavlje! o ti sam zlodej ti, o ti živi nepridiprav ti! Zakaj si govoril o javorjevi hlodi? Ko bi bil jezik za zobmi držal, kaj bi je ne bil lahko skrivaj pofulil in unesel in ukradel? Kaj bi bil kdo vedel ka-li? Nihče bi ne bil vedel, da si jo ti! še deseti brat ne! Saj pravim moja pamet je taka ko moje koze rep. Zmerom je zadaj, če se prav koza trikrat obrne. Ti nepridiprav ti!

Pobitega srca je bil Krjavelj zarad javorjeve goli tako dolgo, dokler ni petico zapil pri Obrščaku, kjer je našel tudi strijca Dolfa, kateri se je s svojim bratom Benjaminom tako malo razumel, da se je na njegovega godú dan rajši v krčmi kakor doma vezoval.

Štirinajsto poglavje.

Me vpraša, — — —
Zakaj več zánj ne maram,
Zakaj več on ni moj?
M. Vilhar.

Oti veliki Šekspir, mož modrosti in spoznanja, katerega pritlikavci dolžé, da je božjo vrednost na človeku preveč v ničevo deval, kako modro besedo si ti zinil, ko si dejal, da je tista uboga stvar, ki po dveh nogah hodi in se človek imenuje, časi najneumnejša na tej božji zemlji. Kaj ne, da nisi ni v spanju mislil, da bode čez tristo let priplazil se k tvoji velikosti eden iz dežele Ilirije, ki je bila tebi tako mitično daleč, kakor priprostemu slovenskemu dedu neznana srečna Olentova dežél, vprašaje te: „Kaj ne, ko si ono besedo izrekel, bili so ti posebno zaljubljeni ljudjé na mislih.“

Ali, gotovo si imel te vrste ljudi pred očmi. Zakaj, ali niso ravno ti reveži najbolj vrtoglavi? Ali ne sanjarijo, da zdaj nebesa, zdaj pekel v srcu nosijo? Ali ne trdijo, da se jim je v srcu vnel in razpalil tak požar,

Da ne mogó vgasiti
Potoci vse ga zemlje,

Deževje vsega neba
In vse široko morje.

Ali si ne domišljajo, da imajo „kragulja“ v sebi, da imajo globoke „srčne rane“, katere ne ozdravi sam Eskulap, ali, da po krščansko govorim, katerim ne vesta zdravil še sveti Kozma in Damijan ne? Gotovo si te ljudi mislil, ljubi moj „velikan učenosti“, saj ti je bilo gotovo znano, da si taki ubožčeki želé časi najabotnejše reči, postavim perotnice in krila, da bi kakor Dedal leteli po zraku do družega svojega srca; da si voščijo zdaj večnosti, zdaj kolnejo in roté se nad počasnim tirom tiste nevidne abstraktnosti, ki jej pravijo čas; da priletni razumni možaki po otročje šepetajo in besedujejo in se prav po golobje obnašajo.

Lehko si tedaj misliš, ti velikan, kako srečni smo mi Slovenci, da imamo med malim številom svojih filozofov take mislece, ki nam z jasno in učeno modrostjo dokazujejo, kako norostno, neslovensko, da, celó kužno je tako dejanje i nehanje. Ne vem sicer, kaj bi ti rekel, ko bi bil slišal poštenega možá, ki mi je misel izgovoril, da se mu velik filozof zdi to-vorni osel, ki s svojo težko krošnjo potrpljivo kobacá čez brv in se za težko palico, katera mu udriha krotovice na pošev po životu, samo toliko zmeni, da malo zamiga z dolzimi ušesi. Zanimljivo bi pa morda bilo záte in záme, ko bi ta štirinogati mož, — če je res tak modroslovec in ne neumen, kakor hudobni svet hoče vedeti, — ko bi ta mož ljudém izpregovoril in bi jim naravnost svoje

misli o zaljubljenih povedal. Mogoče je, da bi potlej vsi neverni Tomaži pri nas Slovencih in pri družih rodovih popolnoma pošli, da bi svet vse „neslano objemčkanje in popevčkanje“ popustil in da bi pesniki po nasvetu slavnega moža samo zdrave in jedernate pesni peli, postavim: „kak prideluje se krompir najbolj“.

Pa stoj, pero moje! Kam si zabredlo! Ni dobro biti tako odkritega srcá. Izprašuj vest in spoznalo bodeš, da se ti je bati zamere pri mladih lepoticah, pesnikih in še pri družih možéh, kateri bodo hudo čez te šli in te zabavljivo, hudobno in celo umazano dete po lelikovernem svetu razvpili. Tega se pa varuj, zakaj iz skušnje veš, kako neradi nekateri odpusté, če se jim malo po robu staviš. Oporekovati svojo besedo ni moško. Edini pot, po katerem se še pošteno izkoplješ iz te zadrege, morda je ta, da naravnost poveš, da ti še „na kraj pameti“ ni bilo, koga razžaliti, temveč da si čenčalo le za to, ker ti je v tem poglavju nekaj glav zaznamenovane zaljubljene vrste narisati, kaj so pametnega in — naj ti bo še enkrat dovoljeno pregrešno ziniti — nespametnega govorili in počeli.

Lovci — s katerimi je po dolgi prošnji smel tudi Lovretov učenec Balček iti — skrili so se bili že med grmovjem nad Poleskom, ko sta Manica in Vencljeva hči šetali se po potu od Slemenic proti travniku. Obema ni bil jeziček nič posebno uren, kajti razgovor je večkrat zastal. Obe sta menda imeli veliko pre-

mišljati. Videlo se je, kakor da bi vsaka izmed njiju rada zaupala prijateljici, kaj jej je na srcu, pa bilo je obéh sram začeti.

Saj sta si imeli obe veliko povedati. Danes se je prigodilo marsikaj, kar je obema misli nekaj zasuknilo. Marijčka je danes izprevidela — zakaj ne bi naravnost povedali — da jej je bilo začelo nekaj prav skrivaj globoko doli v mladem srčecu tleti. česar gotovo ona prva ne bi bila živi duši razkrila. Ob pravem času pak jo je ozdravilo spoznanje, da je zaželena reč zánjo nedosegljiva, ker se ne bliža njej ampak prijateljici. Hotelo se je sicer v mladi, človeški krvi deklici nekaj tacega kakor zavist vzdigovati, toda bila je preblazega srcá, zmagala je boljša stran in privoščila je namišljeno srečo prijateljici prav srčno.

Manica pa je sreče v tem hipu prav malo čutila. Danes je govorila z Marijanom. Kako neprijazno jej je mladenič, kateremu ni nikdar ljubezni obetala, očital nezvestobo! In kako surovo se je rotil na Lovreta proti njej; kake priimke je dajal njemu, ki je bil po Maničinem prepričanju kot človek toliko boljši, toliko višji od njega. In vse to ga je morala poslušati samo zato, ker je — Bog vedi kako — vedel skrivnost, katero bi bila rada še nekaj časa skrivala. Prosila ga je za Boga, naj vsaj molči, naj bode toliko blagodušen, in naj ne unesreči nje in Lovreta. Pač je Marijanu prišla solza v oko, ali ta solza je bila bolj znamenje jeze in žalosti, da ga ljubljena deklica ne mara, da

njega zaničuje in ljubi človeka, ki jej celó svojega domovja ne more ponuditi. Rotil se je, da ga iz hiše spravi in — sama ni vedela kaj še! Bala se je zdaj, da bode že danes očetu vse razodel in kdo se bode zatorej čudil, da je govorica med deklicama vedno zastajala.

Prišli sta bili do lipe na travniku in se usedli na klop.

„Manica,“ — dejala je zdravnikova hči — „jaz te moram malo okregati. Ti me nimaš čisto nič rada. Glej, tako si žalostna, da se mi smiliš, če te pogledam, in še ne poveš mi, kaj ti je. Dolgo sem čakala, zdaj pa, ko vidim, da nečesh sama povedati, moram jaz začeti. Naravnost ti povem, meni ni nobene sile, ali ko bi bila na tvojem mestu, zdi se mi, da bi bila popolnoma srečna.“

„Ali se res tako malo znam premagovati, da že vsak vidi in vé!“ dejala je Manica.

„Ti! To bi me pa vender lahko razžalilo in tako bi ti zamerila, da me ne bi nikdar več bilo k vam, ko bi le mogla. Kaj vsak vé, če jaz vem? Povej mi naravnost, kaj ne, da imaš rada gospoda učenika in ne Marijana, kakor ljudje pravijo?“

Za odgovor se Manica nasloni prijateljici na ramo in šepče: „Marijčka, če že veš, prosim te, nikar ne pravi nikomur, tudi svojemu očetu ne. Jaz bi bila povedala tebi, ko bi bila le komu. Mislila sem, da vem jaz sama in on. Pa vse se je menda proti meni

zagovorilo. Da bi le sama ti vedela in nihče drug, kako vesela bi bila, ko bi imela razen njega še enega človeka svoje enakosti, postavim tebe, ljuba moja, da bi govorili o moji sreči. Ali zdaj vé že nekdo, ki bi eden najzadnjih imel vedeti.“

Marijčki je bilo to vse še nekako novo. Zarudela se je v lice in se veselo nasmehnila. „Ti, Manica,“ — pravi — „ali se mora o tacih rečéh tako žalostno govoriti. Jaz bi pa plesala in vesela bila na tvojem mestu. Naj počnó drugi, kar hočejo, naj vedó, kar hočejo! Če te kdo vpraša, saj ni da bi mu morala povedati, poženi ga in reci, kaj ti mari. Kako me more kdo siliti, da bi povedala, kaj mi je v srcu, če nečem.“

„Ti ne veš — —“

„Nič. nič! Že vem, če hočeš, molčala bom tako ko ta kamen, še sama si ne bom upala vedeti. Da bi očetu to pravila, to še mogoče ni, in komu družemu naj bi mogla kaj takega govoriti? Skoro sem tako neumna, da bi me bilo sram. in ko bi morala, res ne vém, kako bi govorila. Samo tebi bi lahko povedala, da, tebi pa naši gospodinji Lizi. — Kaj meniš, kako sem jaz zvedela?“

„Ali ti je Lovre sam povedal?“

„O ne, on ne pové ničesa. Posebno danes je bil tako molčeč, da se mi je časi čudno zdelo. Glej, zakaj mi nisi popred povedala, da bi mu ne bila toliko prizadela, ko bi bila vedela, da ima samo tebe v glavi. Pa vender sem ga pripela tako, da mi je moral

obljubiti, da pride ón teden enkrat k nam. Tačas mu bom pa malo ponagajala s teboj, če smem. On mi ni nič povedal, ali prav na zadnje sem ga sama izpregledala, kaj je prav za prav. — Pa popred si rekla, da o tem nekdo vé, ki bi ne imel vedeti. Kdo je to?“

„Marijan!“ pravi Manica.

„No, prava reč! To ni vse nič. Jaz ne vem, zakaj bi se zató žalostila. Če ga ne maraš, pa ga ne maraš, kaj ti more?“

„Veliko žalosti mi lahko stori. On je prav svoj človek; časi se pokaže, kakor bi imel nekaj dobrega srca in zató sem ga jaz rada imela, dasi bi ga ljubiti nikdar ne bila mogla; časi je pa zopet trmast in ves predrugačen. Danes je nalašč prilike iskal, da sva govorila. Morala sem čudna očitanja slišati od njega, ki mu nisem nikdar ničesar obetala. Bil je ves divij in rotil se je, da hoče Lovreta spraviti iz naše hiše, predno bo en teden, rekši da bo očetu povedal vse. Jaz sem mu naravnost povedala, da ga zdaj res ne ljubim, pa vsaj spoštujem; če pa to stori, bodem ga zaničevala. Da, na zadnje sem ga za Boga prosila, naj bo tiho, pa obljubiti mi ni hotel in sama si videla lehko, da me je pustil samo in je šel. Kakšna imena je Lovretu dajal, tega ti ne morem praviti, vsaka beseda pa me je globoko in ostro zbodla.“

„Kaj pa je, če očetu pové, saj mu ne bodo verjeli prej, da tebe vprašajo. Ti pa lahko rečeš, da ni nič, saj taka majhna laž — —“

„To ni tako, ljuba moja! Slišala sem ondan pogovor med materjo in očetom in vem, da že sami malo slutijo. Bog vé, kako so na to misel prišli. Prav lahko bodo verjeli, posebno če jim Marijan pové. On je nekdaj razgovor med nama slišal, za gotovo vé in jaz mu tudi nisem mogla tajiti. — Sicer bi pa tudi ne mogla legata, zlasti svojim staršem ne.“

„E, saj ne bo povedal. Jaz ga nikdar več ne pogledam, če to stori.“

„Menila sem časi, da moj oča drugače mislijo o tacih rečéh. Zdaj pa vem, da bo moral, če zvedó, Lovre našo hišo zapustiti. Jaz bi ga pa ne mogla pozabiti in nesrečna bi bila, prav nesrečna. Časi sem več svoji moči zaupala, zdaj pa, ko mi nekaj pravi, da — —“ Manica ni mogla izgovoriti. Solze so jej prišle v oči, objela je prijateljico in tiho jokala.

Znano je, da so ženske mečjega čuta, in da ni posebno težko pripraviti jih do grenke kapljice, ki, znamenje veselja ali še rajša — žalosti, izvira iz zrcala človeškega srca, iz očesa. Zató tudi Marijčka, vidé prijateljico jokati, ni mogla dolgo zadrževati solzice na trepalnici.

Obé deklici sta sedeli potem precej časa tiho, le zdaj pa zdaj je Marička kaj vprašala, da bi govorico na druge reči napeljala, toda tudi njej se je videlo, da besedij zmanjkuje.

Manica je v misli zadolbena zrla proti oblakom, ki so se trgali in vlekli proti gozdu. Visoko gori nad

deklicama je nesel kragulj pišče, v vasi uplenjeno, svojim mladičem.

„Ali vidiš kragulja?“ vpraša Manica.

„In pišče! Uboga živalca, kako vpije, ko bo moralo umreti,“ odgovori prijateljica.

„Če žival kaj misli, gotovo se temu piščetu zdaj zdi, kakor da bi ž njim vred bilo vsega sveta konec.“

„Kako ti taka čudna misel v glavo pride?“

„Res je morda čudna, pa ravno ta me je potolažila nekako v tem hipu. Mislim si, če mora že ta živalca tako gorje dočakati, kakor je smrt v mladosti, zakaj bi potem druga božja stvar ne nosila svojega bremena. Bog je pravičen, razdelil je gorje med vse svoje stvarjenjje. Zató se tudi jaz ne smem braniti, če mi pride kaj, česar bi se rada ognila.“

„Lepo te prosim, ne govori tako čudno! Kako te more tolažiti, če vidiš še drugje gorje, kakor ti praviš. Meni se pa živalca prav smili. Na zadnje bi bila ti vesela, ko bi še jaz imela nesrečo.“

„Vesela ne, ali ravno ker te rada imam, pozabila bi sebe — —“

„Beži, beži, kaj bodeva o tacih rečéh govorili, saj hvala Bogu do zdaj ni niti tebi niti meni sile nobene. Le iz glave si izbij take reči. Jaz pravim, da bo Marijan vender toliko moški, da ne bo ničesa govoril in drugo se bo počasi vse na dobro obrnilo. Če ga imaš rada, gospoda Kvasa, moraš misliti, da si srečna. Vredna si ti njega in on tebe.“

V tem je bil kragulj s svojim plenom, ki je bil deklicama nove snovi za kratek razgovor dal, preplul poljano in se usedel sredi gozda na visoko smreko.

Pol streljaja daleč je stal Lovre na stališču, katero so mu bili lovci odločili. Puško je nerodno in malomarno imel ob sebi naslonjeno in ne da bi bil pazil po gošči in potih, kod pride zverjad, zrl je v tla. Tovariši njegovi so se bili razkropili daleč okrog, bil je sam. Da mu je bilo za lov vsega sveta danes malo mari, razume se lahko, kajti ravno prej mu je na strani Marijan nekako jezen rekel, naj ga drevi vrhu Skal na koncu gozda počaka. Kaj mu je imel povedati, to mu ni bilo čisto neznano. Rad bi bil nekaj dal, da mu ne bi bilo treba sniti se ž njim; na drugi strani pak si je zopet mislil, da nikakor ne bi bilo moško, ko ne bi besede dopolnil, da mu je skoro dolžen nekega odgovora, opravičenja.

Zdelo se mu je, da že predolgo tukaj stoji — zastonj in po nepotrebnem. Rad bi bil popred še z Manico govoril, predno z Marijanom, zato ga je vleklo, da bi bil svoje mesto popustil in domov šel. Ali zopet ni vedel, kako bi se izgovoril potem, če ga vprašajo, zakaj ni družih počakal. Ni bilo torej drugzega kakor ostati na odločenem stališču.

Fofotanje kraguljevo v njegovem obližju ga je predramilo. Nehoté je vzdignil puško in strehil. Kragulj je sfrfolel po vejah na tla.

Drugi lovci so čuli strel in kmalu je slišal Lovre od več stranij klicaje, ki so se mu bližali.

„Ali je morto!“ vpil je gospod stotnik, ki je prvi pripehal iz gošče. Z druge strani so prilomastili gospod Benjamin, Vencelj in Marijan.

„Samo kragulja sem ubil,“ odgovori Lovre, ki je zdaj še le izprevidel, da ni prav storil, ker je lovce premotil, da so menili, da je divjo kozo streljal.

„Zakaj niste pustili vraga pri miru?“ pravi gospodar. — „Psi bi bili vsak čas na pravi sled prišli in imeli bi bili morda kaj več domov nesti kakor tega ptiča.“

„Nič ne dé,“ — odgovori zdravnik Vencelj, ki se je bil menda že tudi naveličal zastonj stati. — „Tvoji psi niso vredni, da jim jesti daješ. Zmerom so okolo človeka, samo na sledu ne.“

„Ali nas je pa oni človek osleparil?“ pravi stotnik.

„Preneumen je zato!“ reče Vencelj.

„Saj so nekateri tudi za lov preneumni, bolj ko za druge reči,“ pravi Marijan in po strani nekako zaničljivo pogleda Lovreta.

Poslednjega je kri zalila, hotel je tudi pikro odgovoriti, pa v tem hipu je počila puška precej visoko vrhu hriba.

„To je Zmuznè!“ reče Vencelj.

„Slepa kura najprva zrno najde,“ pristavi stotnik.

Ne dolgo potem prisopiha Zmuznè preplašen in krvavega lica puško za seboj vlekoč.

„Tukaj náte vruga namalanega — Nikdar nisem streljal, nikdar ne bom.“ pravi šolmošter jezen ter vrže puško ob tla.

„Kaj Vam je, da ste krvavi po licu?“ vpraša ga Benjamin.

„Divja koza ga je brenila,“ pravi Marijan, smeje se.

„Da bi bila tebe in tvoj jezik!“ — odgovori šolmošter in hoče oditi.

„Počakajte no, nate, pa se obrišite in povejte, kaj in kako ste streljali.“

„Kakor sem druge videl, kar živim! Ali udarila me je puška s kopitom, da me bolj boli kakor zver, če sem jo ravno v bedra zadel.“

„Kaj ste kozo videli?“

„To je da, če sem jo streljal, prav od blizu. Dve sta bili, eno sem takó, da ne pojde deset stopinj z mesta. Ko bi me le tako ne bolelo!“

„Morda sem Vam dal tako puško, da je bila že nabita in je strel v cevi zarujavel, Vi ste pa še v drugič natlačili. Sicer moje puške ne udarjajo. Pa se Vam bo že zacelilo, zmijte se, pa bo dobro, zdaj pojdimo gledat. Če je žival obstreljena, psom pokažemo sled in pred večerom bomo obé imeli. Ali veste, da sta dve?“

„Dobro sem ji videl, kakor Vas zdaj-le vidim, gospod graščak dejal je šolmošter Zmuznè in si lice brisal.

Našli so res krvave slede in nekaj odstreljene dlake. Takoj potem so izvohali psi v gošči onemoglo

zver. Bil je mladič. Sklepali so možjé, da bi se lahko tudi še druga dobila. Toda psi so bili danes tako leni, da so vedno sled izgubljali. Tedaj se vsa tovarišija z enim plenom napoti domov, ker se je že večer bližal.

Marijan ni hotel iti na Slemenice nazaj. Dejal je, da hoče še po hosti pregledati. Predno pa je družbo popustil, ozrl se je proti Lovretu in mu dejal tiho: „Drevi, ko solnce zajde, pridi vrh Skal.“

Lovre pomigne. Vsi odidejo. Solnce je bilo že precej nizko. Lovre je tedaj začel misliti medpotoma, da pač ni vredno hoditi domov in kmalu zopet isto pot nazaj.

„Gospodje, jaz bi skoro tudi še veselje imel v hosti ostati. Morda ravnó mene sreča čaka,“ dejal je.

„Kakor Vam je ljubo,“ — odgovori gospodar — „če ostanete, hosta z Marijanom vsaj dva, bode vama krajši čas. Drevi pa se podvizajte o pravem času domov in še Marijana pripeljite.“

„Pa varujte se prepirov!“ zašepeta Vencelj in zamižika.

Lovre ga debelo pogleda. Ali kaj vé ali sluti? Ni mogoče, to je menda govoril brez misli.

Krene jo brž, ko pride lovцем izpred očij proti Skalam. Tu je bilo veliko porobje med vasje in hosto. Proti zahodu je viselo strmo pečevje, prerasteno z leščevjem in trnjem, proti vzhodu pak je bila tjakaj do meje peščena zemlja, po kateri je redko med brinjem in kotanjami rastla starikova resa.

Tik roba se vleže Lovre na tla, prislonivši svojo nenabito puško ob kamen. Ravno se je mesec, velik in blede, vzdigaval v vzhodu. Bolj sentimentalni zaljubljenec, kakor je bil Lovre Kvas, bil bi gotovo glasen monolog nanj govoril in ubogi svetilnici na nebu dajal oči, sluh in pamet, pozabivši, da luno pač malo skrbi za naš črve, ki lazimo po tej zemlji in menimo, da presezamo vesoljnost! Kvasu pa je bilo lune zdaj malo mari. Imel je druge reči v glavi.

Dasi je skoro želel, da Marijana ne bi bilo lê-sem, vender ga je težko čakal, ker si ni mogel misliti, kako se bosta pogovorila, posebno na tako samotnem kraju. Enkrat mu je misel prišla, da bi se morda hotel biti ž njim. Ali ta misel se mu je zdela preneumna. Moral bi biti ta Marijan bolj romantičnega duha, da bi mu kaj enacega na um prišlo. Ko bi bil vedel, da je mladenič veliko tistih romanov bral, katere Cervantes v Don Kišotu šiba, zdelo bi se mu bilo še mogoče, a tako mu še zaupal ni, da bi vedel, kaj je tista nespametna sodba, ki jej svet dvo boj pravi. Zastavil si je tudi vprašanje, kako bi ravnal, ko bi se mu res kaj tacega pripetilo. Čutil je, da bi bil hudoben duh v njem skoro pripraven. Ali pameten, sodnica za dilemo da ali ne razločila je naravnost za poslednje. Naj bi tako ali tako reč iztekla, ona in svet bi bila zánj izgubljena. In vender je njo še le spoznal, svet se mu je še le odpiral, kako bi ga mogel izgubiti z lahko prej, predno je izpraznil namenjeno mu kupo — bodi si sladkega veselja,

ali bridke toge. — Ko se je tacih mislij zavedel, moral se je glasno zasmijati. Ob enem pak je čutil, da se ga je nekdo s palico njegove noge dotaknil. Bil je deseti brat. „No, no! Pečena mačka! Tako vesel? Pa tukaj? Kaj si znašel morda, da so gori v le-tej réti (kaže na luno) tudi neumni zaljubljeni in to te je tako razveselilo, da se ti je pečica potresla?“

„Nič takega nisem znašel, Martin! Kje si pa bil? Kako da tod domov hodiš?“

„Ti, prijatelj, vprašal bi te jaz lahko, kje je moj dom? Povprašal bi te tudi lahko, kaj tukaj delaš. Ali vsega tega nečem, ker sem vesel, da sem te enkrat slišal, kako se smeješ. Prav je tako, vesel mora človek biti in poskočen. Zató te rajši vidim, da si enkrat vesel, kakor da bi tri zime snega ne bilo in čevljev ne treba. Sicer imaš vedno navado, da delaš obraz na kislo, kakor tisti ubožni oča, ki zadnjo plesnjivo skorjo med svoje tri paglavce razdeli, sam pa luknjo tobaka pokadí, da si kruleči želodec utolaži. Pa to ni prav; človek naj se časi kislo drži, kakor za praznik, postavim, kadar nima kaj bolj poštenega delati, ko ta svet premišljati in njegove madeže.“

Nastajala je tema. Vsakčas je moral Marijan priti. Zató je Lovre mislil, kako bi Martina z lepo odpravil.

„Lehko noč, Martinek, če greš spat. Jutri kaj pridi,“ pravi.

„Je! kure in otroci se zdaj že zarijó, pošten človek pa ne mara za dve tri ure, če se pri dobrem možu

pomudi. Kaj ne moreva kakove razdreti, ki se bo nama modra zdela. Zakaj, če se midva hočeva iz očij v oči malo pohvaliti, lahko rečeva, da sva dva moža, kakeršnih matere ne pobirajo za plotovi, in vodé tacih ne prinašajo, ampak pravi materi sta naju rodili. Še bo šel časi dež, predno se bosta dva enaka zlegla in zvalila na dan. Ni vsaka ženica otovrej.“

„Pojdi tedaj v grad, če ne greš še spat. Tam je lepa družčina, doboš lahko pijače!“

Martinek se čudno nasmehne. Spoznal je bil, da bi ga prijatelj Kvas rad odpravil. Videlo se je, da je hotel nekaj vprašati, pa spremislil se je, in rekel samo: „Pijače bo deseti brat med gospodo dobil? Da, ko bi bil kdo drugi, dobil bi je. Ali zdaj mu najrajši dade, — kakor ribniškim povablencem, ko se je Urh Prekánjeni z Marjeto Režájlo ženil, — tepkovca in pisker lesnikovca. Drugod pa še zavdavice zanj nimajo. Bog te obvaruj in naj se ti o sami ljubici sanja.“

Rekši odide, komaj pa se toliko za grmovje zavije, da ga ni mogel Kvas več videti, postoji in čaka.

Petnajsto poglavje.

Zrela hruška sama pade.

Národní pregovor.

Martinek ni dolgo stal na svoji preži, ko je zagledal, da nekdo dohaja. Kdor ne bi bil imel tako ostrih in dobrih očij, kakor on, ne bi bil spoznal Marijana, kajti bilo je precej mračno in vedno ga je zakrivalo grmičje.

„Kaj imata pač ta dva tukaj opraviti,“ godrnja deseti brat ter se naglo zavije navzdol in potem počez. Pripogнен in tiho prileze prek kamenja blizu do mesta, kjer sta bila mladeniča. Kvas je bil vstal in stal Marijanu nasproti.

„Jaz bi samo enega človeka na svetu vedel, kateremu bi zdaj precej odgovoril na tako vprašanje,“ slišal je Martinek Kvasa govoriti.

„No, bom pa še jaz ob kratkem govoril“ — pravi Marijan. — „Če se v štirinajstih dneh, ne, v enem tednu ne odpraviš z lepo od tod za vselej, povedal bom to ljudém, ki jim je mari, da se Manica ne obesi na berača, ki je vzeti ne more. In če to nič ne pomaga, doboš od mene kroglo v glavo, in ko bi ne vem kaj bilo.“

Dasi je imel Lovre na take besede uzroka dovolj bet s cepom odbijati, premagoval se je in dejal mirno: „Marijan, jaz Vam naravnost povem, da sem Vas imel bolj za blazega moža. Da mi nekovе namene podtikate, kakor bi jaz deklico samo začasno sleparil, ne morem Vam zamerjati. Želim, da bi me bolj poznali, sicer —“

„Sicer je vse hinavščina, prazne besede, katerim se je tudi ona dala preslepiti. Povedal sem ti že, kar sem mislil. Jaz bi ti že drugače pokazal, ko ne bi bilo zavoljo nje. V enem tednu!“

„Prosim Vas, dajte mi besedo izgovoriti! — Žal mi je, da sem nedolžen uzrok Vaši nesreči, ali preverjen sem, da Vi ne bi bili nič na boljšem, ko bi mene ne bilo nikdar v ta kraj. Ko bi bil vedel, da ona Vas ljubi, veselil bi se bil z Vami kakor prijatelj s prijateljem, in nikdar ne bi bil poskušal ničesa záse in nikdar bi se ne bil tako izpozabil, da bi Vam bil po namenjenem svojem prizadevanju njeno ljubezen odtegnil ali ukradel, kakor mi očitате.“

„Kaj je nisi, lažnjivec!“

„Menim, da mi morete malo lažij skazati. — Verjemite mi ali ne verjemite, od kraja, ko sem mislil, da je Manica Vam namenjena in da tudi sama misli na Vas, zatiral sem vsak čut ljubezni. Zdaj pa, ko od nje same vem, da Vam nikoli ničesa ni obetala, imam tudi precej lahko vest.“

„Pa boš kmalu še lažjo imel, ko boš culo navezal, in pobral se po svetu, od koder te je vrag primesel.“

„Gotovo lažjo kakor Vi, Marijan, zakaj kar mi že tudi storite, drugega ne boste na dobičku, kakor da si boste lahko očitali, da ste veliko pomogli, v prezgodnjo nesrečo pripraviti človeka, ki Vam ni drugega žalega storil, kakor da Vas je nekaj časa poznal. Lahko noč! Premislite to, kar sem Vam rekel; pa storite, kar hočete.“

„Prav je, da greš, ravno bi me skoro volja bila, zalučiti te čez kamenje, da bi se nikdar ne pobral.“

„Pretepavat se nisem prišel,“ pravi Lovre — „pa mislim tudi, da bi se Vam ne dal vsak kar tako za nič lučati po kamenju. Če hočete kaj takega skušati, treba Vam bo koga drugega najeti, ne mene.“

Rekši Lovre odide.

Svojo puško je bil na mestu ob kamen naslonjeno pozabil.

Marijan je še obstal. Kvasova mirna beseda in to, da mu ni mogel na marsikaj ničesa odgovoriti, razkačilo ga je še bolj.

„Ko bi je jaz nikoli ne imel, in ne iskal po očetovi želji, ta pritepeni bukvar je tudi ne bo! Ko bi ga zlodej zdaj-le nazaj prinesel, da bi ga malo potresel!“

In da bi svojo jezico, katere zdaj nad Kvasom ni mogel ohladiti, poskusil nad njegovo tu ostalo puško, prijel jo je srdito ter jo pet sežnjev daleč po grmovju zagnal.

To delo so dopolnovale tri krepke in robate kletve. Tik pred seboj je zdajci zaslišal preglasen poreden smeh desetega brata.

„Ti grešnik, grešnikov sin! kaj kolneš Boga in hudirja! Ali ne veš, da preklinjavci ne bodo gledali nebeškega kraljevstva?“

Po teh besedah se začne Martinek zopet krohotati. Ko bi bil ne vem kdo Marijanovih prijateljev v tem trenutku k njemu prišel, bil bi ga z jezo odgnal. Lahko se tedaj une, kako je zavrelo v njem, ko je ravno ta človek stopil predenj in še s tem zaničevalnim smehom. Bilo je že zdaj v drugič, da mu je v enacem trenutku pred oči prišel ta mož, kakor hudoben nagajiv duh.

„Ti pes! —“ vpil je Marijan in zavzdignil kopito svoje puške.

„Nič pes, niti dlake od psa ne najdeš na moji koži, samo malo uboge človeške kosti, ustvarjene iz tacega očeta, pa iz boljše matere kakor ti. Bog, ti meni greh odpusti, da te imam tako rad, da ti ne morem oglja zbirati na tvoji čepinji, kakor Salomon ali neki drugi modrijarh pravi v svetem pismu. Nu, nu, le pusti tisto palico kovano le, že vidim, da je puška! Kaj praviš, prijatelj Narobe, mož Hudojezec, ali bo vzel bognasvaruj tega Kvasa v pekel, ali ga bo peljal v zakonska nebesa z graščakovo hčerjo? Povedi, kaj meniš? Jaz pravim, da bo tako, kakor sem na zadnje dejal; tebi bo pa kaj odmečka vrgel. Ali bi ne bilo tako prav? Kaj?“

Za odgovor na neprilичno šalo je dobil Martinek s puškinim kopitom po kolenih, da je omahnil.

Ravno zdaj se je luna izza sivega oblaka pokazala in obsevala desetega brata, ki je prav polagoma odkladal kamižolo, čevlje z rame, palico in kučmo. „Fante! udari še enkrat, da bom vedel, da se nisi bil izpozabil, ko si me mahnil. Udari, če hočeš desetega brata poznati!“

„Ná, hudič!“

Rekši mahne Marijan srdito v drugič.

Martinek uskoči novemu udarcu, pa v tem hipu drži Marijana z eno roko za puško, z eno za vrat. Mladenič se je zvijal, da bi se oprostil berača, pa zastonj; videl je, da ima Martin več moči, kakor bi je bil kdo v teh koščenih presušenih udih pričakoval. Zdaj pa zdaj je Martinek svojega nasprotnika vrlo pomikastil in smeje se vedno govoril: „Vidiš, vidiš, žaba! Tako se norosti iz neumnih, prevzetnih buč iztresajo. Ni pridno, če človek meni, da vse ustrahuje.“

In ko je Marijan zopet jel srdito otepavati z rokami in nogami, zavihtil ga je Martinek okrog sebe, zopet malo pomikastil in dejal: „He, konjiček, pohleven bodi in ponižen! Glej, kako bi te lahko neki mož čez pečevje v dolino zalučil, kakor si ti ravno prej nekomu obetal, ti zgaga ti! In zalučil bi te kakor leščevo batino, da ne bi nobena tvojih koščic cela ostala, ko ne bi bil po nesreči nekoga sin, kateri bi, to se ve, meni najrajši v testamentu bolezen za dedino zapisal. — Le počasi, kadar se mi bo zdelo, pa te bom pustil. Ali se boš poboljšal? Bojim se, da si podoben fistemu

psu, ki je s svojim gospodarjem v cerkev romal, tam fajmoštrovo pridigo poslušal, da je greh krasti, pa je iz cerkve šel naravnost krast. Bomo videli.“

Rekši ga pahne od sebe.

Srdit popade Marijan puško s tal in mahne s cevjó po Martinku, ki se pa z isto urnostjo ko pred umakne.

„Tako; čaki, podlasica neizbóljšljiva, jaz ti bom še druge muhe iz glavice iztresel.“

Pa predno je utegnil deseti brat Marijana drugič v svoje klešče dobiti, odskočil je ta za tri korake in napel petelina pri puški.

„Eno stopinjo stóri proti meni, pa bom izprožil!“ vpije srdit Marijan.

Martinek se zasmije in v enem skoku je bil pri njem. Ali nerodno je puško prijel, kajti v tem hipu se je izprožila. Martinek je imel kroglo v sebi; vendar je bil še toliko v moči, da je svojemu nasprotniku iztrgal orožje iz rok in ves divij loputnil ga s težkim kovanim kopitom po glavi tako, da se je zvrnil z ubito čepinjo. Potem se tudi on ni mogel držati več po koncu, zgrudil se je na tla. Kri mu je tekla s curkom iz globoke rane pod prsi. S svojim robcem, katerega je iz nedrija izvlekel, zatlačil si jo je toliko, da si je kri nekoliko ustavil, poprijel palico, čevlje, kamižolo in kučmo ter se vzdignil. Počasi se je vlekel po stezi naprej.

Mesec je lepo svetil na nebu in obseval mladeniča, ki je ležal na tleh kakor mrtev. Tiho je bilo precej

časa daleč okrog, le murni in drugi mrčesi, ki so za grmovjem po toplem dnevi prišli na večerni hlad, žvrgo-
leli so svojo enomerno nočno pesen in tam doli iz vasi
se je slišalo lajanje dveh psov, ki sta drug drugemu
odgovarjala.

Čez kake dve uri je bilo slišati ohripelo petje
posamnega glasa, ki je počasi, pa vedno bliže priha-
jalo. Bil je to strije Dolef, ki je šel iz krčme Obršča-
kove precej vinski domov po svoji navadi.

Bil je že komaj streljaj daleč na samotni stezi,
ki je držala prek Skal. Ali kakor se je videlo, ni se
možu posebno mudilo domov, ker na svojem poti je
večkrat zašepetal malo v stran, zdaj pa zdaj na jarek
padel in se na prvo na vse štiri, potem na dve zopet
po koncu skobácal in vedno govoril. Naposled se je
vstopil na grič in začel v dolino peti:

„Je huda zver, ko sam hudír,
Ta žena moja, stara para;
Ne dá pezdir miru nikír,
Me vara ven in ven in kara.“

„Rodovine sem dobre, poštenega očeta,“ — govoril
je strije Dolef sam med seboj na dalje. — „Pa tudi
nisem bil nikoli tako neumen, ko drugi ljudje ter nisem
vtikal vratú babjemu vragu — —“

Rekši se ob ježo spotakne in pade. Ker je svet
na onem mestu skoro še bolj visel, ko kje drugje, bilo
je nevarno za strijca, da se ne bi strkljal v dolino.
Ali Dolef je bil mož, ki je znal vince piti in nositi,

tudi če ga je bilo nekaj odveč po stari hvalni navadi. Kakor je tedaj mož, plemenitega očeta sin, zapazil, da je v tej postelji glava veliko bliže osredku matere zemlje nego noge, poprijel se je vrlo za brinjev grmiček in po nekaterih težavah se je tako zasukal okolo brina, da po natornih zakonih ni več kri v glavo silila in da je brez vse skrbi lahko položil jo na krtino. Objemši še z drugo roko brin pel je s slabotnim glasom:

„Bo prišla grenka smrt,
Hramček bo zaprt,
Glažek dján na stran.
Jaz pa zakopán.
Dira la la la lóm!“

Potem se čez nekaj časa zopet na vse štiri postavi in ko stezo dotiplje, opomore si, večkrat zastonj poskušaje, na noge. „Bodemo zlezli domov. Pa še jutri. Dva bokala sem dolžan. — Nič nisem dolžan! Obrščak, po pravici delaj, ne pripisuj, saj smo kristijanje: midva oba! Petra si ven vrgel, in si ga! kaj ti je htel? — Le prepira ne, tepeža ne! Potrpimo: vino je Bog dal, mi smo pa otroci njegovi, žganje smo pa sami napravili, če mi ne, pa drugi: — saj

Vinska trta
Nima grla,
Da bi sama
Vince žrla.

Kaj boste vi? Pijte pa molčite! Ne veste družega kakor kar družim ljudem iz ust pričakate. Jaz pa sem že drugačne pивce poznal. I, ko bi tebe vragúlja prinesla,

ti moj prijatelj Fric! Prec ga imava kupo in popela bi tisto, kako se že poje, čakaj:

Gaudeamus igitur,
Juvenes dum sumus . . .

Ne znam. —“

Med tem samogovorom je bil Dolef prišel do tjakaj, kjer je Marijan ležal.

„Aha, tu je tudi eden, ki ne sme vina videti. Revež, jaz sem se tudi časi tako nalezal, da nisem imel stopinje, zdaj pa —“ Dolef se spotakne in pade tikoma k ležečemu. „Hoj hoj! brate moj, vstaniva!“

Zdajci zapazi, da je namišljeni pijanec — Marijan ter da je krvav po glavi. Znano je, da kaj čisto naglega in nenavadnega človeka strézova iz najhujše pijanosti, kakor postavim strah. Dolf pa, sicer miroljubnega in dobrotnega moža, nobena reč ni utegnila bolj prestrašiti kakor kri in smrt.

„Kaj še! Marijan ubit! Kdo je to storil, za križanega Boga!“

Pretipavši ga bolj na tanko, zapazil je stari strije, da mladeniču še žila bije, da pa ima glavo prebito. Klical ga je, cukal in z rosó močil po čelu, pa ni se ganil.

Zarija se je v vzhodu jela žariti, ko si je Dolef jenjal prizadevati in začel premišljati, kam bi šel po ljudi. Odločil se je naposled na Polesek in dirjal je, kar so ga mogle noge nositi.

Težko je stari Dolef sklical Krivca in Krivčevko iz postelje, da jima je mogel povedati, kaj se je zgodilo,

kaj je videl. Kakor je pa oskrbnikova ženica slišala strašno poročilo, da mladi gospod polumrtev v rebri leži, bilo je toliko vpitja po gradiču Polesku, da se je moral tudi stari gospod vzbuditi.

„Kaj bo, kaj bo! O sveta Barbara, pomagalka na poslednjo uro, Mati božja, pribežališče grešnikov, kaj bo!“ vpila je majka Krivčevka in roke lomila.

„Nikar ne kriči ko beraške klešče, grča babja! Kaj bi tantigoval, ko ne pomaga nič; povedi, kaj je početi,“ pravi njen mož, ki je nekaj časa kakor panj stal.

„Ti grdoba grda!“ — zmerjala je baba in debele solze brisala. — „Saj pravim, ti nimaš nič srca: trd kamen imaš v prsih; ko bi kaj srca imel jokati bi se, če samo mene vidiš jokati, nikar pak, ko je naš lepi, mladi, dobri gospodič ubit. Oh rane krvave! kaj bo za našo službo, če je mrtev, ali če še le bo!“

„Baba, tebe je Bog oča ustvaril, ko je ravno pri slabi volji bil ali pa že truden; če te sam bog nasvaruj ni napravil.“

„Drugikrat se prepirajta, zdaj gospoda pokličita vsaj, da bomo šli pogledat in da ga domov prinesemo,“ pravi Dolef.

V tem hipu se vrata odpró in gospod Piškáv stopi z nabranim čelom, svečo v roci, razoglav in v dolgi hali iz tancega črnega platna. Ostro pogleda zbrano trojico ter pravi osorno: „Kaj to pomeni! Oba bom segnal iz hiše. Jaz nečem nikacega krika.“

Po teh besedah se obrne pri vratih in hoče oditi.

„O milostljivi gospod, ko bi vedeli, kaj — —“
začela je Krivčevka, pa stari jej jezno besedo prestriže:
„Nič nečem vedeti, molči!“

Zdajci popade Kričevko sveta jezica, razkačena postopi za njim in prime za vrata.

„Črna živina ste Vi in moj mož. Kaj ste Vi oča, ko Vaš sin umira zunaj na polji, Vi pa pravite, da moram molčati, da Vam še povedati ne smem.“

Samo dve besedi je stari slišal: „sin umira“ — in bilo je dovolj. Barvo je izprevrgel, obledel ko zid, sveča mu je padla iz rok.

„Kaj praviš? Sin moj! Kje je Marijan?“

Na to hlastno vprašanje pa Krivčevka ni bila pri volji brž odgovoriti, kakor je gospod v svojem smrtnem strahu hotel, ampak mislila mu je še to in ono očitati, ker menila je: zdaj-le je urica. Pa strije Dolef jej je skazo storil in v treh besedah vse povedal.

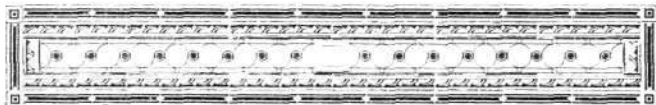
Tacega ni še nikdar nihče starega gospoda na Polesku videl, kakeršen je bil v tem hipu. Nekaj časa je stal ko okamenel, in srpó gledal zdaj tega zdaj tega. Pa takoj je z roko sive lase s čela posnel in kakor ne bi mogel več po svoji navadi človeštva in človeškega čuta zatajevati, postal je naenkrat ves beséden, hitro in z neko skrbljivostjo je zapovedal, kaj naj se zgodi in vsled tega so kmalu potem koračilili vsi trije gospod Piškáv, Dolef in Krivec prek polja.

Botra Krivčevka pak je jokala in tulila okolo Poleska, da je bilo strah. Popolnoma z uma bi se bila

pa rada dela, ko so proti dnevi prinesli Marijana v rjuho zavitega in popolnoma v nezavesti.

Lehko si je misliti, da je botra Krivčevka kakor poštena katoličanka najprvo gospodu nasvetovala, naj pošlje po duhovnega gospoda, da pride s sv. poslednjim oljem in obhajilom. A stari gospod jej je tako z ostro besedo prepovedal živega človeka v hišo klicati, da si ni upala nobene več ziniti. Tudi o zdravniku ni hotel ničesa slišati, temveč izpiral je rano sam, in sam obvezoval sinovo glavo, in sicer se je pri tej reči tako zvedeno obnašal, da je Krivčevka možu pozneje dopovedovala, da trije gospodje Venclji ga ne bi bili tako obvezali. In ko je videla, da se ni skoro nič odmeknil od sinove postelje, ampak vedno pazil na vsak dih, tipal, kako žila bije, in koliko ima glava vročine, pritegnila je sama sebi, da ima vendar še nekaj očetovskega srca, dá, več srca kot njen mož, ki se še jokati neče, kadar ona veka. Ko bi le še majhno za njegovo dušico skrbel in ga dal prevideti, pa bi človek htel kakov očenaš moliti zanj, mislila je. Večkrat jo je skušnjava obhajala, da bi kar sama in natihoma šla po fajmoštra, da bi ranjenca vsaj izpovedal, ali bala se je, da bi po svoji nepokorščini službe ne izgubila, zato je jokaje se obljubo naredila, da bode opuščenje svoje svete dolžnosti kakor glavni greh pri prvi spovedi povedala.

Šestnajsto poglavje.

Bolan leži, milo ječi.

Narodna pesem.

Strije Dolef je takoj potem, ko je Polesek zapustil, začutil vsakdanjo potrebo, namreč da ne bi bilo napačno, malo zaspati. In ker mož ni bil vaje odrekati svojemu telesu, česar mu je lahko privoščil, vlegel se je doma pred lopo na voz in je spal vse jutro do trdega dne. Tako ni utegnil Slemeničanom zgodaj praviti, kaj je danes to noč skusil in videl.

Lovre je bil zarana vstal in je po svoji navadi sedel na klopi pod grajskim orehom. Včerajšnje skrbi so mu bile nekaj z nemar prešle, tako da se je prav z veseljem in pridom pečal s svojo knjigo.

Zdajci je zaslišal krevsanje nerodne stopinje po peščenem potu proti gradu in obrnivši se, videl je znano podobo Krjavljevo, ki je naravnost proti njemu sopihal.

„Ali ste Vi tisti, ki zna gosposke otroke učiti in ki ga za Kvasa kregajo?“ vpraša Krjavelj vstopivši se prédenj.

„Jaz sem tisti, ki ga v mislih imate,“ odgovori Lovre in se zasmije. To pak Krjavlja ni bilo po godu in dejal je:

„Slišite me Vi, zakaj so mi rigate in smejete. Jaz sem bil na vojski, na morski vojski, pa se mi niso smijali, to Vam povem. In pri fajmoštru sem bil, pa se mi niso smijali, glejte! Samo enkrat so se mi smijali, pa so bili še tačas bolj neumen mož, ko jaz, če ravno znajo točo ustaviti. To je bilo tačas — da boste tudi Vi to reč vedeli in se je naučili — tačas ko smo za velikonočno spoved hodili na izpraševanje iz nauka krščanskega. Pa so mislili gospod, da me bodo prav ujeli in me vprašajo: „Krjavelj, pravijo, koliko je bogov? — Nič več ko eden, pravim jaz. Kaj nisem dobro povedal?“

„Prav dobro.“

„Nu,“ — pripoveduje Krjavelj dalje — „potlej malo tobaka v nos natlačijo in se s fisto majolkasto ruto obrišejo in me še vprašajo: Krjavelj, pravijo, kje pa je Bog? — Jaz pravim: Povsod. Oni me vprašajo: Tedaj, pravijo, če je povsod, ali je tudi v tvoji hiši? — Tudi, pravim. — Ali je v tvojem hlevu? — Tudi. — Ali je v tvoji kleti? vprašajo; jaz pa pravim: gospod, ne bodite hudi náme, v moji kleti ni Boga; nobenega Boga ne najdete v moji kleti, če ga tudi z užgano trsko iščete; niti hudiča ne najdete v njej, če prav mrtvaške bukve v roko primete. Tako sem jim bil povedal in malo so šobo napeli in dejali: Krjavelj, pravijo, Krjavelj, zakaj ni Boga v tvoji kleti? Poprej si prav povedal, da je povsod, zakaj bi ga v tvoji kleti ne bilo? Jaz pravim: Zato ni Boga v moji kleti, ker nobene nimam. — Tačas so se mi smijali.“

„Zato, ker si jim dobro povedal.“

„Kaj ne da! Pa skoro bi bil pozabil, da me je deseti brat Martinek po Vas poslal,“ pravi Krjavelj.

„Kaj bi mi pa rad?“ vpraša Lovre.

„Veste kaj bo najbrž? Martinek je zbolel, leži, pri kraju je ko buča v zelniku, peté bo iztegnil. Testament mu boste zapisali, menim jaz!“

Ker je Krjavelj to čudno novico tako malomarno pravil, kakor bi je bilo vsako uro slišati, ni mu Kvas za prvega verjel. Ali Krjavlja je to zopet ujezilo in rotil se je na svojo mater in svojo morsko vojaščino, da resnico govori. Tudi je bilo zastonj vse Kvasovo odpovedavanje, da ne more in ne utegne od doma, da naj koga družega poišče, kajti Krjavelj je dejal, da ne sme o Martinkovi boleznì živi duši nič povedati, razen njemu.

Do ure, ob kateri se je slemeniška družina k zajutruku spravljala, bilo je še precej časa in pot do Krjavljeve kočë ne ravno dolga. Zato se je Kvas naposled napotil s svojim tovarišem proti Obrhku.

„Veste, kaj Vam pravim,“ — dejal je medpotoma Krjavelj — „jaz sem mož; to so tudi po svetu vedeli in vedó. Zakaj sem bil pa pomorski vojščak? To Vas vprašam. Stara ciganka, Bog jej daj špeha in masla, bila je pri meni že pred dolgo leti in povedala mi je za tako srečo, da bom, predno sveti božič pride v deželo, nekaj podedoval. Morda je letošnji božič v mislih imela. Kaj menite Vi, ki ste učen fant, kakor so se

pri Obrščaku o Vas menili, ali bi se ne dalo tako narediti, da bi jaz za desetim bratom kako stvarco dobil. On ima nekaj srebrnih kebrov, Vi boste pa testament pisali, če jaz prav mislim. Postavite v pisanje take besede in pokrižajte jih, da bom jaz tudi kaj dobil. Posebno tiste črevlje bi rad, ki jih ima; saj vidite, da bom na zimo bos. In Obrščaku sem trinajst krajcarjev dolga naredil, te bi rad plačal; kajti če dolg na oni svet nesem, ko bi se primerilo, da bi umrl, ne bom večnega vzveličanja dosegel. Pa še eno kozo bi si tudi rad kupil, ko bi denar imel. In kamižolo imam raztrgano; glejte, komolec mi jo je preril; Brzetov Tonek pak ima eno na prodaj. Kaj, ko bi se kaj denarja dobilo? Naredite Vi otovrej testament, saj ne maram ravno zastonj, ene krajcarje Vam bi htel vreči za molk in poštenje. Nekaj bo vem da Martinek sam rekel vpisati, če ga opomnite, nekaj pa sami priznamenovajte.“

„Kaj meniš, da bi bilo to prav, ko bi se tako naredilo?“

„Oj, kako ste neumni! Tako govorite, da ni ne za na ramo, ne za na voz; prav tako mislite in govorite, kakor bi po temi hodil in sence iskal! Le poslušajte me: jaz imam dve kozi, eno mlado, eno staro — Dimko in Marogo. Če Marogi pokladam, dam jej mrve in slame, kaj ne? Nu, če ona zbolí in umrje, — sveti Luka volovske podobe je varuj! — kaj bo v jasliah pustila in komu? Senó bo pustila in slamo, kaj ne? Pa komu? Meni ne, ki sem jej ga dal in ki sem gospodar njen,

zakaj jaz tega ne jem; ampak Dimki bo pustila, ki ž njo pri enih klinih privezana stoji. Ali ne bo tako, ka-li? Kaj pravite?“

„To bo morda vse tako, Krjavelj! Ti že umeš, kakove so kozje postave, jaz ne. Ali povedi mi najprvo to, kaj je desetemu bratu, kakovo bolezen ima?“ pravi Lovre.

„Nič, zdaj je to govoriti, koliko mi boste v Martinkov testament zaznamenovali. Saj vem da znate, če le hočete; zakaj ljudje govoré takisto, da ste črno šolo študirali, še hudobo znate zagovarjati. Zastonj ne bo, če mi dobro storite. Ali bom enkrat za žganje dal, da ga bova pila, ali Vam bom kake tri tolste polhe prinesel za večerjo — še ne veste, kako so dobri in užitni v krompirju kuhani —, ali bom pa poln svinjsk pisker smolnjaka za kola mazati prinesel v grad, dobrega oljnatega, da se bo vlekel od kuhalnice ko dežni curek.“

„Le tiho bodi, Krjavelj, vsega tega ne boš nosil.“

„Kaj!“ — zadere se možanec — „kaj misli kdo, da ne morem, ali da lažem. Vse, kar jaz rečem, tako je res, kakor bi pribil in privezal s klinom in s trto. Le stojte, da Vam povem eno, potlej boste spoznali, če sem jaz resničen mož, ali je kdo drugi.“

„Že vem, da si pravi mož, le povedi, kar sem te vprašal, kako bolezen ima Martinek,“ pravi Lovre.

„Čákite no, saj ne gorí voda in obesil se ni nihče, to moram razpovedati, kar sem začel. Jaz sem resničen

mož. Na svete Lucije dan so Hrvatje prašičev gnali — ono leto je bilo, ko se je Izvirnikova češnja podrla, ota je bila in suha in stara kakor naša vas. Pa so jih gnali po poti in topli po ščetinah in grd kosorep črn pes jim je poganjal. Tisti kosorepi pes poganja, laja in leta okolo takistih prešičev kakor sama božjast. Jaz pa gledam in ogledujem tisto živo žival. Kar ti jo en prešič od krdela ubere čez njive in dirjiha gori za mojo hišo in proti hosti. Jaz ves vesel mislim, Bog ti daj zdravje, prasè, ti boš v hosto ubežalo, Hrvatje, bogme, te bodo pustili in jaz te bom našel in jedel. Ali tisti pes kosorepec leti za prašičem in ga grozno grize in ustavlja. Bil je že klek, kmalu ga prižene nazaj, pa bil je ves krvav in raztrgan od pasjih zob. Komaj je hodil. Jaz postopim in pravim Hrvatom: Možjé! pravim. Vi svinjski prekupei, pravim, ta žival bo erknila, predno na semenj pridete, in bo! Dajte jo meni za dar božij. Srečo boste imeli, pravim, kamor boste prišli. Pa mi ga niso hoteli dati. Kar me jeza popade in pravim jim: Šleve hrovaške, skoporitci, šemeži, svinje ženete gori, svinje boste gnali doli, prodali ne boste nič, zato ker ste nevoščljivi. In kaj se je zgodilo? Jaz sem tisti večer molil na čast sv. Lucije in ona je Hrvatom tako naredila, da sem jaz resnico govoril. Prekupei niso skoro nič prodali na semnju. Drugi dan sem videl, da so več gnali nazaj ko tri polovice tistih prašičev.“

„Ali bi tudi zdaj sv. Lucijo prosil, da bi meni škodo naredila?“ .

„Ne mara da bi jo hotel poprositi. Ona me ima rada, to sem že tačas pri tistih prašičih videl.“

„Te molitve te bom odrešil, zakaj nobenega testamenta ne bom delal, če je prav Martinek res bolan, kakor praviš,“ reče Lovre.

To je Krjavljnu upanje malo potrlo. Prizadeval si je po svoji najboljši moči Kvasa prepričati, da ni na to ni óno stran ne bi bilo napačno, ko bi se kaj tacega napravilo, kar je on želel. Ko je pa videl, da mu neče ničesa obljubiti, obmolknil je in se jezno držal.

Tako sta prišla do Krjavljeve hiše, katero hočemo bralcu natančneje pred oči postaviti, nekaj zarad tega, ker je enacih človeških stanovanj že poredkoma najti po Slovenskem, nekaj pa, ker smo te vere, da se je naš Krjavelj, vsem njegovim slabostim in pomanjkljivostim vprek, vsaj kateremu izmed bralcev toliko prikupil, da bo potrpljivo bral, kje in v kakovem je stanoval. Krjavljeva hiša je njegovega lastnega dela, tedaj jej ne moremo zameriti, če ni po nobenem pravilu stavljena. Ko se je bil ta mož za trdno namenil stanovanje záse napraviti, ni se najprvo usedel in mislil, kak črtež bi si naredil, po katerem bi potlej skladal, temveč ugozdil je v zemljo štiri stebre pokončnike, prevezal te z vprečnjaki, na vsacem koncu brano utvoril in vrhu vsega sleme obesil; vse to je delal, ne da bi bil vedel, kaj bo iz tega postalo: ali hlev ali hiša ali oboje. Kakor vsak, ki dom dela, želel je Krjavelj, da bi hitro izdelal, pa hotel je tudi, da bi bilo dobro. Za

lepoto mu že ni bilo toliko, več za gorkoto. Začel je med tramovi pokončnjaki zidati, ali bolj prav, prostor zadelavati. Pa dasi se je ilovnati zid precej hitro vzdigoval od tal, zdelo se mu je vender vse to dolgočasno, zato je naložil v zid panjev, golij, okornih skal in vsega. Zató še zdaj, ko Krjavlja več ni, niso stene gladke. Streha je bila sicer le ena, pa mnogovrstna kajti Krjavelj je pokril nekoliko s slamo, nekoliko z mahom, nekoliko z deskami ali s pezdírijem, po vrhu pak je imel naloženo kamenje in stara kolesna platišča, da mu ne bi sapa strehe trgala. Ker Krjavelj ni bil nobene kamenite vloge v zemljo postavil, poobesila se je bila njegova hiša tako na zapadno stran svetá, da je Lovre stopivši skozi duri malo mislil, ali si je človek tu življenja v svesti ali ne.

Še bolj čudno je bilo to stanovanje od znotraj, kajti bilo je tukaj vse v enem, hlev, izba, kuhinjska shramba in klet. V enem kotu sta bili privezani dve kozi, v drugem je bilo natovorjeno dokaj črnih piskrov, krompirja, koškov za smolo in druge ropotije. Tam v poslednjem kotu pak je na slami ležal Martinek Spak.

Sedemnajsto poglavje.

Tjā v kamro, tjā v kamro
Že sije prebeli dan,
Pomenek, pogovor
Še ni dokončan.

Narodna pesen.

Ko je deseti brat začutil, da je Krjavelj s Kvasom v hišo stopil, obrnil se je od stene. Videlo se je, da mu vsako gibanje velike težave in bolečine dela. Lovre je obstrmel, ko je videl, kako zelo se je Martinek od sinoči izpremenil. Z rujavega lica je bila kri izginila in vseh tistih značajnih prog ni bilo po obrazu.

„Ali ste prišli? Prav je, da ste prišli. Krjavelj! primekni gospodu tisti panj, naj se usede,“ pravi deseti brat.

Lovre je zapazil, da se Martinku ni samo način govorjenja sploh (poprej ga je tikal), kakor skoro vse ljudi, temveč tudi glas izpremenil.

„Krjavelj! idi ven, midva imava svoje pomenke,“ pravi Martin na dalje.

Dasi ne posebno rad, pobral se je hišni gospodar Krjavelj vendar iz hiše, poprej pak je pol skrivaj namižikal Kvasu in dejal: „Kaj sem pravil, da bo testament!“

„Martin,“ reče Lovre, „jaz vidim, da si zelo bolán; pošlji po zdravnika. Če ti kaj manjka, nič ne skrbi bode se že dobilo. Zdravje je draga reč, pa nikdar predraga.“

„Za take ljudi ko ste Vi, záme ne! Meni noben zdravnik ne pomaga. Moje ure so se iztekle.“

„Te misli ne smeš imeti. Ti si nisi dal sam življenja, tedaj nisi gospodar svoj in ne veš, doklej imaš živeti. Kaj ne, da privoljuješ, da pošljem po Venclja. Na Slemenicah je zdaj, takoj bo tukaj,“ pravi Lovre.

„Če povem, da imam svinec v sebi, mislim, da boš tiho — prosim ne zameri, da te tičem in govorim kakor v dnevih svoje neumnosti. Jaz že vem, zakaj te tičem.“

„Svinec?“ vprašal je Lovre.

„Cel strel! Pa ne vprašaj dalje, odgovora ne boš dobil. Kar sem izteknil, to je zaslužno. Rad grem gori k svoji materi. Upam, da mi bo Bog milostiv,“ pravi Martinek.

„Ali bi ti ne bilo veliko tolažbe, ko bi po duhovnika poslal?“

„To bom že oskrbel,“ pravi Martinek. — „Tebe bom pa nekaj družega prosil. Veliko ljudij je, ki so me radi videli in marsikoga sem tudi jaz rad imel, zaupal pa nisem nikomur. Tebe bi bil lahko sovražil zavoljo tvojega imena in rodú, ki me na nekoga domišlja. Toda ko sem te prvič videl, spoznal sem te, da nisi še drugemu svetu podoben, zlasti pa enemu človeku ne,

ki ti je v rodu, katerega sem pa jaz sovražil žive dni, Bog mi odpusti ta greh! Zató sem te rad imel in zató sem te prosil, da si prišel zdaj k meni, ko mi je treba človeka, kateremu moram nekaj zaupati. Ali smem tebi?“

„Če ti jaz morem kaj storiti, storim ti z veseljem. Vender če imaš kaj posebnega povedati, premisli, komu poveš. Jaz sem ti še skoro na pol tujec.“

„To ni res! Ti si med dvema eden, ki ni verjel, da sem jaz to, kar sem bil na videz. Eden je vedel, ti si pa mislil. Rad bi šel s svetá, da bi to med vama ostalo. — Posezi tù v vzglavje!“

Lovre poseže v vzglavje in dobi nekaj v ruto zavitih listin. Martinek se iztegne in jih vzame v roke, nekoliko razvije, oko se mu zasveti in poljubi jih: „Prijatelj! samo ena duša je bila na širocem svetu, ki je mene ljubila, kakor bolj ne more, in to je bila — moja mati. Ona je te črke pisala. Smrt imajo v sebi, zakaj enega človeka lahko pogubé. In vender jih je pisala ljubezen, ljubezen do sina!“

Pri teh besedah desetega brata je Lovre videl, da se mu je solza utrnila z očesa.

„Ali tvoja mati še živi?“ vpraša Martinek.

„Še.“ odgovori Lovre.

„Kaj pa oča?“

„Tudi oča še živé.“

„Ali pa ti ljubiš tudi svojega očeta?“ pravi deseti brat. — „Da, gotovo ga ljubiš. Srečen človek si, zakaj

nobena reč ne žge in ne peče bolj človeka, kakor če ima očeta in ga mora sovražiti.“

„Martin! ti si zelo bolan, nikar svojega zdravja še bolj ne kvari s tem, da si enake reči domišljaš,“ dejal je Lovre.

„Domišljaš? Vprašam te, prijatelj, ali si je treba domišljati, če je človek vse življenje take misli in skušnje imel. Ti boš dejal, da tacega ni, pa pogledi njega, ki pred teboj leži in videl boš tacega človeka. — Zdi se mi, da sem ti več povedal, kakor sem bil namenjen. Tukaj vzemi to pisanje in nesí je na Polesek. Tam poišči starega gospodarja in daj mu vse to. Reci mu, da sem ga pred svojo smrtjo prosil, naj mi odpusti. Tam gori bom ž njó vred — tako mu povedi — prosil Boga, da mu bo tudi on odpustil. Pa rotim te na tvoje poštenje in na ljubezen do matere, katera te je rodila in te s trudom, skrbjó in potrpljivostjo odgojila, pomni, da ne pokažeš te reči živemu človeku, razen njemu. Tudi sam jih ne smeš pogledati.“

Lovre je mislil že šop spraviti, ko se je Martinek še v drugo iztegnil in rekel: „Daj, še enkrat daj edini žalostni spomin moje matere. Kadar sem imel to-le v roci, spominal sem se nje, kako je na smrtni postelji slovo od mene jemala z jokom in težkim srcem. Tačas sem prisegel, da se bom maščeval. Da se nisem, zahvaljevati se imam samo njej, njenemu dobremu srcu. Deseti brat bi bil lahko premožen mož, ali zaradi nje ni hotel biti, ki je v revščini in nadlogi živela.“

Vse, kar je Lovre danes slišal in videl, vse to se mu je tako čudno in posebno zdelo, da vsega ni mogel razmotati. Pač že prej ni veroval, da bi bil Martinek v istini deseti brat z vsemi lastnostimi, katere mu je kakor tacemu ljudstvo prisojalo in katere si je sam tako dobro prisvajal. Ali zraven vsega tega ni nikdar mislil, da bi bil ta človek kaj več kakor bistroglav in lokáv mož, ki je znal morda nekaj iz samopridnosti ali pa iz posebnega veselja vlastito in čudovito živeti ter radoverne ljudi varati. Dasi bi mu bili ta ali oni prigodek, kedajšnje Martinkovo govorjenje in vedenje lahko misel vzbudili, katere se je ta dan prepričal, vender ni prišel do tega, bodisi da mu ni bilo mari, ali pa da je s svojimi rečmi imel opravka dovolj. Nehoté mu je tedaj vstala človeštvu sploh znana slabost zvedavosti in pozabivši, da je deseti brat bolan, dejal je: „Martinek! do danes te nisem poznal na tanko. Iz tega pak, kar si zdaj govoril, posnemam, da si drugačno življenje preživel, kakor sem jaz mislil. Za vse to te ne vprašam; že veš, zakaj si reč zakrival. Samo to bi rad vedel, ali ti je resnica, kar si prej dejal, da bi namreč mene lahko sovražil zaradi mojega imena in rodú.“

„Ti si Kvas,“ — odgovori Martinek — „Kvas se pa lahko izpremeni v besedo Kaves. Ti si iz kraja doma, kjer je neki Kaves doma.“

„Na imenu in domu pač ni nič ležeče, Martinek!“

„Vem da ne, prijatelj, vem da ne; če je človek pošten in dober, ostane pošten in časti vreden, naj

ima kazno ali nekazno ime. Po imenu in po licu jaz ne sodim ljudij. Pa to pravijo ljudjé, da na lesniki jabelko ne vzraste.“

„Tako ti je tedaj kdo iz moje rodovine kaj žalega storil?“

„Meni ne, meni ne!“ odgovori deseti brat ter na enkrat nekaj bolj resen postane. Lovre je mislil, da mu njegovo vpraševanje ni ljubo, zato je obmolknil. Ko tudi Martinek nekaj trenutkov ne reče nobene besede, vstane Kvas in pravi: „To pisanje bom že izročil, kakor želiš; ne skrbi! Sicer pa bo prišel zdravnik k tebi, če dovoljuješ ali ne dovoljuješ.“

Martin je med tem v okajeni leseni strop gledal in ni poslušal, kaj pravi Lovre. Še le ko je ta mislil oditi, poklical ga je nazaj in dejal: Usedi se na panj nazaj!“

Lovre se je domisil, da ne utegne muditi se, da ga bodo v gradu pogrešali, vender se ni mogel izgovarjati. Nekaj mu je dejalo, da naj ostane in ustreže možu, kateri je imel pač nekaj zanimljivosti zanj, dasi do denšnjega dne ne več, kot toliko, kakor mika vsak original mislečega človeka, ki hoče poznavati čudno koderčijo tega sveta, v katerem je on sam en del, čeravno neznanljivo manjši, kakor si v svojem egoizmu časih domišlja.

„Od kod si doma in kaj je tvoj oča, to sem vedel popred, predno sem te videl,“ — dejal je Martinek. — „Zdaj te pa vprašam, ali ne moreš vedeti, če je kdo iz tvoje sorodovine kedaj šolal se?“

„Pač!“ — dejal je Lovre. In kakor bi mu nekaj na um padlo, pogleda desetemu bratu v obraz. Pa dasi je bil poslednji postaren na videz in nagrbn, toliko let, kakor bi jih bilo za potrdilo njegove hitre misli treba, ni mogel Martinku prisojati.

„Koliko je že tega in kdo je bil to?“ vpraša Martinek. — „Jaz sem vedel, da se ne motim.“

„To je kacih štirideset ali še več let, kar se ne vé zánj. Mislimo, da je umrl. Mojega očeta brat je bil.“

Ko je Martinek to slišal, uprl se je z levo roko v vzglavje, na pol vsedel se, in s čudnim strmečim glasom dejal: „On je tvoj strijc!“

Takoj po teh besedah pa se zgrudi na posteljo nazaj. Iz tega, kako je usta razvlekel in oči zatisnil, videlo se je, da ga je rana hudo zbolela, ko je na naglem sklonil se po koncu.

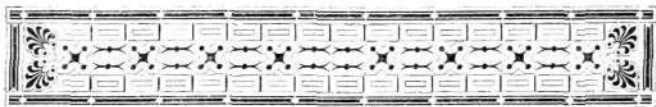
„Da, res je, lahko je tako,“ — govoril je potlej Martinek kakor sam s seboj. — „Mislil sem za gotovo, da je kaj tacega. Da bi bilo pa tako, strijc, strijc — tega nisem vedel. Da, v enem pismu sem našel Kvas, drugod je Kaves. Ali pa veš, da ni še kdo drugi tvojih prednikov šel od doma?“

„Nobeden. Tudi za tega so doma pozabili. Le dvakrat sem slišal o njem praviti. Sicer so bili vsi kmetje. Moj oča je bil osem let star, ko je šel óni od doma. Potem se ni več oglasil. Pa kakor vidim, ti nekaj več veš o njem.“

„Vem, vem, še preveč vem!“ — pravi Martin nekako zamolklo. — „Ker te zdaj še bolj poznam, moram ti zgodbo povedati, katere nisem družemu ko sam sebi še nikoli pravil, da boš tudi ti vedel, kdo sem jaz.“

Ker je povest Martinkova precejšno dolga, stavimo jo blagovoljnemu bralcu v naslednji odstavek.

Osemnajsto poglavje.

On, ki je sám bil ljúbi moj,
On, ki je pravi oča tvoj,
Šel je po sveti, Bog vé kam,
Tebe in mene ga je sram!

Preširen.

Tega je že nekaj let — tebe in mene še ni bilo — ko je v poglavno mesto naše dežele prišel mlad doktor zdravnik; imenoval se je Peter Kaves. Ni mi treba praviti, da je bil to tvoj strijc. Zakaj je svoje rodovinsko ime izpremenil, tega ne vem. Mislim, da mu ni bilo všeč in hotel se je bolj učenega napraviti.

Hitro je bil znan po mestu kakor najboljši svojega poklica. Imeli so ga za najbolj učenega in res je ozdravljjal ljudi, ki so imeli take hromote, da že zdravja niso več upali. Tako se je raznesel glas o njem tudi po okrožju.

Nekega dne je dobil povabilo, naj pride v graščino, ki je bila kake tri ure od mesta proč. Ob enem se mu je s prošnjo vred poslal voz. Ker je ravno utegnil, šel je še tisto uro. Plemenitaš Strug — tudi ime smem povedati, ker je ta rodovina do denašnjega dne že vsa pomrla — Strug ga je prijazno vzprejel in mu naznanil, da je njegova strijčnica, bratova hči, katero pa kakor za svojo ima in ljubi, že več časa na očéh bolna.

Tudi mu je tako povedal, da je doktor lahko umel, da ne gleda na noben, še tako velik denar, če se le deklica ozdravi.

Doktor Kaves je bil denarja lakomen. To je bila njegova največja strast. Za to je storil vse, kakor bom še povedal.

Ker je doktor videl, da bo tukaj plača jako dobra, dejal je ugledavši bolne dekličine oči, da mora nekaj dnij opazovati, od kod bolezen izvira. Graščak je bil tega vesel in mu je zatrdil, da, če se za nekaj dnij v gradu ustanovi, bode se dobro imel, kakor bi bil doma.

Magdalena Strugova imela je tačas kacih devetnajst let. Lepa ni bila po obrazu, pa imela je lepo dušo, srcé dobro, ah! najboljše srce, kar sem jaz ljudij poznal.

Doktor Peter Kaves se je na gradu seznanil bolj na tanko z graščakom in njegovo strijčnico. Bog mu je bil dal dober jezik, dar, katerega ne dobi vsak, po katerem se pa vender vsak sodi. Govoril je doktor v tej mali družini o tej in oni reči, vse pa je znal govoriti lepo in dobro. Tako se je prikupil graščaku in moji ma — — moji materi —, saj ti moram povedati, da je Magdalena Strugova moja mati. Seznanil se je Kaves pa tudi z družimi rečmi na gradu, tako na priliko je na tanko zvedel, koliko je premoženje Strugovo. Tudi je zvedel, da bo po strijcu dobila vse Magdalena.

On je bil lakomnež. Takoj je izprevidel, da ne bi bilo težko Strugovega premoženja priženiti. On je bil

lepe vnanje postave in zaupal je tudi veliko svoji zgovornosti.

Res se ni motil. Moja mati je verjela prilizljivim lepim besedam mladega doktorja. Revica je mislila, da je ves svet tak ko ona, da ne zna varati, legati in krivo prisegati!

Moja mati ga je ljubila v resnici in z vsem srcem. Tudi on je dejal in kazal, da jo ljubi tako in tako. Ona je premalo poznala ljudi in svet, da bi bila ločila hinavščino in pravo misel.

Ko se je doktor tako preveril, da mu na eni strani ni nobene ovire, potipal je na lahko še na drugi, da bi zvedel, kako njen strijc misli, varoval se pa naravnost vprašati in povedati, da ravno on namerava dobiti bogato Strugovo. Ali tukaj je zvedel, da strijc nikakor ni namenjen s svojo deklico tako nizko sesti, da bi jo dal temu ali onemu, ki nima ni gotovega premoženja, niti vsaj njemu enacega imena. Vender ni obupal. Plemenitaš je bil star. Dolgo ni mogel živeti. Čez pet let pak je bila deklica zadosti stara, da se je lahko sama odločila. Tako je sklenil čakati, kaj pride.

Oko je bilo ozdravljeno in doktor je moral zopet v mesto. Plemenitašu se je bil znal toliko prikupiti, da ga je pri odhodu vabil, naj pride večkrat v njegovo hišo. Sicer pa je imel tudi po zimi priliko govoriti z mojo materjo, ko je s strijcem prihajala v mesto.

Tako jo je tri leta slepil s svojo ljubeznijo, ki je bila to se ve samo navidezna. Vse to zarad bogastva!

Moja mati je bila dve in dvajset let stara. Ženini so se jeli oglašati. Marsikateri med njimi je morda iz ravno tako nepoštenih razlogov snubil, kakor Kaves. Vender vem, da bi bil najslabejši med njimi boljši od doktorja. Pa moja mati je vero imela, da boljšega in blaženejšega nima vesoljni svet. Zató se ni udala v strijčevo voljo, ki je, že slaboten in postaren, želel, da bi se možila pred njegovo smrtjo in jej je zdaj tega zdaj onega izmed tistih nasvetoval, ki so mu bili po godu.

Strijc je bil že nevoljen in je pretil tako in tako.

To je doktor vse zvedel. Ker se je bal, da ne bi mu izpodletelo, česar je čakal že tri leta, da bi namreč strijc moje matere ne prisilil katerega družega vzeti, sklenil je kaj takega nemogoče storiti. To kar je malopridnež naredil, zgodi se v naši deželi težko še kedaj. Pregovarjal je mojo mater, da bi se na tistem ž njim poročila. Mati moja je bila preveč vestna ženska, da bi se bila temu takoj udala.

Ko je razvidel, da sam ne opravi ničesa, dobil je za denar nekega malopridnega duhovna, ki ni hotel poznati svetosti svojega stanú in je bil zarad tega po višji duhovski oblasti od službe odstavljen zarad več pregreškov, ki so vsi izvirali iz pijanstva. Ta je moji materi skazoval, da tako dejanje v teh okolnostih ne bi bilo niti zoper cerkveni niti zoper deželski zakon, če se le poroka čez nekaj let očito razglasi, ali na videz ponovi pred svetom. Ker je doktor to obetal, privolila je moja mati in omenjeni duhovnik ja je poročil.

Pač se je moja mati kesala in grenke solze točila, ko je bilo to končano. Nekaj jej je menda v srcu dejalo, da ta reč ne more srečnega konca doseči. Tudi se jej je takoj zdelo, da se je doktor, poprej ves ljubezniv in prijazen, po poroki vidno izpremenil. Pa revica je molila in Boga prosila, da bi vse na dobro obrnil in molitev jej je dajala upanje. Upanje! — upanje! Neumnost! —

Od strani je slišala, da doktor Kaves, o katerem ni živ krst vedel, da je njen zakonski mož — da ta doktor Kaves ne živi posebno v strahu božjem in poštenu čednosti, kar se ženstva tiče. — O zakaj ni tega pred slišala! — In vender tudi zdaj ni verjela, ni mogla verjeti! — Ko sta se sešla, kar pa je malokdaj bilo, vprašala ga je, ali je to res ali ne. On je sicer tajil, pa ne veliko. In ko se je začela bridko jokati, pustil jo je in šel. „Neumnica!“ to je bila vsa tolažba, vse opravičevanje!

V enem pogovoru jima je govorica prišla na sv. vero in na Boga. Iz nekaj besedij, katere je govoril, razvidelo se jej je, da nima nobene vere. Ko se je s strahom od njega obrnila, roki sklenila in zavpila: „Jezus! kaj bo s teboj!“ zasmijal se je zaničljivo, vstal in šel pozdravivši jo z lepo besebo: „Ti si neumna!“

In vender ga je rada imela. Molila je zánj, molila je tačas in še potlej v drugačnih časih, in še jaz sem moral ž njo moliti zánj!

Kacih šest mesecev po oni nesrečni poroki je strije moje matere zbolel. Naredil je testament. Moja

mati ga je ljubila kakor očeta, ker jej je vest vedno očitala, da se je zelo pregrešila v poslednjem času zoper njega, stregla mu je še z večjo neutrudnostjo noč in dan.

Doktor Kaves je bil poklican k staremu gospodu. Do tega je imel stari največje zaupanje. Mislil je, da je to njegov prijatelj, da ga bo on še smrti otel, če ga bode le kdo. Kako strahovito se motimo na tem svetu!

Moja mati je doktorja, predno je bolnika videl, na stran poklicala ter ga je s sklenenimi rokami prosila: „Peter, ljubi Peter! Skrbi z vso svojo vednostjo, da boš strijca ozdravil. On je moj dobrotnik in bode tvoj. Bog naju varuj pregrešne želje, da bi umrl! Temveč jaz rada čakam še deset, dvajset let, da so le strije živi in zdravi!“

„Skrbel bom!“ — dejal je on.

Dal mu je nekega črnega zdravila. Polovico je bolnik v dveh dneh popil, tretji dan je umrl. Tačas moja mati ni slutila nič hudega. Pozneje pak je v svojih burnih dnevih govorila, da je Kaves strijcu zaudal. Skazati mu ne morem! Enkrat sem mu to omenil in na obrazu sem bral, kakor bi bilo res! Bog bo sodnik! Naj bo milostiv!

Sodnija je po strijčevi smrti vzela testament in premoženje v svoje varstvo. Magdalena Strugova je bila imenovana v poslednjem strijčevem sporočilu za edinega dediča. Doktor Kaves je mislil, da je na koncu svojega namena.

Pa Bog je drugače obrnil.

Skazalo se je, da plemenitaš Strug, moje matere strijc, vprek svojemu bogastvu ni nič svojega premoženja imel. Vse je bil namreč podedoval po neki teti. Ta pak je imela sina, za katerega se ob smrti materini ni vedelo, kje je, tako da so ga sorodniki za mrtvega razznanili.

Leto pred strijčevo smrtjo je bil z daljnega prišel v svojo domovino nazaj. Ker pa je videl, da je strijc že na koncu svojega življenja, ni hotel precej svoje pravice terjati. Zdaj pa po Strugovi smrti se je očitno oglasil in skazal. Testament je bil ovržen, Magdalena ni imela nič, razen zapuščine svojega očeta, katera pak ni bila veliko večja, ko dota vsake boljše kmetske hčere.

Pravda, katero je moja mati po priganjanju doktorjevem začela, iztekla se je na njeno izgubo prav v kratkem času, ker je bilo vse očitno po zakonu.

Zdaj še le je prišlo moji materi spoznanje, popolno, pa strašno spoznanje!

Ko je doktorja, ki se je je odslej čisto ogibal, poiskala in ga opomnila, naj se sklenena zveza razznani; ko mu je povedala, da bom jaz prišel v kratkem času na svet kot sad te zveze: tačas se jej je pokazal pravi doktor Kaves.

„Jaz te zdaj ne poznam! Beračice ne maram, posebno grdé ne!“ To so bile zadnje besede, ki jih je ž njo govoril. Ta skušnja je bila pač poučna, ali draga,

moja mati bi bila skoro življenje dala za njo. Morda bi bilo bolje!

Ko je ozdravela na vročinski bolezni, pokazala se je druga bolezen, blaznost. Razum in zdravje na duhu sta se jej za nekaj časa povrnila, ko sem se jaz rodil. Pa ne dolgo potem in zopet se je je lotilo. In vse njeno življenje se je menjávalo zdravje in blaznost.

Pač je imela dokaze sklenenega zakona z doktorjem Kavesom v roci. Pa tožiti ga ne bi bila hotela, — ljubila ga je še zdaj, nevredneža; in ko bi ga bila hotela tožiti, ne bi bilo več mogoče, zakaj Kaves se je kaj tacega bal in šel iz dežele tačas, ko je moja mati pri tujih ljudeh in na pol mrtva ležala. Kam je šel, vedel ni nihče.

Od kraja je stanovala moja mati v mestu. Kmalu pak je izprevidela, da v mestu njeno malo premoženje ne bi dolgo trajalo. Preselila se je z menoj na kmete. Sorodnik, ki je bil namestu nje podedoval Strugovo graščino, ponujal jej je svojo pomoč. Pa ničesa ni hotela vzeti.

Jaz sem jej bil edino veselje. Brez mene ni bila nikjer, ni delala ničesa. Le enkrat se spominam, ko je bila zopet temna senca prevzela jej um in pamet, in sem jaz deček štirih let jokaje gledal čuden njen obraz ter poslušal nenavadne nekaj divje besede svoje ljube matere in si v smrtnem strahu nisem tega mogel razložiti: tačas se spominam, da me je pahnila od sebe in dejala: „Proč, ti si njegov!“ Pa takoj v tistem

hipu se jej je um povrnil, stisnila me je k sebi in dejala: „Ni res, moj, moj!“ Ko bi sto let živel, tega ne bi mogel pozabiti.

Ko sem nekoliko odrasel, učila me je brati in pisati sama. Sicer pa mi je vedno pripovedovala, da bom študiral, da bom učen mož. Meni to ni dopadalo. Rajši sem letal okrog po hosti in polju, nego sedel pri bukvah. Sicer pa je mati moja nevedé jemala mi veselje do učenja in mi cepila kali tacega brezpridnega življenja, kakor sem je res imel. To pa je bilo posebno tačas, ko se jej je bolezen vračala in mi je, ne vedé kaj govori, pravila vse, kar sem jaz tebi povedal in še več, vse bolj na tanko. Tako sem se, dasi vem, da mati ni nikdar tega hotela, navzel sovraštva do tistega moža, ki mi je življenje dal, ki je pa materi tako neusmiljeno srečo podrl in pokopal. Že kot mlad fantè sem si ga želel dobiti, da bi tako ravnal ž njim, kakor je on z materjo. Le z nejevoljo in da bi matere ne žalil, molil sem zvečer ž njo vred „za časno in večno srečo očetovo“.

Kolikor je bila moja mati starejša, toliko bolj porredkoma jo je obiskavala bolezen. Zadnje leto sem jo še le po tem spoznal, kadar jo je razumnost zapustila, da je postala zgovornejša in mi pravila o mojem očetu, katerega sicer ni v misel jemala.

„Ti boš učen, ko on!“ — govorila mi je ob tacihi prilikah. — „Ti boš znal govoriti, še sladkeje ko on! — Legati in slepariti se boš naučil in, o! — še

zandajati, strupe poznavati, vsega se boš naučil, ko tvoj oča. — Pa ne smeš skušati, kar boš znal, greh je to! On je greh storil, — grehov veliko! Ti boš drugačen, ne boš podoben očetu. On ni imel srca ni ljubezni!⁴

Tako mi je govorila. Meni se je šola pristudila. Mislil sem, da so vsi učeni tistemu enaki, ki ga mati oča imenuje.

Štirinajst let sem bil star, ko me pošlje v mesto, da bi v šolo hodil. Od nje sem se bil precej naučil, tako da bi bil lahko izhajal.

Svoje premoženje je posodila moja mati kmetu, pri katerem sva stanovala in živela. Tačas je bilo že še toliko, da bi se bil jaz lahko nekaj let vzdržal. Za pozneje, ko bi bil starejši pak je imela mati namen, poprositi svojega sorodnika za pomoč, katero jej je bil pred nekaj leti ponujal.

Toda ni je bilo treba.

Komaj je mati s solznimi očmi v mestu od mene slovo vzela naročujoč mi, naj bom priden in odšla od mene, ko sem jaz izprevidel, da sem preveč nje navajen, kakor da bi se mogel tujim ljudem privaditi. Komaj je bilo en teden, že sem bil na potu domov — ali, ker pravega doma nisem imel, bolj prav, — k svoji materi. Našel sem, da je ona takā ko jaz, da je jokala noč in dan za menoj. Vesela me je bila, ko sem prišel, in karala me je ob enem. Prosila me je naj grem nazaj in videlo se je, kako rada bi imela, da bi ostal pri njej.

Naredila sva, da bom še eno leto odložil šolo, da se bom pridno učil od nje vsega, kar je mogoče, prihodnje leto pak bom šel za stalno in za gotovo nazaj v mesto.

Ali tega prihodnjega leta ni doživela. Jaz sem mislil, da jo bom zmerom imel. Ah! ko bi jo še enkrat, le enkrat videl na tej zemlji, po kolenih bi šel do konca sveta!“ . . .

Do sem je Martinek mirno pravil, le časi se mu je poznalo, da mu spomin te ali one reči čutila vzbuja, katera težko kroti. Tù pak je na enkrat obmolknil, nekaj časa ni trenil z nobeno gubo na obrazu, potem pa mu je debela solza pritekla iz očesa in zjokal se je kakor otrok.

Tudi Lovre je bil ginen. Domislil se je svojih roditeljev in vprašanje mu je prišlo: Ali si ti tako spoštoval svojo mater, kakor ta spoštuje njen spomin? Koliko globokejši, nežnejši čut ima ta človek, katerega bi bil marsikak izobraženec zaničljivo kakor suroveža po strani pogledal in obsodil, da blažjega čutila, kakor je imajo živali, niti zmožen ni!

„Še tisto zimo je moja mati nevarno zbolela“ — pravil je Martinek dalje. — „Predno sem vedel ali je mogoče ali ne, videl sem jo mrtvo ležati. In kakor bi z neba na zemljo padel, bil sem sam, brez sorodnikov, brez prijateljev!

Na smrtni postelji mi je izročila svoja pisma in spričala. Ž njimi mi je rekla poiskati in skazati se

svojemu očetu, tvojemu strijcu. Kadar boš v veliki sili, poišči ga, tako mi je naročala; povedi mu, da ga prosim, naj tebi popravi, kar je meni hudega storil: povedi mu tudi, da mu iz srca odpuščam.

Tega poslednjega mu nisem nikdar povedal. Prosim tedaj tebe, bratranec moj! — pa morda te je sram, da te tako imenujem?“

Kvas ni mogel odgovoriti. Podal mu je roko, katero je Martinek smehljaje se prijel in stisnil, rekoč: „Bratranec! ko si pred precej veliko dnevi prvič prišel v ta kraj, prorokoval sem ti, da me boš pomnil. Tačas sem to drugače mislil, zakaj čeravno se mi je zdelo, da si mi morda po njem nekaj v rodu, nisem vedel, da si bratranec moj, in kar je še več vredno, bratranec dobrega srca. Pozabil pa nisem, kaj sem obljubil. Pa kaj sem te že hotel prositi? Že vem! Povedi mu ti, da mu je moja mati na smrtni postelji odpustila, povedi precej zdaj, ko mu boš pisma izročal, katera sem ti dal.“

„Gospod Piškáv je tvoj oča?“ — vpraša strmé Kvas.

„In tvoj strijc! — Piškáv se imenuje. Menda mu je bilo ime Kaves zoperno in prekrstil se je, kar se je tukaj naselil.“

Ker sem ti že toliko povedal moram do kraja povedati.

Po materini smrti bi bil imel jaz v mesto oditi zopet v šolo. Ali ni mi bilo mari naučiti se kaj več.

Umrl bi bil najrajši, zakaj nisem vedel, ali imam kaj opraviti na tem svetu ali nimam. Le ena misel mi je vedno in vedno prihajala, namreč ko bi njega dobil, ki je mojo mater tako ponižal in prevaral, in storil, da je meni umrla zgodaj, prezgodaj; kako bi ga hotel pestiti, kako bi mu hotel hudo vest vzbujati! To je zoper naturo, zakaj oča je oča, pa jaz sem imel svojo strast in ustrezal sem jej!

Kmalu sem videl, da me ljudje težko gledajo, pri katerih sem bil. Zapazivši to nisem vprašal, koliko imam še materinega denarja dobiti ali kaj družega, temveč navezal sem culo ter sem šel. Kam grem, tega nisem vedel. Tako se začenja moje desetobratovanje.

Ti boš morda vprašal, kako je to, da sem ravno ljudsko vero na desete brate v svojo korist obrnil in brez posla živel.

To vprašanje sem si dostikrat sam postavil, zakaj sem tako začel, pa sam ne vem, če znam pravi odgovor ali ne. Od začetka sem hodil od kraja do kraja. Jesti sem povsod dobil, da še prosil nisem; več nisem potreboval. Moja mati je časi norela, kakor sem ti pravil, tudi že tačas, ko še jaz nisem bil na svet prišel. Kmalu po njeni smrti, ko sem začel tako čudno živeti, čutil sem časi tudi jaz, da sem njen sin. Časi mi je čudno vrelo in kipelo po glavi; imel sem tačas nagnenje do burne veselosti in sem govoril, da dostikrat skoro nisem vedel kaj. Tako so ljudje

sami začeli ugibati, da sem deseti brat. Meni je to nekako dopadalo in navadil sem se.

V poslednjem času, kar me ti poznaš, in že tudi pred precej dolgo nisem več čutil tistega vretja v glavi. Vse, kar si videl ti na meni, bila je navada. Dostikrat je bila moja veselost samo odeja. Tukaj v srcu sem jaz drugače čutil in mislil.

Ta pisma sem nosil s seboj, kakor spomin svoje matere. Očeta iskati mi ni bilo mari. Da sem ga našel, to se je prav naključilo. To je bilo tako:

V ta kraj sem prav rad zahajal, ker so mi bili ljudje po volji. Ta gospod Piškáv se je bil naselil že pred nekaj leti. Večkrat sem ga ogledoval, da nisem vedel zakaj. Nekega popoldne sem na jarku sedel pri hosti in sem prebiral razna pisma, ki jih je mati od doktorja Kavesa imela. Mimo mene je on prišel, in dasi ne ogovarja nikogar sicer, zdelo se mu je menda čudno, da tak človek bere, ko sem jaz. Vpraša me, kaj imam, in ker mi je bilo ravno po nevedoma neko pismo padlo na tla, pobere in pogleda. Bilo je pismo doktorjevo moji materi, ko še nista bila poročena. Ne vem, kako je to, vsacemu družemu človeku bi bil list iz rok izpulil, njemu ga nisem. Komaj je papir pogledal, izpremetale so ga barve, čudno me je pogledal in vprašal:

Kje si to dobil, človek?!

Zakaj to vpraša, zakaj je prebledel? mislil sem in na enkrat se mi je posvetilo; zdelo se mi je, da

je meni majhno podoben, nihče ni vedel kdo, niti kaj je! Nihče drug ne more biti! In rekel sem:

Doktor Kaves, dajte pismo nazaj!

Kako veš ti moje — —?

Ime? — O to je lahko! Kako ne bi sin Magdalene Strugove vedel imena tistega moža, ki ga je v življenje spravil! — dejal sem jaz.

Tako sem njega spoznal in on mene. Od tistega časa sem mu bil kakor slaba vest. Zbadal sem ga, kjer sem ga dobil. Gluh sem se naredil za vse, kar me je on prosil. Spoznal sem, da to ni prav, pa drugače sem mislil, da ne morem delati.

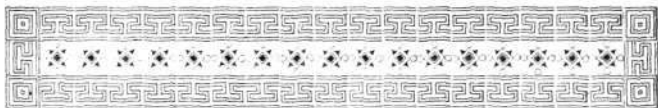
Še menj je bilo prav, da sem njegovega sina Marijana sovražil, ki ga ima menda iz kacega drugega zakona. Zató me je Bog kaznoval sinoči.“

Dalje deseti brat ni mogel govoriti. Zakašljal je in kri mu je šla skozi usta. Lovre mu je pomagal, da se je usedel.

„Le pojdi, bratranec! — Rad bi bil zdaj sam. — Po duhovna bom poslal, da poravnam posvetnosti! — Reci mojemu očetu, naj pride k meni! — Pozvedi, če sem Marijana zelo poškodoval. — Bog ne daj! — V jezi in brez premisleka se je zgodilo!“

Lovre mu obljubi, da bo vse opravil, zdravnika poslal in popoldne zopet prišel. Potem odide.

Devetnajsto poglavje.

Vi bi boljše briti
Kakor pak soditi
Znali,
Mali
Briči! hudici!
A. Kančnik.

Krjavelj je ves ta čas v veži sedel in nekov star koš zapletal z vitrami. Kesal se je, kesal, kolikor se je mogel, da je tačas, ko je hišo delal, tako hentano debela hrastova vrata naredil, da se iz hiše venkaj nobena besedica ne sliši. Zakaj, da se v hiši testament dela, tega je bil Krjavelj tako zvesto prepričan, kakor da bo enkrat v nebesa prišel, kjer bomo samo dobro jedli in pili, če je to naš Krjavelj pravo vedel. In volján je bil ob tej uri svetemu Petru obljubo storiti, da se bode tam gori v večnem vzveličanju pol dne postil, da bi bil le zdaj slišal, komu misli Martinek Spak tiste tolarje in dvajsetice izročiti, ki jih nekje inna zakopane in vragu v shrambo dane. Trikrat se mu je vitra utrgala, tako z jezo jo je nategoval, ko je videl, da se ne da ničesa slišati.

Začel je tedaj mož misliti, s čim bi se Kvasu, kadar pride iz hiše, tako prikupil, da bi zvedel, kako je testament narejen. Dolgo je preudarjal, kaj bi mu

dal. Na zadnje jo je menda pogodil, zakaj vrgel je koš od sebe in vesel mencal roko ob roko, klobuk nazaj pomeknil in usta razvlekel, kakor da bi se mu zdéhalo.

Kvas je prišel iz hiše.

„Počakite, počakite!“ — vpil je Krjavelj nadenj, „Jaz Vam bom eno latvico tacega kislega mleka posnel, kot kraški sir. Kozje je res, pa če se skorja prosenega kruha vánje zadrobi, naredi se taka jed, da nikdar tega. In ko boste Vi to jedli, bodeva se nekaj pogovorila.“

Kvasa ni bilo volja ukvarjati se s šemo, zató ni odgovoril ničesa in šel.

„Ti bledá voda ti!“ — godrnja Krjavelj — „ti srobot iz grmovja ti, dolgohlača ti! — Meni, da je cesar ali pa še kralj, če mu tisti suknjeni répec doli visi! Le molči, Bog ti bo eno priložil okolo ušes in še rad boš žrl kozje mleko. Pa tačas ti ga ne bom dal, ne! Naj bom pet let v vicah zato gorel, če ti ga bom dal!“

Lovre Kvas tega rohnenja ni slišal, nekoliko ker je bil že prodaleč, nekoliko, ker je Krjavelj govoril bolj za svoja ušesa kot za katera druga.

Solnce je bilo že visoko na nebu, ko je Lovre koračil domov. Vedel je, da so ga med tem na Slemenicah pogrešili. Vprašanju, kje se je tako dolgo mudil, ni se bilo nikakor mogoče ogniti. Če naravnost povem, da sem bil pri desetem bratu tako dolgo, bode se jim pač čudno zdelo — mislil si je. Vsega povedati ni

smel. Izmisliti se kaj verjetnega, bilo je težavno in sitno.

Ko bi bil pisma, katera mu je Martinek izročil, precej nesel gospodu Piškávu, katerega je zdaj poznal, zamudil bi se bil še dalje. Zató je sklenil najprvo iti na Slemenice in pozneje priliko dobiti, da se Martinkevega naročila iznebi.

Pustimo svojega junaka, naj premišlja, kar je danes slišal in videl ter poglejmo drugam, kako se zbirajo oblačice nad reveževo glavo, ki v zadnjem trenutku menj misli, kakor kedaj, da ga kaka nevarnost čaka.

Kake dve uri popred se je bila na Slemenicah zbrala družčina k zájuterku. Razen domačih so bili gostje prejšnjega dneva: stotnik, zdravnik Vencelj in hči njegova. Čudno se jim je zdelo, da ni Kvasa nikjer in ngibali so tako in tako, kam bi bil šel. Kmalu pak so moški zašli na drugo govorico o včerajšnjem lovu, o fajmoštrovem značaju in raznih malo imenitnih rečéh.

Manica je bila nekaj tiha ter je na več vprašanj svoje prijateljice tako odgovarjala, da je poslednja videla, da so njene misli drugod kakor pri pogovoru in je naposled obmolknila, premagavši skušnjavo nagajati jej, da se boji za nekoga, ki ga ni tukaj.

Zájuterk je bil že dokončan, ko stopi cesarski sodnik iz okraja, gospod Mežón, v sobo. Spremljal ga je dolg, suhoten in na eno nogo malo šepast duh, ki mu ljudstvo pravi birič.

„Tako! Še 'le danes prihajate na moje povabilo? To ni lepo, gospod sodnik. Ko bi bil vedel, da ste bili včeraj doma, maščeval bi se že kako, da mi niste česti izkazali, — —“

„Sero venientibus ossa, — kosti so dobre záme,“ — prestriže hišnemu gospodarju besedo gospod sodnik Mežón, debeluhast, rudeč mož velicega nosú in kratko ostriženih las. — „Pa nekaj družega Vam moram naznaniti, zdi se mi, da še ne veste, da se je v Vaši okolici strašno hudodelstvo zgodilo?“

Vsi so se začudili in prestrašili.

„Ali je kak poboj?“ vpraša Vencelj.

„Skoro bi bil, ali pa morda se bo še naredil. Mogoče je, da bo umrl,“ pravi sodnik.

„Kdo?“ vprašalo je več glasov.

„Bližnji sosedje ste in ne veste nič! Jaz sem pa prišel danes prav po nevedoma sèm in na potu zvedel, da je neki hudobnež sina tega starega gospoda s Poleska skoro do smrti potolkel.“

„Marijana?! — Ni mogoče, morda niste prav zvedeli. Sinoči je bil pri nas!“ — pravi Vencelj.

„Marijana, pravim! Danes po noči se je to zgodilo. Da se ne motim, priča Vam dovolj ta protokol. Bil sem zdaj na Polesku. Ne govori nič, in stari, ki je nekaj zdravnika, kakor sodim, trdi, da tri dni ne sme izpraševan biti. Vender sem jaz namenjen preiskavo takoj začeti. Gospódo pak bom prosil, da mi bodo pomagali.“

Po tem naznanilu je Manica vstala. Strašna slutnja se je je polotila. Komaj je šla od mize proti vratom. Mati je to opazila in je hitela za njo ven.

„Z mojim učenikom, gospodom Kvasom, sta sinoči ostala v hosti. On je kesno prišel domov, vedel bo, v kateri kraj se je Marijan obrnil in če je bil še kdo pri njima,“ dejal je gospod Slemeniški.

„To denem v protokol. Dobro! Gospod Kvas je prva priča. Kje je, prosim, pokličite ga,“ reče sodnik.

Gospodar je odgovoril, da ga danes že vse jutro ni. Vsi so obmolknili.

Zdravnik Vencelj je rekel svoji hčeri, naj gre ven. Ravno tako gospodar svojemu mlademu sinu.

„Gospodje! ne zamerite,“ — dejal je sodnik Mežon — „ali ne veste, morda sta bila ta gospod Kvas in Poleščanov sin kaj navskriž, postavim, kakor je to med mladimi ljudmi navada zaradi kake deklice ali kaj? Jaz ne dolžim in ne mislim nič. Ali da je ta prigodek jako imeniten in da je moja dolžnost reč na tanko preiskati, to mi boste pritrdili. Zato samo vprašam in menim, da je govorjeno samo med nami.“

„Ravno nasproti Vaši misli, gospod sodnik! — bila sta vedno prijatelja in jaz svojega učenika dobro poznam in vem, da kaj enacega ne more storiti. Vi ste se prenaglili,“ dejal je gospodar.

„Prijatelj! ti ne veš, kako je,“ — oglasi se Vencelj. — „Tudi jaz imam tega Kvasa rad, prav rad.“

Do te ure mu ne bi bil ni slabe misli prisodil in še zdaj upam, da je prazno, česar se bojim. Da je Marijan Kvasa sovražil ravno zaradi kaj tacega, kar je gospod sodnik omenil, to vem za *gotovo*. Včeraj zjutraj mi je sam pravil.“

Sodnik se je vesel svojega ostroumja in pozabivši veliko resnost tega pogovora malo na smeh obrnil. Pa takoj se je spomnil, da to ni lepo in dejal je modro: „Dva razloga sem imel, da sem to vprašanje postavil, gospodje! Prvi razlog, ali kakor smo časi rekli „indiciium“, bil je ta, ker je Kvas sinoči pozno domov prišel; drugi, da ga danes nikjer ni videti. Zdaj je pa čestiti gospod zdravnik še tretjega povedal. Preiskava se mora začeti.“

Zdajci je strije Dolef, ki se je bil še le zdaj vzbudil, v sobo stopil in jel praviti novico, katero so že vedeli. Ker je bil na mestu hudobnega dejanja in še potlej v Polesku, zapisal je sodnik vse, kar je povedal. Sosebno važno se mu je zdelo, da je zvedel, kje se je vse to godilo, česar mu na Polesku niso bili povedali.

Odpravili so se vsi proti Skalam.

Tam na mestu so pregledali vsako potlačeno travo okrog tistega kraja, kjer je bilo pokrvavljeno.

Kri je bila videti na dveh krajih. Tudi boso nogo so na dveh krajih sledili.

To poslednje je nekoliko podrlo sodnikove razloge in „indicije“, po katerih je hotel Kvasa dolžiti.

Pridružil se je bil preiskovalcem kmet iz vasi. Ta je trdil, da je sinoči čul strel na tem mestu. Sodnik mu je ometal, rekši da laže, zakaj Marijan je udarjen, ne obstreljen. Kmetič si iz spoštovanja do gospoda ni upal svojeglavo trditi. Rajši je verjel, da se mu je senjalo ali kaj tacega. Ko je pa malo po grmovju okrog hodil, našel je puško, katero je bil prejšnji večer Kvas pri kamenu pozabil in Marijan potem po gošči zagnal.

Spoznali so Kvasovo puško in bila je izstreljena.

Sodnik je imel četrty in peti uzrok. Dejal je, da mora Kvasa prijeti in v ječo odvesti.

Drugi so molčali. Pet razlogov je govorilo zoper Kvasa, in samo eden, bosonoga stopinja, za njega.

Znano je, da, če enkrat začnemo koga na sumu imeti, podpira ta sum vsaka najmanjša stvarca iz sedanjosti in prejšnjih časov. Tako je tudi gospod stotnik medpotoma proti gradu začel domišljati se, kaj se mu je vse o včerajšnjem Kvasovem obnašanju proti Marijanu in celi družini čudno zdelo.

V tem je bil Kvas prišel domov. Stara Urša, ki mu je zájutrek prinesla, pravila mu je, kaj se je zgodilo z Marijanom. Iz Martinkovih besed in po tem pripovedovanju je obsodil, kako je ta reč. Namenjen je bil takoj v Polesek iti in prepričati se, ali je res tako hudo, kakor dekla pravi. Vsekakor pak je sklenil molčati in svojega ravno najdenega bratranca ne izdati.

Kam so gospodje šli, tega mu Urša ni vedela povedati.

Ravno je stopil iz veže, da bi šel na Polesek, ko ga srečajo sodnik, gospodar in drugi.

„Gospod Kvas!“ — začel je sodnik s svojim najslavesnejšim glasom — „pojdite z nami v grad nazaj, nekaj bomo govorili z Vami.“

Ko so v sobo prišli, prijel ga je gospod Mežón za ramo in dejal: „V imenu cesarske postave Vas dam jaz tukaj ukleniti in greste z menoj!“

Kaj tacega Lovre pač ni pričakoval: zató je malo osupnil. To je sodnik opazil, namižikal je drugim in imel je šesti podpirajoči razlog ali indicij, da se ne moti. Takoj pa je bil Kvas zopet miren in dejal je: „Ali ne smem vedeti, zakaj me je doletela ta čast, da moram uklenen z Vami?“

„Prosim, potrpite za odgovor,“ — pravi sodnik. — „Če se mi vsi motimo, doboste popolno opravičenje. Za zdaj pa vsi dokazi proti Vam govoré in jaz kakor sodnik moram svojo dolžnost storiti!“

„Tedadaj storite svojo dolžnost!“ reče Kvas.

„Ne, jaz vem, da je gospod Kvas tako nedolžen, kakor jaz,“ — dejal je strijc Dolef. — „Samo recite, da z Marijanom niste imeli nič, in jaz Vam bom verjel.“

Zdaj je Lovre vedel, česa ga dolžé. Moral je ali v ječo za nekaj časa iti in ljudém vero pustiti, da je on hudodelec ali pa izdati desetega brata. Pomislil je na Manico in skušnjava ga je obšla, da bi govoril.

Saj Mrtinek bode prej umrl, predno bi mu sodnija mogla kaj, dejalo mu je. In če umrje in Marijan umrje ali ne bo sum na tebi ostal za vselej? Pa ne, to bi bilo nemožato!

„Ne bilo bi mi težko skazati Vam, gospod sodnik, da me po krivem dolžite, ko bi hotel in smel govoriti. Grem z Vami, saj se dolgo ne bom mudil, upam. Samo to Vas prosim, da se gredoč oglasimo na Polesku. Jaz bi rad Marijana videl, kako mu je in sicer imam še nekaj opravka, kateri me bo, kakor upam, opravičil,“ reče Lovre.

Ugovora ni imel sodnik nobenega. Prosil je gospodarja, da bi šel nekaj časa ž njimi. Birič je pristopil in izvlekel železje, da bi Kvasa uklenil. Pa zdravnik Vencelj in drugi so po Kvasovem obnašanju in govorjenju že dvomili, da bi bil on kriv. Dejali so, da železja tukaj treba ni. Sodnik jim je pritegnil s tem pogojem, da Kvas s pošteno besedo obljubi, da ne bo skušal ubegniti, kar je tudi obljubil.

Zdajci se vrata odpró in Manica stopi v sobo, bleda in objokanih očij. Kakor ne bi nikogar videla v sobi razen Kvasa, stopila je k njemu, položila roko njemu na ramo in dejala: „Kaj ne, Lovre, da te ne poznajo, da tebi ni mogoče storiti kaj takega? Če te ves svet obsodi, jaz te ne bom, samo reci, da ni res!“

Gospoda Benjamina je rudečica oblila.

„Dobro, deklica, dobro!“ — reče poštenjak strije Dolef — „jaz tudi tako pravim.“

„Ni res! Izkazalo se bo!“ dejal je Kvas in tudi on je zarudel, zakaj vedel je, da mu odsihdob, ko so je Manica tako očito izdala, ni več obstanka na Slemenicah. Rad bi jej bil v roko segel, rad bi jej se bil zahvalil, in rad bi bil tudi kako popravil, kar je napačnega naredila v prenaglem strahu. Pa pogledal je njenega očeta in preveril se je, da vse to ni mogoče.

„Verjamem ti! — Tebi bolj kot drugim!“ — rekla je ter mu podala roko. — „Zdrav! pojdi, opraviči se in vrni se enkrat. Vse eno, če ves svet vé: ti ali nobeden!“

Lovre se je zahvalil z enim pogledom.

Oča njen, ki je do zdaj strmé stal kakor pribit, stopil je k njej ter jo prijel za pod pazduho. Od jeze mu je lice gorelo.

„Kaj to pomenja? Hajdi, tukaj nimaš ničesa opraviti!“

Molcé je šla z očetom ven. V svoji sobi si je še le razjasnila, kaj se je zgodilo, in grenke solze so jej nekoliko olajšale težko srcé.

Kmalu potem je oddrdrala grajska kočija, v kateri so s Kvasom sedeli sodnik in grajski gospodar. Birič se je usedel spredaj h kočijažu. Večkrat pak se je ozrl nazaj, kakor da bi se hotel prepričati, da jetnik še sedi med dvema gospodoma.

Zbog poslednjega graščaku in sodniku neprijetnega prizora, ni hotel ne ta, niti oni kake govornice

začeti. Najmenj pa je mogel govoriti Lovre. Molčé so se tako pripeljali do Poleska. Tu še le je graščak stopivši z voza izpregovoril in dejal obrnivši se k Kvasu :

„Gospod Kvas! jaz nečem dvojiti, da se boste opravičili in iz srca želim tega. Vender, če kaj mislite, boste sami izprevideli, da se v mojo hišo ne morete več vrniti po tem, kar sem žalibog ravno zdaj doživel in videl. Očitati Vam nečem ničesa. Mlad človek ne pomisli, kaj počenja. Jaz sem bil do poslednjega trenutka z Vami zadovoljen, prav zadovoljen in res mi je žal, da ste se izpozabili. Vem, da je moja hči tudi sama kriva, morda toliko ko Vi. Zató se razhajava kot prijatelja in želim Vam vso srečo po svetu. Tudi me bo veselilo, če se v poznejših letih, ko bo ta reč na oba kraja pozabljena, oglasite pri nas, zdaj kmalu pa ne. Vaše obnašanje in Vaš značaj mi je všeč. Vender po premisliku boste lahko našli uzroka mojega ravnanja. Kar imava še skupaj, pošljem Vam, kadar in kamor hočete. Z Bogom, dobro se imejte, zdaj grem jaz domov.“

S solznim očesom je stisnil Kvas roko, ki mu jo je graščak podal. Hotel mu je odgovoriti, pa beseda mu je ostala v grlu in ko se je zavedel, bil je mož že odšel.

Dvajseto poglavje.

Mogočni svetec, grmeči Elija,
Glej, zvezane imam jaz roké,
Ti pa grmiš po širocem nebu
In skoraj ne vidiš pod sábo zemljé.

Fr. Levstik.

Gospod Mežón, o katerem so mi stari očanci pravili, da je bil trd in oster mož, kateri ni drugega poznal in veroval kakor suho postavo, pokazal je v tem hipu, da vender ni tako brez srca, da se mu ne bi nihče smilil in tako je menda ovrženo natolcevanje omenjenih modrijanov iz tedanjega časa. Ko je namreč videl solzo v Kvasovem očesu, padla je polovica tistih „indicij“ in mislil si je: človek, ki je drugemu hvaležen in se težko od njega loči tačas, ko ga od sebe pahne, tak človek ne postane lahko po-bojnik.

„Le pomirite se, gospod Kvas!“ — tolažil ga je. — „Kakor pravite in kakor Vam jaz tudi verjamem, boste kmalu zopet prosti. Meni pak ne smete zameriti, jaz imam ostre dolžnosti, kakor se boste sami prepričali, saj boste učili se pravice, kakor sem čul. In potlej, kadar Vas bom vsega suma oprostil, govoril bom z gospodom graščakom in preverjen sem, da bode

moja beseda nekaj veljala. Kar se deklice tiče, to se ve, da boste morali potlej z nimar pustiti. Pa saj svet je velik in deklet vsakovrstnih ima, da jih pride deset na enega. Meni verjemite, jaz sem nekaj skušal. Jaz, postavim, sem še le peto vzel za ženo izmed tistih, ki sem si jih bil izbral. Ječe se za nocoj tudi ne bojte. Skrbel bom, da se Vam posebna poštena soba dá in postreže, kakor boste želeli.“

„Hvala!“ odgovoril je Lovre ob kratkem.

„Zdaj pa pojdiva v to razneseno gnezdo, v Polesek, da pozveste in opravite, kar bi radi.“

Na pragu je stal gospod Piškáv in kadil tobak. Ker od velike starosti že ni dobro slišal ni videl, zagledal je prišleca še le, ko ga je sodnik ogovoril. Pogledal je kvišku, nagrbančil suh obraz še bolj in vprašal: „Kaj želita gospoda?“

Sodnik vpraša: „Kako je Marijanu?“

„Hvala! Bolje!“ pravi oča skoro osorno,

„Ali bi ga ne smeli videti?“ vpraša Kvas.

„Ni potreba. Govoriti še ne sme, tudi ko bi lahko,“ odgovori starec ter se malo pokloni in meni nič tebi nič jima hrbet obrne, da bi šel v hišo.

Kvas stopi bliže in mu tiho reče: „Gospod doktor, Vaš sin Martin Vas lepo prosi, da bi še danes prišli k njemu v Krjavljevo kočo. Bolán je in nekaj imenitnega bi Vam rad povedal.“

Stari je poročevalca debelo pogledal in lice mu je malo zarudelo. Rekel pa ni nič, ampak šel v hišo.

Kvas bi mu bil rad dal Martinkova pisma, pa nekoliko ni hotel tako, da bi bil sodnik videl, nekoliko pa ni bilo mogoče, ker starec ni hotel počakati.

„Čuden človek je ta Piškáv. Pa trdne mora natore biti. Jaz sem že petnajst let tukaj za sodnika, pa vedno se mi enak zdi, nič se ni izpremenil,“ govoril je gospod Mežón, kateri bi bil jako rad videl, da bi se bil kak pomenek začel med njim in njegovim jetnikom. Pa Kvas je odgovarjal, kar se je najkrajše dalo.

„Zdi se mi, da Vam je vsa ta denašnja reč preveč do srca segla.“ — pravi dalje sodnik. — „Pa to ni prav! Kaj pa bi bilo to, ko bi se bila res sprijela! Saj pravi stari, da je dobro! Če pa umrl ne bo, pottlej ne bo take sile. Mlad človek ne sme precej žalosten postati. Jaz, postavim, ko sem na Dunaji študiral, bil sem tudi nekdam v tako reč prišel. Zunaj mesta smo enkrat pili štirje rojaki. Pri drugem omizju je pa bilo vse polno rokodelskih pomagačev. Pozabil sem že, kako je bila navskriž zabáva med nami prišla, to še vem, da je onih eden enega naših udaril. Prec smo bili po koncu in po kranjski — to se ve malo preveč prvotni — navadi, odlomili smo vsak eno stolovo nogo in klepali smo Dunajčane, da je bilo veselje. Policija je prišla in vsi štirje smo bili eno noč zaprti. Sicer smo se pa znali tako dobro izgovoriti, da so bili oni otepeni še posebej kaznovani, mi pa nič. Kaj tacega je človeku na stare dni prijeten spomin mladih divjih let.“

Naposled je vender tudi gospoda Mežóna zgovorljivost minila. Stisnil se je v drugi kot kočije, roke del pod pazduho na križ, in gledal kako konja noge vzdigujeta in kako se oblaki zbirajo.

Za Kvasa je bil denašnji dan imeniten in odločilen. Ni mogel skoro sam sebi verjeti, da bi se bilo danes vse to zgodilo. Našel je dva sorodna človeka, o katerih ni nikdar vedel, da sta kje na svetu. In kaka čudna sorodnika! Toda za dobičkom, če se more dobiček imenovati, da človek spozna na smrtni postelji ležečega in čudnega starega pusteža, ki govoriti neče, za dobičkom je prišla takoj izguba. Česar se je bal, zgodilo se je danes. Ni zapustil Slemenic s skrivno ljubeznijo do nje v srcu in z upanjem, da se čez malo let vrne in bode uslišan! Ni šel, kadar bi bil sam hotel, moral je iti, in pot nazaj mu je zagrajena. Da celó pustil je v trenutku marsikoga v dvomu, da je morda pobožnik, tedaj nevreden gost poštene družine. In kdo je bil prvi vzrok tega?

Bolj kakor kedaj si je Lovre v tem hipu želel prijatelja zraven sebe imeti. Le ž njim bi bil lahko govoril, govoril veliko. Pa bil je daleč od njega! Tako mu je prišla misel, kaj bo ž njegovo najbližjo prihodnostjo. Druzega mu ni kazalo, kot v daljni svet iti za prijateljem, čeravno je prej bil namenjen še nekaj časa počakati, da bi se tiste sitne okolnosti izboljšale, katere slabejši del našega bitja tako ostro terja. Domov mu nikakor ni bilo iti. Kako bi pred staro majko in

resnega očeta stopil in kaj bi rekel? Da je bil hudodelstva dolžen ali celó da je moral zaradi druge razmere grad popustiti, katero bi skoro gotovo po svojem enostranskem razumu napak sodila?

Med tacimi mislimi je Lovre pozabil, da se pelje v ječo. Voz obstane in sodnik pravi: „Zdaj smo doma. Do večera pojdite z menoj. Jaz Vas bom svoji ženi predstavil in jej ne bom pravil, zakaj ste prišli z menoj. Opazoval sem Vas vedno, in veselim se že, da Vas bom imel za zamero prositi. Zató bodite moj gost nekaj časa, ne jetnik, da se ta reč razjasni. Spali boste v čedni sobici, katero je moj pisar imel do zdaj in, če kaj potrebujete, le povejte!“

„Zahvaljujem se Vam lepo, gospod sodnik, za Vašo dobrotnost. Pa za zdaj Vas prosim, odkazite mi sobo, o kateri ste govorili. Rad bi bil malo sam. Upam, da se bom malo časa mudil pri Vas, morda tako dolgo, da bo Marijan mogel govoriti, ali pa še ne. Potem, ko bom suma popolnoma očiščen, porabil bom Vaše prijazno povabilo, da me boste z gospó seznanili.“

„Kakor Vam je bolj po godu,“ pravi gospod Mežón.

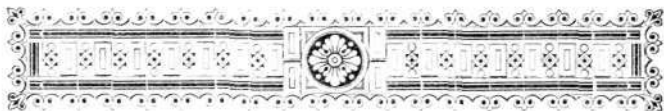
Tako je prišel Lovre v ječo. Neka nevolja ga je prijela, ko je bil sam v stanici. „To je pravica?“ mislil je sam pri sebi. — „Po praznem domišljevanju in površni preiskavi poštenega človeka zapró in ne pomislijo, kaj lahko vse iz tacega početja pride. Kdo bi

si bil davi mislil, da bom spal nocoj v najbližji so-
seščini navadnih tatov.“

Večerji, katero mu je mlada sodnikova služabnica
s porednim smehljanjem prinesla, Lovro ni veliko ško-
doval. Prosil jo je, naj mu od sodnika prinese papirja
in pero in začel je pismo pisati svojemu prijatelju.
Da bi druge neprijetne misli odpodil, popisoval mu je
kolikor mogoče humoristično svojo ječo in uzroke,
zakaj je v njo prišel.

Škoda, da se je iz prič in dokumentov, po ka-
terih smo to istinito povest snovali, z družimi ime-
nitnimi rečmi vred izgubilo tudi to Kvasovo pismo.
Zakaj dobiček bi bil dvojen, ko bi se bilo ohranilo:
prvič bi bil bralec videl, kakšen humorist je bil ta
prečudni Lovre Kvas; drugič bi bili pa mi še na konec
tega kratkega poglavja kaj boljšega in kratkočasnejšega
lahko pristavili, kakor je od spredaj in — morda bi
še bili se ljudje dobili, ki bi bili napačno misel imeli,
da je pismo dobro narejen falzifikat. To pak bi nas
bilo povzdignilo v očeh tistih učenih glav, ki se kri-
tiki imenujejo. Pa kaj hočemo, kar ni, pa ni —
kakor je dejal tisti, ki je iz prazne kupe vino pil.

Edno in dvajseto poglavje.

Štef. Če si človek, pokaži se;
če si hudir, stori kar hočeš.
Trinkul. O, odpusti mi moje
grehe!

Šekapir.

Mesec se je na večer prikazal izza vzhodnih gorá, od kraja velik, bil je vedno manjši, kolikor više se je vzdigoval. Nastala je lepa tiha noč, brez sape in brez oblakov na nebu.

Ko bi bil kdo okrog Poleska hodil, videl bi bil v črn plašč zavitega moža z veliko kučmo na glavi in debelo precej dolgo palico v roci, tiho iz veže priti in s počasnim, gostim korakom, kakor je starim ljudém navaden, kreniti po poti proti vasi.

Vsak, kdor bi bil tu znan, ugenil bi bil, da je ta ponočni šetalec gospod Piškáv, ali če ga s pravim imenom imenujemo, doktor Kaves.

Dasi je mesec svetlo svetil, videlo se je vender, da so starca že jele oči popuščati, zakaj tipal je vedno s palico pred seboj in še se je spotikal tù in tam ob kamenje, ki je nepotolčeno ležalo po pustem potu do Obrhka.

Prišedši do blizu vasi, postal je malo in premišljal, kod bi šel, da bi bilo bolj prav. Zagledal je luč

na hribcu, kjer je Krjavljeva kočā stala in ne gledé veliko na steze in meje, koračil je vse vprek. Pred kočo pak je zopet postal, kakor da bi pomišljal, ali bi potrkal ali ne. Odločil se je naposled ter dvakrat udaril s palico po durih.

Okno se odpre in Krjavelj pomoli svojo debelo glavo ven. Pa kakor da bi ga bil gad pičil, pomakne se hitro nazaj.

Doktor Kaves bi bil lahko slišal, kako je Krjavelj po hiši sem ter tja dirjal in ves v strahu vpil: „O Jezus in sv. Lucija! Na pomaganje! — O kje imam žegnano vodo, žegnano vodo! In oljkino vejico od cvetne nedelje! Hudič, hudič, sam hudič je po tebe prišel! Pred vrati stoji, ves črn je. O sv. Lucija! Moli Martinek, moli! Gotovo si popred, ko so bili gospod pri tebi, kakov smrtni greh zamolčal.“

In ko je Krjavelj našel v neki čepinji, s pajčevino zavlečeni, žegnano vodo in oljkino vejico od cvetne nedelje, začel je skozi okno neusmiljeno škropiti in vpiti: „Hudoba, poberi se, hudoba poberi se!“ Ali hudoba pred vrati se ni hotela pobrati.

Trkalo je čedalje bolj.

Krjavelj tja v zadnji kot počene in začne moliti, ropotati in regljati, da je bilo groza.

Težko je bilo Martinku Krjavlja toliko utolažiti, da si je dal dopovedati, da zunaj ni hudiča, ampak najbrž Lovre ali pa gospod Piškáv. Tako se je dal preprositi, da je šel odpirat. Vzel je svojo čepinjo z

žegnano vodo, storil križ in junaško zapah odrinil od vrat ter ob enem za dva koraka odskočil.

V veliko njegovo tolažbo je namestu hudobe v izbo stopil samo stari Piškáv. Martinek je Krjavelja prosil, naj gre ven.

Bralec je gotovo že zapazil, da je naš Krjavelj nagle jeze, in da posebno rad godrnja, če se mu prav po všeči ne godi. Ni nam tedaj treba praviti, da je tudi zdaj prav slabe volje šel ven.

„Da bi te sapa vzela, sivec ti sivi!“ govoril je zunaj pred vrati in je oddihujé se luno ogledoval. „Kako sem se ga ustrašil! Prec bi ga otepel, če je prav gospod, ko bi se le upal. Da bi se le ne bila kakova žilica v meni utrgala, ker tako dihtim ko kovaški méh. Še enkrat naj pride ta starec, in naj me tako zastraši, jaz mu bom tri take tjà v zobe povedal, da se bo za uho prijel, saj jaz tudi njega ne strašim, zakaj bi pa on mene? In pa še to to! Ti škrijci v mojo hišo dohajajo, jaz moram pa zunaj biti ta čas. Čaki me čaki, kar noter grem, pa ga bom vprašal, kdo je hišo zidal, jaz ali on? Čegava je, moja ali njegova? To me pa prav zares grabi! Jaz bom videl, kdo bo meni rekel: pojdi ven! Kaj sem mačka ka-li, ali pa še pes, da me bo ven gonil?“

Krjavelj vstane in hoče v hišo iti, da bi Martinka in Piškáva pošteno in do dobrega ozmerjal. Pa ravno tako naglo se skesa in zopet usede.

„Kaj jim čem?!“ — pravi. — „To so vsi coperniki! Nobeden ni v milosti božji zapisan. Če se taci bolj ogiblujete, boljši možjé boste.“

Nekaj časa se zamisli.

„To pa to!“ — začne zopet. — „To mu bom pa precej jutri povedal, desetemu bratu, da potlej ko bo mrtev, ima me pri miru pustiti. Tega jaz kratko in malo nečem, da bi z onega sveta nazaj hodil in po noči okrog moje hiše lazil in strašil. Če ima kaj na vesti, naj mi zdaj pové. Kaj je meni tega treba, da bi spati ne mogel po noči od straha? Tega meni ni nič treba!“

In enacega je Krjavelj še mnogo uganil luno ogledujé. Gospod Piškav pride iz kočé in hitro odide.

„Pa reci kdo, da je ta človek v milosti božji!“ godrnja Krjavelj in gleda za njim. — „Star je ko zemlja in vender ti dirja, kakor bi kraško burjo izpustil.“

In res je imel stari posebno spešne korake. Pa-lica mu je malo rabila in le redkokrat se je spoteknil.

Pomenek, ki ga je imel s svojim sinom, desetim bratom, menda nikakor ni bil tak, da bi se mu bilo srce olajšalo, temveč videlo se je, da je posebno nemiren in razburjen. Večkrat je pogledal proti nebu, roka se mu je pestila in čuden glas je bil slišati iz njegovih ust, glas, ki je kakor vzdih globoko od znotraj privil se na jezik, ki je pa bil bolj divjega nerazločnega značaja.

Prišel je domov. Vrata so bila še odprta. V svojo sobo prišedši je užgal luč potem pa naglo hodil po sobi gori in doli, kakor da bi nekaj premišljal.

Naposled se je usedel k mizi, nateknil naočnike in začel pisati.

Pisal je dve uri.

Po tem je iz zaklenene omare vzel več pisem. Bile so menjice in drugi papirji denarne vrednosti.

Vse je skupaj zapečatil in naredil napis: „Mojemu sinu Marijanu!“

Ves zapečaten šop je potem uteknil v plaščev žep.

Še enkrat se je vrnil k omari, vzel iz polne vrečice nekaj tolarjev in s klina snel pištolo, katero je skrbno ogledal. Potem je zopet vse zaklenil.

Ogrne plašč, ozre se še enkrat po sobi, in gre ven po stopnjicah doli.

Zdolaj je Krivčevemu stanovanju nasproti ležal Marijan. V to sobo stopi starec tiho. Krivčevka je dremala na stolu pri bolniku in se ni prebudila.

Oča pristopi bliže k bolnemu sinu, položi roko na čelo, potiplje žilo in šepeta: „Umreti ne more!“

„Sin, bodi srečnejši, ko je bil tvoj oča!“ pravi, ko je Marijana nekaj minut gledal. — „Kolni ga! če hočeš!“

In morda čez dolgo dolgo časa je prišla zdaj solza v oko možu, ki solz ni poznal.

„Po noči in v bolezni te puščam, kakor volk svoje mlade v brlogu. Puščam te, da te ne bom

nikdar več videl, da bom poslovil se od tega svetá, smrdeče luže! O da bi ti drugo prepričanje imel o življenju, da bi vedno v dosedanjih sanjah ostal! Zató te nisem budil, zató nečem, da bi ti očital kdo očeta.“

Pri teh zadnjih besedah se je bila Krivčevka vzbudila. Stari je ni opazil. Odšel je.

„Kaj neki to pomenja?“ mislila si je. „Bog ve, če je bolezen zagovarjal ka-li? Moram vender pogledati za njim!“

In ko je šla po prstih iz sobe, našla je vežna vrata na stežaj odprta. „Za božjo voljo, kaj bo neki delal zunaj?“ mislila je in gledala po dvorišču in po vrtu. Gospoda ni bilo nikjer. Ravno je bila namenjena vrata zapehniti, ko zasliši tam pri hlevu nekaj šumenja.

Gospod Piškáv je bil konja osedlal in Krivčevka je videla, kako ga je zasedel in odhajal iz dvorišča po poti proti Slemenicam.

„Da bi le ne znorel! Prehladil se bo, potlej bom morala pa okopavati ga, kakor zdaj Marijana. Zmerom sem mislila, da ne bo nič dobrega, ker je po noči zunaj ostajal. Zdaj je pa izteknil, česar je iskal. In stari še laže kaj dobi.“

Tako je majka gostolela zapiraje vrata, potem pa šla svojemu ljubeznivemu povedat, kaj je videla.

Na Slemenicah je bila še luč, čeravno je bilo že precej pozno po noči. Bili so zdaj v gradu samo

domači, zakaj stotnik in Vencelj s hčerjo so se bili takoj odpravili, ko so videli, da bi bili po neprijetnem dogodku s Kvasom vsej družini skoro nadležni gostje.

V navadni sobi sta sedela graščak in njegova žena. Manica in prejšnji Kvasov učenec sta bila odšla spat. Oča in mati pa sta ukrepala to in ono. Mati je zagovarjala hčer, kolikor je mogla, oča pa jej je očital, da bi bila ona morala bolj paziti. Naposled sta se v tej misli zedinila, da bi bil Kvas dober zet, ko bi le kako premoženje imel; preverila sta pa drug drugega, da bo deklica kmalu pozabila vse to in se rada možila, kadar dobra prilika pride.

Ravno sta tudi ona dva vstala, ko je prišla stara Urša na vrata povedat, da je gospod s Poleska tukaj.

Precej je Piškáv v sobo stopil. Čudila sta se temu prihodu tembolj, ker odurni sosed še po dnevi ni imel navade obiskovati ja.

„Dober večer, gospod Piškáv! Kako je kaj Marijanu? Vender ne slabeje?“ reče graščak.

„Bo že, že!“ — odgovori stari ter se usede.

„Prav hudo nam je bilo, ko smo to nesrečo slišali, ki je Vas zadela; kajti radi smo imeli Marijana, kakor da bi bil naš domač,“ pravi gospa.

Doktor Kaves izvleče iz svojega plašča zapečaten šop pisanj, ter ga dene na mizo rekoč: „Gospod sosed! nekaj Vas bom prosil. Obljubite mi, da boste tako dobri in mi boste to opravili.“

„Z veseljem če je le v moji moči!“ odgovori graščak.

„Jaz moram zdaj precej, še to noč odpotovati. Prosim Vas, dajte to pisanje, zapečateno kakor je, mojemu sinu, kadar bo čisto zdrav. Pred ne!“

„Bodite brez skrbi! Shranjeno bode dobro!“

„In še to. Vi ste imeli tukaj nekega Kvasa za učenika, kakor sem slišal. Ta je obdolžen, da je mojega sina poškodoval. To ni res. Tedaj Vas pooblaščajem v svojem in sinovem imenu, da ga rešite vseh sitnostij. — Da se Vam veruje, prosim dajte mi malo papirja in pero.“

Piškáv zapiše te besede:

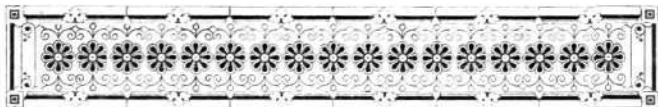
„Lovre Kvas ni bil pri poboju mojega sina Marijana. Sicer pa je moja in bode tudi mojega sina želja, da se ta reč ne preiskuje dalje.“

„To izročite sodnji, brž ko morete. — Mogoče je, da bi moj sin na tem kako drugo bolezen dobil. Ko bi se to primerilo, dajte zdravniku Venciju to, kar bom zdaj napisal. On bo že vedel, kako se ima ravnati.“

In napisal je stari nekaj latinskih besedij in znamenj, katerih graščak ni umel.

Potem je Piškáv vstal in šel. Graščak ga je spremil po stopnjicah doli in ko je videl, da ima konja pred vrati privezanega, pomagal mu je, da je zajahal.

Poslovil se ni nič, vzpodbodel je konja, in kmalu ga graščak ni videl več in — nihče ne več!

Dva in dvajseto poglavje.

Prav po natančni niti morava govoriti, sicer bo nama besede pregledal in naju vbadal. Zares, Horacio, jaz sem te tri leta opazoval: denašnji čas je tako ostrozob, da kmet dvorniku na pete stopa.

Šekspir.

Bilo je štiri tedne pozneje zopet nekaj pivcev zbranih pri Obrščaku.

„Pravijo, da se je bil tisti učeni, ki je bil tukaj gori v gradu za šolmoštra, nekaj zameril, zató so ga odvrgli,“ reče Matevžek.

„Kako so mu že dejali?“ vpraša eden tovarišev.

„Znano ime je imel,“ — odgovori Matevžek — „prav kmetsko ime. Pa mi na misel ne pride. Čakaj no! Če Kavelj ali kako. He, Obrščak, ti boš vedel!“

„Kaj imate v pogovoru?“ vpraša krčmar od druge mize pristopivši.

„Radi bi vedeli, kako se je tisti pisal, ki je grajskega fanta učil?“

„Za Kvasú se je pisal. Prav fant je bil tisti. Škoda, da je moral kopita pobrati iz našega kraja.“

„Pravijo, da se je pri grajski ženil, to je bilo že malo neumno; zakaj ta deklè bo petična in denarna in kdor jo bo dobiti hotel, ne sme imeti suhega

mošnička. Ta Kvas je bil pa legak za okrogle stvari, ki izpod palca uhajajo," ugiblje Matevžek.

"Saj to ni res, da bi se bil ženil. Fant je bil premoder," ugovarja krčmar. — "Ljudjé govore belo in črno. Pameten človek ni, da bi vse verjel. Samo zato, ker so ga dolžili, da je bil Marijana pretepel, zato ni htel več tod okolo hoditi."

"Dà, pa le dobro pomnite," reče tretji — "tako dobro se mu ne bo nikjer godilo, kakor se mu je tukaj v gradu. Tukaj so mu stregli, kakor otročnici."

"Zakaj pa ne?" — pravi Matevžek. "Saj je tisti pijani Dolef óndan pravil, da je šel na Dunaj, kjer ima cesar svojo hišo in ministri njegovi, ki denar delajo."

"Bog vé, če ima kaj zemljišča cesar ali ima samo hišo?" vpraša prileten mož.

"E, kako si neumen!" — pravi Matevžek. — "Čemu bo pa cesarju njiva in travnik? Saj taki veliki gospodje se ne pečajo s kmetovanjem, saj leliko na kupičku živi in še prav dobro. Le pomisli, koliko denarja mu pride v mošno iz davkov, ki mu jih dajemo."

"Saj tega ne mislim, da bi sam orat ali vlačiti ali kositi hodil: ampak tako-le kakor je naš graščak na Slemenicah, delavce ima, ki delajo, on pa ukazuje," pravi oni.

"Šleva neumna!" reče Matevžek. — "Naš graščak je muha proti cesarju in berač. To bi mu jaz v zobe povedal, ko bi tukaj bil. Cesar ima samo denar

pa vojsko, da jo komandira. Njemu je že otovrej dobro, da mu ni treba za nobeno delo prijeti. Zakaj je pa naš gospodar in zakaj vsako nedeljo molimo zanj po litanijah?“

„Res je tako, kakor ti praviš, Matevžek!“ potrdi krčmar.

„Ne boste me pregovorili ne,“ reče oni kmetič. — „Če ste vi modri, tako sem jaz tudi. Jaz vem, da ima cesar okolo svoje hiše vsaj toliko prostora, da kakovo zelje posadi ali kako solato. Kaj mislite, da, kadar hoče cesarica za svojo družino skuhati, da vselej košaro vzame v naročaj in leti k sosedovim kupovat? Kaj še?! To bi bilo nesloveče, ko bi kaj takega doma ne imela, kar imajo druge žene, ki so menj ko ona in jej morajo biti pokorne.“

„Glej ga no! Kaj si tako neumen, da misliš, da cesarica sama kuha? Kaj ne more imeti ene kuharice ali pa še dveh? Cesar ima drugače večjo družino ko ti ali jaz. Bog vedi koliko hlapcev in dekel ima in še pastirjev, da mu konje pasó. Zakaj on se vozi gotovo s štirimi konji, kakor so se svoje dni grofje. In svojo ženo ima, vem da tako rad, da neče, da bi se s kuho opirala in ubijala.“

„No, če vi bolj veste, pa vedite!“ reče kmetič in malo razžaljen, da so vsi z Matevžkom potegovali in njegova ni obveljala, natlači si pipo tobaka in molči.

Krjavelj je v tem hipu prišel in že na vratih vprašal krčmarja:

„Ti, glej ga no! zaupaj mi ga en lunek, pol fraklja, žganega! Smolnjak bom poprodal in ne bom te pozabil.“

„Ti rad pozabiš, Krjavelj!“ odgovori krčmar.

„E, ne bodi, ne bodi! Zaupaj, zaupaj! Saj ti ni na srcu zrastle, ampak Hrvat ti ga je pritovoril na konjskem hrbtu,“ prosi Krjavelj in krčmar ni bil neusmiljen ter je prinesel žganja.

„Saj ti lahko plačuješ, Krjavelj! Deseti brat, ki je pri tebi umrl, imel je dvajsetice,“ reče eden kmetov.

„Ka-je?“ vpije Krjavelj naenkrat ves srdit, ko je glažek v roci imel. „Cucek ga podiši, desetega brata, figo mu bom pokazal, tako-le, kadar se snideva na onem svetu!“

„Zakaj si tako hud?“

„Kaj? Ali se ni spodobilo, da bi bil jaz po njem dobil kakov denar, ki sem ga pasel in pod streho imel in muham branil?“

„Ali nisi ničesa dobil?“ vpraša ga Matevžek.

„Nič! toliko ne, kakor je to žgano vince vredno!“ — odgovori Krjavelj. — „Jaz sem bil pomorski vojščak, imel sem sabljo in kjer sem bil, povsod so me v čisljih imeli. Ta prekanjenec mi pa tako naredi. Le čakaj, škodilo mu bo to! Če mene Bog sliši in vidi, on ni vzveličan. To je krivica, taka, ko tisti mutasti greh, ki v nebesa vpije.“

„Saj lažeš, gotovo si kaj pograbil, pa tajiš ko gad nogé.“

„Kaj sem pograbil? Kaj? Tri umazane dvajsetice sem našel, to je vse! Kaj sem pograbil? In pa tiste njegove čevlje imam doma na polici. Pa so mi še v urbasih preozki! Deseti brat je imel pa še eno butaro bankovcev, Bog ve koliko. V ruto je imel zavite in zmerom jih je nosil pri sebi, v nedriju. Ko je ležal, imel jih je v vzglavju. V ruto je bilo zavito in povezano in enkrat sem videl, da je čudno pomalan papir notri. Kaj pak je bilo tisto, če niso bili bankovci? In ko je umrl, iskal sem povsod tistega, pa ni bilo nikjer. Kam je prešlo? Gospôda so vzeli, ta lakomna gospôda!“

„Katera gospoda!“ vpraša krčmar.

„Kaj ti vem, kateri je vzel? Tri dni popred, predno je umrl Martinek, bili so trije pri njem. Tisti Kvas, ki ni več na Slemenicah, fajmošter in stari s Poleska, ki je zdaj pobegnil, kakor pravijo.“

„Gospoda fajmoštra menda vender ne boš dolžil tatvine?“ pravi Matevžek.

„Kaj?“ vpije Krjavelj — „Zakaj je bil pa tak lep pogreb? Pogreb in maša denar velja.“

„To je vse plačal mladi Dražar, kateremu je deseti brat zaklad izkopal. Le molči, Krjavelj, in pazi, kaj govoriš!“ svari ga krčmar.

„Tako sta pa ona dva kradla. Naj! Saj jima ne bo nič zaleglo, če Bog mene sliši. Človek bi si bil

vsaj še eno kozo kupil, ko ne bi bili ti lakotniki bankovcev požrli.“

In prav milo se je storilo Krjavlju. Ni se dal preveriti možem, da morda deseti brat ni imel bankovcev, ampak kako drugo pisanje. Kako je bilo Krjavlja hudo pri srcu, to utegne le tisti popolnoma umeti, kateri je skusil kakor on, kako človeka je in peče, če vidi da mu je dolzega upanja izpolnitev splavala po vodi. Ker pa vemo, da je med našimi blagovoljnimi bralci malo malo taci, ki bi poznali žalost in otožnost po kozi, ki bi lahko bila, pa je ni, bojimo se, da baš večina ne bo umela Krjavljeve reve in nadloge. Kajti še kmetje, Krjavljevi znanci, ki so bili vrhu vsega tega še sami kozarji, niso umeli Krjavljevega srca ali ga vsaj umeti niso hoteli. Brezsvrčno so se smijali ubozemu možu. Krjavlja, ki si je bil dobro dobro v svesti, da je pametnejši ko vsi ti praznoglavci, jezilo je to posmehovanje majhno in da bi svojo misel še bolj zatrdil in se tako malo maščeval, začel je še bolj rentaćiti in kleti desetega brata, ki mu ni ničesa zapustil, razen premajhnih čevljev in treh dvajsetic. Ali kmetje tudi tukaj niso hoteli njegovih mislij biti, hvalili so desetega brata rekši, da ga je škoda, da je umrl in Matevžek je celo predrznil se Krjavlja poučevati, da pregrešno govori, če tako obira koga, ki je umrl. To je bilo pa poštenjaku vendar preveč. Klobuk je jezno na glavo potisnil, vse žganje na enkrat izpil in zavpil: „Kaj, vi boste meni pravili, kaj

je greh? Pa vi? Kaj boste zame plačevali ali kako? Vi vsi vkup še ne veste, kedaj ste siti! Jaz sem bil pomorski vojščak, svet sem obhodil, pa nihče me ni učil, kaj je greh! Učenega Hrvata sem imel na barki za prijatelja, on je več vedel, ko vi vsi, in ni me učil, kaj je greh.“

In odhajaje zaloputne Krjavelj duri za seboj, da se je vsa obrščakovina potresla.

Po Krjavljevem odhodu se je nekaj časa pletla govorica o njem. Kmetje so ga sodili in obirali po svoje, kakor so najbolje vedeli in znali in so tako prišli na njegov smolnjak, na dobra kola in sploh na kmetovanje. Naposled se je pa po stari navadi pomenek tako zasuknil, da so zopet o prvi reči govorili, o Kvasu in desetem bratu.

„Tedaj je vender le umrl Martinek!“ reče eden izmed mož. — „Pač ga je škoda! On je znal lepo govoriti, kadar se je podal. Tacega ne bo več nekaj časa, ali pa nikoli.“

„Kaj menite, vender je to čudno,“ pravi Matvezek. — „Človek živi, vesel časi, časi žalosten. Na zadnje ga pa zmanjka. Čez tri leta ne bo že nihče vedel, da je deseti brat živel. Komaj ga bo še eden izmed nas pomnil, kakovega lica je bil.“

„Saj smo za nebesa ustvarjeni, kakor pravijo učniki naši. Naj bo, kakor je božja volja,“ odgovori drugi.

„Šembrano lep pogreb se je bil napravil,“ reče krčmar.

„Kaj pak!“ odgovori Matevžek. „Kadar boš ti umrl ali pa jaz, ne bo svet tako vrel skupaj, tako je po pravici govoriti. Posebno gosposkega ne bo nobenega za teboj. Pri pokopovanju je bil graščak, Vencelj, tisti Kvas in vedi ga Bog, če še kdo ka-li.“

„Tistega Kvasa ni bilo potlej več videti, kar so desetega brata pokopali,“ dostavi krčmar.

„Veste, kaj bom jaz rekel možjé!“ oglasi se kmetič, ki je bil v prepiru o cesarju v manjšini ostal, „kadar bom jaz umrl, nič ne skrbim in malo mi je mari zato, ali bo šel kak gosposki človek za menoj za pogrebom ali ne. Jaz sem časi, kadar nisem mogel spati, pre-mišljeval, in pravim da Bog kmetovo molitev rajši ima ko gospodovo. Saj še ne vem, če gospôda kaj moli ali nič. Le v cerkvi ga oglej. Po koncu stoji in še z ustmi ne gane. Bog ima kmetsko molitev rajši ko gosposko, zato ker kmet več molitve stori.“

„Kaj še, ti ne veš nič,“ oglasi se Matevžek brž. „Če gospod le križ stori, pri Bogu menda več zaleže kot tvoj cel roženkranec. Le ti na pratiko poglej, kjer svetniki malani stojé, črni in rudeči. Pa razbiraj svet-nike in videl boš, da so vsi gosposkega stanú. Ta ima škofovsko palico namalano, ta kraljevo krono, ta ima bukve v rokah. Kmeta pa ne najdeš med svetniki in svetnicami ne.“

Oni mož ol jeze zarudí, da se mu zopet njegova beseda oméče. Takoj se pa nekaj domisli, vesel udari ob mizo in zavpije: „Ni res, kar praviš! Sveti Gol

na pratiki nima ni bukev niti škofovske kape namalane zraven sebe, ampak panj čebel nese na rami. Kdo pravi, da ni bil kmet, če nosi čebele?“

„Jaz pravim!“ vpije Matevžek. „Ti ne veš prav. Le poslušaj, bom jaz povedal! Zakaj se pa pravi v pregovoru:

Sveti Gäl

Panj čebel ukràl!

On ni bil kmet, in čebel ni imel v svojem ulnjaku, ampak ukradel jih je bil pri sosedu. Zató je pokoro delal in v nebesa šel potlej za svetnika.“

„Ne mara, da je res tako,“ pravijo drugi.

Oni kmetič malo pomisli, v drugič ob mizo udari in pravi: „Pa je vender tudi en kmet svetnik, recite, kar hočete. Zakaj se pa od svetega Zidorijusa poje, da je bil kmet in je ovčice pasel, na oljski gori, trinajst let.“

„Nü, naj bo!“ pravi Matevžek. „Pa tega ne veš samo ti. Tudi mi vemo, da je bil svetí Zidorius poprej kmet! Pa predno je s svetim Petrom porajtal, da ga je med svetnike v nebesa izpustil, stopil je v žolnirski stan, kakor pesen pravi. Saj se poje:

Zvesto je cesarja služil,

Še bolj pa gospoda Bogá.

Ali se ne poje tako?“

„Naj se!“ odgovori oni. „Obrščak, kaj sem dolžen?“

„Nikar še ne hodi,“ tolaži ga krčmar.

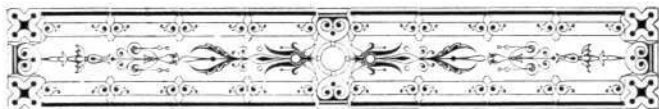
„Nečem, da bi se kdo ujedal in mi vsako besedo ometal. Kar vem, to vender vem, ne? Naj pa Matevžek govori, ki vse vé in zná!“

„Toliko že ko ti! Zgaga sitna!“ luduje se Matevžek.

„To se vé, pratiko boš naredil!“ pravi oni, plača in odide v jezi.

Možjé tudi tega dobro oberó in ko jim besede poidejo, govore zopet o desetem bratu ugibaje, kako čudno je to, da je umrl, kje se je neki rodil, koliko je vedel in druge preimenitne reči, katerih ne bomo razkladali.

Tri in dvajseto poglavje.

— — — — —
Že truplo moje bo trohnelo,
In glej . . . pa kaj sem in kako,
To pač ne bo ljudij skrbelo.

Lermontov.

Akoravno smrt ni največje gorje, ki more človeka zadeti, pritegnil nam bode vendar vsak, da je zdravje največja dobrota. Tega je pač preverjen, kdor po dolgi bolezni prvič zopet stoji ozdravljen pod prostim nebom, z nekim nepopisljivim občutkom, kakor da bi se danes rodil, kakor da bi bilo vse okrog njega novo in bolj prijazno, ko kedaj pred.

Te občutke je imel Marijan, ko je nekega jutra v prvič čez dolgo zopet sedel pred hišo.

Stari oča njegov je prav slutil, ko je odhajaje mislil, da se utegne sina še druga bolezen lotiti. Zdravnik Vencelj je imel dokaj posla in hoje, predno ga je ozdravil. Danes še le mu je dovolil, da sme iti iz hiše kam, dasi ga je svaril in zabičeval mu, naj se še vedno varuje.

Toda čisto veselje zopet dobljenega zdravja so Marijanu kalile druge misli. Očeta ni bilo in nihče mu ni mogel povedati, kam je šel. Zdravnik Vencelj, ki je vsak dan dohajal na Polesek, ni mu hotel ničesa več

povedati, kakor da je potoval nekam po opravkih. Slemeniški graščak, ki ga je tudi sem ter tja obiskoval, govoril je še menj in stara Krivčevka ni vedela drugzega povedati, kakor kar je videla tisto noč. Dejala pak je vedno, da morajo na Slemenicah več vedeti, ker je bil stari na zadnje tam, kakor so ljudje pravili.

„Danes moram za gotovo zvedeti,“ mislil si je Marijan, vstal s svojega sedeža in počasi koračil proti Slemenicam. Noge so se mu pod koleno šibile, tako da je trikrat toliko časa potreboval do graščine kot druge krati.

Prvo je videl Manico, ki je pred gradom sedela pod lipami. Bila je jako izpremenjena od poslednjega časa, bledejšega in bolj upalega lica. Ko ga je zagledala, oblila jo je za en hip lahna rudečica, vstala je in segla mu v roke rekoč: „Marijan! — že na nogah? To me prav iz srca veseli. Naj bom jaz prva na Slemenicah, ki želi, da bi ti zdravje stanovitno ostalo. Usedi se, ne mara, da si še slaboten.“

„Izpremenila si se, Manica! Morda si bila tudi ti bolna?“ pravi Marijan.

„Ne — zdrava sem.“

Oba sta potem nekaj časa tiho sedela. Marijan je gledal v tla, deklica pak v svoje delo.

„Manica!“ izpregovori Marijan zopet, „nikdar te nisem še tako blede videl. In prav žalostna se mi zdiš. To pa tudi mene boli, zakaj vkup sva vzrastla in vselej sem te rad imel — —“

Mladeniču je beseda zastala. Videlo se je, da res čuti, kar pravi.

„Hvala ti! Lehko je, da se motiš. — Ali si danes na prvo vstal? Ali ti ne bo škodovalo, da si se precej tako daleč izpustil?“ vpraša Manica, da bi govorjenje na drugo stran napeljala.

„Zmeniva se do kraja!“ pravi Marijan. „Kakor mi je predvčeranjim gospod Vencelj pripovedoval, tako sem jaz uzrok, da si žalostna. Na tenko sem to reč premišljal, tega pa nisem menil, da ti bo tako do srca šlo. Kaj ne, da sem jaz prav za prav uzrok?“

„Jaz ne bi nikogar dolžila. In tudi ko bi bil ti res uzrok, vem, da si nedolžen in ne moreš ničesa predrugačiti. Pa prosim te, ne govori o tej reči.“

Zopet nastane malo časa molčanje.

„Kaj ne Manica! da mi ne zameriš! Ko jaz ne bi bil s Kvasom na Skalah, vsega tega ne bi bilo. Pa ko bi še enkrat tako prišlo, ravnal bi drugače, že zarad tebe. Pokoro sem storil . . .“

„Prosim te še enkrat, govoriva o čem drugem,“ dejala je deklica. „Zameriti ti ne morem in ti nimam kaj.“

„Pa prijatelja ostaneva, kaj ne!“ pravi Marijan.

„Od moje strani gotovo!“

„Ali veš kaj, kam so šli moj oča?“ vpraša čez nekaj časa mladenič.

„O tem ti pa ne morem ničesa povedati. Zadnji večer so bili pri nas. Oča ali mati ti bodo morda utegnili kaj razjasniti.“

„Ali ni to čudno in žalostno zame, ki nimam nobenega človeka razen očeta, da me na smrtni postelji pusti in gre, da nihče ne vé kam, morda po majhnih opravkih? Tebi lahko povem, da mi je prav hudo, drugemu bi ne mogel.“

„Ni prav, da tako misliš. Gotovo je imel tvoj oča imenitne opravke, da te je pustil.“

Zdajci je prišel graščak Benjamin iz veže in opazivši Marijana, pozdravil ga je vesel in se usedel k njemu izprašuje ga to in ono. Manici je bilo po godu, da ni bila več sama z Marijanom, dasiravno je z veseljem izprevidela, da se je mladi sosed po svoji bolezni nekako izpremenil, kakor jej je bilo prav. Porabila je prvo priliko, da je pustila očeta in Marijana sama.

Nista se dolgo menila o navadnih rečéh. Marijana je skrbelo pozvedeti, kje je oča in zakaj je odšel od doma.

„Ali mislite, da ste popolnoma zdravi?“ vpraša graščak.

„Zakaj to vprašate?“

„Pismo Vam imam dati od Vašega očeta. Dejal je, da naj je Vam izročim, kadar boste popolnoma trdni. Mislim, da je danes že smete brati in zvedeli boste več, kakor Vam morem jaz povedati. Zakaj, da Vam resnico povem, tudi jaz ne umem Vašega očeta.“

„Prosim, dajte mi brž pismo,“ pravi Marijan.

„Hladno je tukaj. Utegnilo bi Vam škodovati. Stopite z menoj v sobo. Tam Vam bom izročil pisanje.“

Oba sta šla potem v grad.

Hlastno je Marijan debeli šop razpečatil. Našel je veliko papirjev denarne vrednosti, katere je odložil. Zraven njih je bil list še v drugič zapečaten, napis je bil kakor zunaj: „Mojemu sinu Marijanu.“

Naglo je mladenič pismo odprl in prebral. Kar je v njem našel, to menda ni bilo posebno tolaživno, zakaj položil je prebran list po mizi, obraz z rokami pokril in se na komolce naslonil. Graščak je mislil, da je še od bolezni slab in mu ravno zdaj ni dobro. Vprašal ga je, kako mu je, če potrebuje česa. Namestu odgovora vstane Marijan in gre dvakrat po sobi gori in doli.

„No, ste kaj zvedeli iz pisma? Kam so šli oča?“ vpraša graščak.

Marijan pade na stol nazaj, pokrije lice in se zjoka.

„Mrtev je! Nikdar ga ne bom več videl,“ odgovori Marijan čez nekaj časa.

Graščak se je vstrašil. Tega ni mislil. Marijan mu porine pismo in pravi: „Berite!“

Sin moj!

Kedar boš ti to v roke dobil, tvojega očeta že ne bo! Živel sem dolgo, predolgo. Moje življenje ni bilo tako, kakor družih ljudi, ne tako, kakor bo tvoje. Na življenju mi ni bilo v poslednjem času ležeče nič; živel sem zarad tebe. Od tega hipa pak, ko to pišem, nečem ravno zarad tebe več. Nečem, da, ko bode

morda jutri svet poznal tvojega očeta; da bi se tega ti spominal v poznih letih. Dokazi mojega prejšnjega življenja so v družih rokah in dasi ne vem za gotovo, ali pridejo v ljudske roke, — da celó ne vem, če je eden vmes, ki bi me na stara leta osramotil: ognem se vender tako, da bode vse nemogoče.

Razloge boš posnel iz naslednjega. Mislim, da sem ti dolžan razložiti svojo nekdanjost, tebi samemu. Beri in spoznaj nekoliko tistega, ki ti je bil oča. Spoznati ga moreš le nekoliko. Popolnoma bi ga umel le, ko bi imel življenje za seboj, kakor sem je imel jaz. Tega pak ne želim nikomur, tebi najmenj! Ko bi me hotel umeti, umeti bi moral svet in samega sebe. Tega pa ti ne boš nikdar, tudi ne skušaj. Srečnejši boš ko jaz.

Beri, poznavaj me, pa ne sodi me! Pozabi, pa ne kolni me!

Rodil sem se v majhni vasi na Gorenjskem, v revščini in pomanjkanju. Revščina je bila moja nesreča, ne sama po sebi, temveč po svojem nasprotju.

Vzbudila mi je željo po bogastvu, ne navadno željo, ampak ognjeno strast, ki ne loči pripomočkov v dosogo zaželenega namena.

Študiral sem. S trudom sem dokončal svoje učenje in sem postal doktor.

Moje in tvoje pravo ime je Kaves, ali kakor se rod piše Kvas. Vender želim, da ostaneš pri tem imenu, ki si ga imel dozdej. Ime je prazen glas, človek vse.

Oženil sem se bil kmalu. Ne iz ljubezni do ženske, temveč do njenega premoženja. Ko sem izprevidel, da sem se motil, pustil sem jo v ubožnosti in nesreči in sem šel iz domovine v glavno mesto cesarstva.

Iz tega mojega prvega zakona imaš brata. Človek, ki je kot berač hodil tod okrog, ki si je dajal ime: deseti brat, katerega si ti v svojem nesrečnem pretepavanju ranil, da ne bo dočakal tvojega zdravja, — on je moj sin in tvoj brat. On je imel več pisanj v rokah, ki zoper mene pričajo. Zdi se mi, da je nekaj vmes, kar bi mi sitnosti napravilo. Druzega ni ko zdravilsk recept. Vse to je prišlo v tretje roke, v roke človeku, ki se piše kot jaz — Kvas in kateri je mojega brata sin, kakor sem zvedel danes. Zarad tebe je zaprt in dokumente ima pri sebi. Lahko se zgodi, da, ko bodo njega preiskovali, pridejo oni listi na dan. Tega ne počakam. Živel sem dolgo dovolj.

O tvoji materi nekoliko.

Prišel sem na Dunaj. Kmalu sem bil znan. Kakor se je širilo moje ime, toliko več posla sem imel. Dohodki moji so rastli. Kmalu sem si pridobil premoženje, katero ti tu v priloženih papirjih puščam.

Toda ko sem imel, po čemer sem brepenel, ni me veselilo. Srečen nisem bil. Spomin moje prve žene, katero sem v nadlogi pustil, pekel me je vedno in strašno. Sin ohrani čisto vest, varuj se strasti!

Spoznal sem ubožno mlado deklico, h kateri sem bil poklican v njeni bolezni. Ta je bila tvoja mati.

Podobo njeno nahajaš v moji sobi na steni visečo. Videl boš podobo tiste ženske, katero sem jaz ljubil s strastjo, s strastjo sovražil. Mati je tvoja, imej jo v čisljih in v mislih, če hočeš in moreš. Vender ti moram povedati vse.

Vzel sem jo v zakon. Ljubil sem jo jaz in mislil sem, da tudi ona mene ljubi. Kadar sem mogel svoje prve in prave žene, o kateri si nisem upal pozvedati, če še in kako živi, — kadar sem nje mogel pozabiti, bil sem zadovoljen.

Toda malo malo časa. Usoda me ni bila pozabila. Maščevala se je nad menoj, glava za glavo. Varal sem in bil sem varan!

Sin! Težko mi je — zapisati besedo, pa hočem jo.

Tvoja mati ni bila poštena žena!

Jaz sem mislil, da sem vzel v zakon žensko, ki je sicer s šivanko živela sebe in svojo staro mater, katera je bila pa — po mojih mislih nedolžna, brez skušnje, brez poznanja sveta.

Čez leto in dan si prišel ti na svet. — Nekaj dnij pozneje sem zvedel, da je tvoja mati že pred živela, ko sem jo jaz poznal, živela tako, kakor si misliti ne moreš ti, ki sem te izredil daleč od mest.

To bi bil jaz prej lahko vedel, lahko poznal po tem in onem. Pa bil sem slep!

Takoj, ko sem to zvedel, ko sem bil prepričan, hotel sem umoriti njo in sebe.

Pa domislil sem se svoje prve žene. Domislil sem se, da je usoda pravična, da se je maščevala nad menoj!

Tvojo mater sem pustil. Če še živi, ali če je v nadlogi umrla, tega ne vem. Nikdar nisem pozvedoval. Tudi tebi ni treba in menim, da ne moreš. Zató sem vse listine sežgal, katere imajo njeno ime, zató ti tukaj njenega imena ne imenujem.

Nekaj časa sem bil s teboj v malem mestu na Nemškem. Potlej sem se naselil v ta kraj.

Po tem, kar sem ti na kratko povedal, razsodil boš nekoliko moje obnašanje. Bolje boš sodil, kadar boš starejši.

Ne morem ti veliko več ni natančneje reči razkladati. Roka moja je stara in posebno v tem trenutku ni za veliko pisanje. Samo še svojo poslednjo voljo ti povem.

Vse moje premoženje je tvoje, izimši hišo Polesek in kar je zraven. Da ti té ne puščam, imam več razlogov. Prvič želim, da ne bi ostal v tem kraju, kjer so mene poznali in me bodo morda še bolj, če one listine pridejo na dan. Dasiravno bom skrbel, da moje smrti ne bodo ljudje zvedeli tod okolo, mogoče je vender, da se zgodi in ti si potem sin samomorčev, kar bi se ti med neumnim ljudstvom utegnilo kedaj očitati. Dr ugičse mi pravično zdi, da pred smrtjo ustrezem želji svojega prvega sina, omenjenega človeka, ki se desetega brata imenuje, da se za nekaj popravi

krivica, katero sem gotovo njegovi materi storil. Želja tega pak je, da nekoliko njegove dedščine pustim človeku, ki se Kvas imenuje in je na Slemenicah. Tretjič je ta Kvas meni v rodu. Tedaj hočem, da pustiš Polesek temu Kvasu. Kar je v tej reči potreba, svetoval ti bo Slemeničan. Preverjen sem, da boš moje poslednjo voljo spoštoval, tem bolj ker ti tukaj izročam toliko, da lahko kupiš tri boljša posestva drugje.

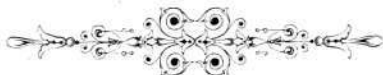
Boljše bi morda bilo, da bi bil s seboj nesel nekoliko tega, kar sem ti povedal. Prosim te tedaj, ne premišluj veliko. Zdaj, ko veš, da nimaš nobenega človeka na svetu, skušaj si dobiti prijateljev: uživaj življenje po pameti, brez strasti in tako, da ne boš nikomur na potu, kar sem ti pa jaz tu grenkega povedal, — pozabi! —

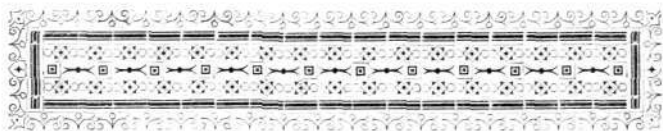
Bodi srečen!

Tvoj oča

Peter Kaves.

Pripis. Mislim, da se bo dobil dober tuj človek, ki mi bode grob izkopal, grob na samoti, kakeršen mi bo prav. Druzega ne potrebujem. Tudi tega ne potrebujem, da bi ti vedel zanj. Pusti tedaj vse pozvedovanje. Ne trudi se povpraševati, kje sem bil poslednji čas. Skrbel bom, da bo daleč od tebe.

Štiri in dvajseto poglavje.

Če hoče je dobro,

Če noče je prav.

Stara pesen.

Gospod Benjamin s Slemenic je imel dokaj let. Tudi je bral nekatero pismo in marsikateri testament. Vender si je mož v tej uri priznaval, da enacega pisma in testamenta ni še imel v rokah. Čuden človek, čuden oča, pisalec tega pisma! Kakor ga ni mogel umeti v življenji, tako se mu je zdaj iz pisma videl nerazumljiv. Ali je mogoče, da ima tak človek kaj ljubezni do svoje krvi, svojega sina, ki mu z mrzlo kratko besedo pripoveduje, da je njegova mati zavržena; ki mu razlaga vse svoje grehe; ki ga na smrtni postelji pušča in se gre daleč, na tuje obešat ali streljat! In vender, če je graščak to reč po drugi strani ogledoval, moral si je pritegniti, da je imel ta čudni človek še precej veliko ljubezni. Zarad majhnega uzroka — vsaj Slemeničanu se je majhen zdel — pustil je življenje, da ne bi nadlegoval sina; šel je daleč, da ne bi nadlegoval sina. — Pa vse to bi bil lahko storil, da ne bi bil sinu zagrinjala odtegnil od skrivnosti, katera mu je morala vse življenje pravo veselje kaliti, kadar

se je bode domislil. Zopet pak je morda bolje za človeka, če si zna to in ono razložiti, kakor če ostane neveden in v temi o tacih rečéh, katere bi rad vedel, naj so potem dobre ali slabe.

Tako je premišljeval graščak prebravši pismo.

Kar je bral o umršem desetem bratu, kar je videl v testamentu o Kvasu, vse se mu je zdelo čudno; ni skoro vedel, ali bere prav ali ne.

Dolgo je vrtel pisanje v rokah, še enkrat in še enkrat bral, in ni vedel skoro, kaj bi rekel Marijanu, kako bi ga tolažil.

„Kaj čem zdaj storiti?“ pravi Marijan.

„Ničesa ne. Skušajte se razmisliti na druge reči. Delati je še čas. Slabi ste še in najprvo se morate varovati. Ko bi bil mogel vedeti, da je pismo tako resnobno, ne bi ga Vam bil še dal.“

„Razmisliti? Kako!“

„Bo že kako, že! Ni tako hudo, kakor si mislite. Očeta res nimate, pa bodite preverjeni, da imate prijatelje, ki bodo storili vse za Vas, kar je mogoče in kar potrebujete dejanja in sveta. Vsaj kar morem jaz, to Vam je gotovo.“

Marijan seže graščaku v roko.

„Morda ni po volji Vašega ranjcega očeta, da sem jaz bral to pismo, ki je gotovo pisano samo za Vas. Zató pa ne skrbite. Vedel bom te reči sam. Sicer pa Vam svetujem, ne kažite ga nikomur več. Na dalje Vam

svetujem, da ostanete nekaj dnij pri nas. Tu imate boljšo /postrežbo, ko doma, in — —“

„Doma nimam,“ pristavi Marijan.

„Imate denar in domov je potlej veliko; pa o tem bova že še govorila. Tukaj pri nas imate nekaj družčine, kolikor toliko, in v zdanjem stanju je morda bolje za Vas, da niste sami.“

Marijan je ostal na Slemenicah.

Več dnij se je graščak skrbno ogibal pogovor napeljati na te reči. Videl je, da se ni motil, ko je mislil, da mladeniču žalostna vést ne bo toliko do srca segla, da bi njegovemu še slabemu zdravju škodilo. Po svoji dobri natori je v družčini kmalu pozabil, kar bi ne bil marsikteri drugi v enakem stanju tako prebil.

Zdravje se mu je kmalu utrdilo in ž njim precejšnji del prejšnje veselosti.

Z Manico je govoril Marijan ta čas precej veliko. Tudi tega je bil graščak na tihem vesel, zakaj povedali smo že prej, da je imel mož zraven vseh svojih dobrih lastnostij tudi precej samopridnosti in bil preveč praktičen, da ne bi bil vedel, koliko veljave ima denar na svetu. Všečna pak mu je bila misel, da bi mu bogati Marijan utegnil vender-le postati zet. Vender se je tudi Kvasa domišljjal in priznavati si je moral, da je zdaj majhno drugače sodil dediča posestvu na Polesku, ko prej svojega učenika.

Toda ko bi bil skrben oča vedel, kakovi so pogovori med Marijanom in Manico, popustil bi bil prvi

del svojega številjenja. Marijan se je ravnal po uku, ki mu ga je oča v poslednjem pismu dal: ne bodi nikomur na potu. Ker mu je Manica naravnost in za vselej odrekla, udal se je in govoril je ž njo o Kvasu. Mladeniču, ki je bil brez vsake globlje in stanovitne strasti, zlasti po zadnjih skušnjah to ni bilo težko. Da, celo neko veselje je naposled imel, ko mu je deklica obljubila prijateljstvo in je to njeno dobroto povrnil, da je Kvasova pisma prejemal na svoje ime in jih Manici oddajal.

Kacih pet tednov je tako minilo. Marijan je skoro pozabil, da ni domač.

Benjamin ga neko popoldne povabi, naj gre ž njim k nekemu sosednemu graščaku, kake dve uri od Slemenic. Dasiravno ne posebno rad, udal se je Marijan vender, ker ni imel nobenega izgovora. Usedla sta se na voz in odpeljala.

„Danes se morava zmeniti do dobrega,“ pravi graščak po potu. — „Ondan nisem hotel z Vami o rečéh govoriti, katere Vam gotovo le neprijetne spomine budé, zlasti zató ne, ker ste bili še slabega zdravja. Zdaj ste se okrepčali in mislim, da ste se že tudi privadili in udali v to, kar je in drugače ne more biti. Jaz mislim, da se Vam bo treba ozreti za kako domačijo. Polesek morate tako prepustiti Kvasu. Dobro pa je in najbolj varno, da svoje premoženje kam založite, to je, da kaj kupite. Bog obvaruj, da bi mislili, kakor bi se Vas jaz ali kdo drug naveličal v naši hiši, temveč radi Vas imamo vsi kot sina in pri nas ste lahko, kadar in

dokler hočete. To pa boste sami izprevideli, če kaj pomislite, da je prav, kar Vam svetujem.“

Marijan pobesi glavo in molči.

„Kaj mislite?“ vpraša Benjamin.

„Vi me domišljate, da moram po očetovi želji iti od tod. Pa kam čem iti. Zares mi je to težko. Tukaj sem ljudem in kraju vajen, drugod se ne bi mogel privaditi,“ pravi mladenič.

„Saj Vam ni treba Bog vé kam hoditi. Oča Vam ni določil doklej. Če kupite dve uri od Poleska kako domačijo, niste več na Polesku. In jaz ne vem, zakaj bi daleč hodili, niti ne umem, zakaj Vam je Vaš oča ta svet dal. Gotovo je, da je to ena njegovih čudnih želj, za katero ni imel nobenega imenitnega uzroka. Česar se je bal, da bi namreč tista pisma v tretje roke ne prišle, to se ni zgodilo. O njem tukajšnji svet ne vé ničesa. Tedaj so gotovo vsi njegovi razlogi izpodbiti in brez vsake vesti lahko mislite, da je njegovi volji ustrezno, če storite, kakor Vam jaz pravim.“

Marijan zopet nekaj časa ni odgovoril.

„Kvasu moram Polesek prepustiti. Kadar boste hoteli in utegnili, naredila bova pisanja, kar jih je treba, da se mu pošljejo,“ pravi potem.

„To ni mogoče. Vi niste še dovolj stari in skazati ne morete, da ste očetov dedič, če pisma ne pokazete, česar pa gotovo ne boste storili. Za zdaj ne morete na svoje ime ničesa kupiti, ničesa oddati. Čez

tri leta pak, ko očeta ne bo nazaj, lahko ga razglasite za mrtvega in potem boste delali na svoje ime.“

„Kako! Jaz sem že Kvasu pisal, da je Polesek njegov in sem mu poslal, kar sem dobil za letošnjo najemnino.“

„To me prav veseli in je pravično. Tako lahko delamo tri leta in potem se reč popolnoma uravná. Vse to bom jaz preskrbel, če hočete. Tudi če boste kaj kupovali, delal bom jaz za Vas.“

„In kje bi se kaj kupilo?“

„Tukaj, kamor ravno zdaj greva. Ako bo Vam po volji, zgodi se brž, jaz sem to reč že pred pozvedel in premislil. Da se pa Vam ne bo treba bati, dal Vam bom vsa pisanja v roke.“

„Dobri ste záme kot drugi oča, zaupam Vam brez vsega in bom Vam hvaležen.“

Grašćak se nasmehljá in pravi: „To bi storil vsak pošten mož za Vas.“

„Kupila bova, naj bo, kakor hoče. Potem ostanem Vaš sosed in Kvas bo prišel menda kdaj sem. Zdaj véim, da mi je v rodu in prav rad bi videl, da bi kmalu prišel. Zmerom sem ga rad imel do zadnjega, ko sva se sprla. Tačas nisem bil pameten. E, še vsele dni bomo imeli, kadar pride. Da, kupila bova, naj velja, kar hoče.“

„Tedaj ste Kvasu že pisali?“ vpraša Benjamin čez nekaj časa.

„Že precej dolgo je tega. Dvakrat sem pisal. V prvič ni hotel verjeti.“

„Kako ste zvedeli napis in zakaj niste ničesa povedali?“

Marijan se malo zarudi.

„Resnico Vam bom povedal. Od Manice sem ga zvedel.“

Benamina je ta novica malo čudno zadela. Umolknil je in ustnice stisnil. Ta beseda ga je poučila, da se je zmotil v svojem upanju, da mu bo na zadnje vender-le Marijan zet.

„Jaz sem menda enkrat z Vami govoril zastran Manice. Zdaj pa vidim, da ni mogoče in ne hotel bi, da bi se zgodilo, kar bi jej ne bilo po volji. Zató sem si namenil, da bom pri Vas za Kvasa govoril, kar sem mu v zadnjem pismu tudi obljubil. In Manica me ima od tega časa rajša ko pred.“

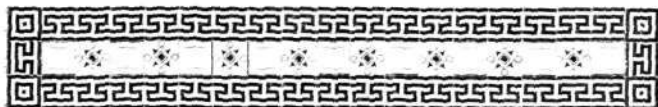
Benjamin se je naslonil na vozu in ni rekel nič.

„Kaj ne, da se ne boste branili? Jaz jej privoščim sreče in Kvas — tudi ni napačen človek. To se vé, da bi jaz rad videl, da bi bilo — — —“

Poslednjega stavka Marijan ni mogel ali ni hotel dokončati. Slišal je pa graščak vzdihljaj in namestu odgovora podal mu je roko in rekel:

„Dobro srce imate, malokdo bi tako govoril.“

Pet in dvajseto poglavje.

Kdor pa hoče še peti,
Mora od kraja začeti.
Narodna pesen.

Dobra štiri leta pozneje je mlad mož nekega jesenskega popoldne peš koračil po kamenitem potu od Obrhka proti Polesku in Slemenicam. Do vasi se je bil pripeljal in pustil voz in voznika pri Obrščaku, sam se ni mudil, ni vprašal ničesa, govoril ničesa, kakor naročevanje, da naj se vozniku dá piti in jesti, kolikor hoče na njegov račun. Obrščak ni bil vaje gesposkih gostov vzprejemati, zato se je čudil temu gospodu in skušaje obnašati se prav uljudno, bil je neroden in neumen videti. Zdelo se je staremu krčmarju, kakor da bi bil tega gospoda že nekje videl. Preštel je v svojem spominu vse oskrbnike bližnjih graščin, tržaške hrastarje in druge kupčevalce, katere je kedaj videl v vasi ali po semnjih, pa nobenega ni mogel najti, da bi bil tako čedno črno opravljen, da bi imel tako rujavo brado in bi bil tako mlad, kakor ta, ki ni mogel naštetih veliko več ko šest ali sedem in dvajset let svoje starosti.

V tem, ko je krčmar tako premišljal in ni mogel ugeniti, prišel je mladi gospod blizu Skal. Tam je

malo postal, naslonil se na svojo paličico in nekako otožno gledal čez strme pečine. Takoj pa so mu prišle druge misli in koračil je naglo dalje po stezi.

Prišedši iz ovinka in iz grmovja zagledal je pred seboj Slemenice. Sonce je nekako čudno obsevalo belo grajsko hišo, ki je ponosno in samotno izmed zelenega drevja dolela svojo rudečo streho na kvišku. Ta razgled je bil res lep, našemu popotnemu pak je menda še posebno ugajal, zakaj vidno je bil ginen, obstal je v drugič in dejal pol na glas: To je tvoja rojstna hiša! Tam si se rodila záme, záme se razcvela, tam sem čul tvojo prvo sladko besedo, da me ljubiš, tam si me čakala dolgo in dosti dnij in si mi zvesta ostala. Tudi katero grenko uro si morda imela zaradi mene, in vender je tvoja blaga duša vredna, da bi poznala le srečo in mir. Dom moje ljube! kolikokrat sem te videl v svojih sanjah in zdaj si mi v resnici pred očmi; zdi se mi, kakor da bi mi star, ljub prijatelj roko molil.“

In kakor bi hotel srce utešiti, ki mu je nemirno tolklo v nedriju, prekrižal je na prsih in pod pazduho roke in gledal. S polja je bilo že večjidel vse pospravljeno, lahna sapica je majala visoko odžeto strnišče po ravnini daleč tjà do grada. In tam pod gradom je videl grajsko čedo na travniku, pastirja, ki je ležal na tleh, in psa, ki je kakor skrben varuh letal okrog rogatega krdela in zdaj to zdaj ono neubogljivo živinče oblajal in vračal. Na poslednji njivi pak je mr-

golelo delavcev, ki so turšico rezali in znašali na kupe. Zdelo se je Kvasu — vemo, da ga je bralec že spoznal — da vidi tudi visoko postavo gospoda Benjamina, ki je stal sredi svojih hlapcev in tlačanov. In nehoté mu je na misel prišlo, kako se je ločil od tega moža in od tega kraja, kjer je bil srečen, srečnejši ko kje drugje v daljnem svetu. Kako bi bil tačas mislil, da se bode tako vrnil, povabljen, pričakovan! Kako bi mislil, da bo kedaj lastnik malega gradiča, ki ga je videl na vzhodni strani!

Iz teh in enacih mislij ga je prebudilo kričanje, ki ga je slišal za seboj iz grmovja: „Hej, pravim! Zgaga, bleda voda! Hej kozača!“

Ozrè se nazaj in zagleda znano podobo iz nekdanjih časov, namreč Krjavlja. Mož je bil malo postaren, še slabije oblečen ko časi, pa še vedno tistega zabuhlega obraza, z malimi živimi očmi in čokratim životom. Gnal ali bolj prav vlekel je za seboj sirasto kozo, kateri je bila debela vrv okolo vratú zavezana. V levici pak je držal polenu podobno palico, in ker se mu je koza z vsemi štirimi nogami upirala, postal je časi in jo pretepel, potem pa zopet vlekel za seboj in krel: „Bleda voda, volk te potiplji, konjska smrt, da bi hudiča ne videl, hej! Jaz ti bom že dal pasje obisti in palico po rebrih, da se mi boš vedela izgubljalati.“

Tako je privlekel Krjavelj kozo do Kvasa.

„Kaj se ti je zamerila žival, da jo tepeš?“ pravi Kvas.

„Kaj?“ pravi Krjavelj in korači vstric Kvasa s svojo kožo — „izgubila se mi je bila. Že dva dni nisem videl te bôrdje potepilne. Pasel sem in čovelj sem šival, pa je je zmanjkalo. Za vraga je ni bilo nikjer. Koliko sem prebil zavoljo kleka! Dve noči nisem spal in obé noči se mi je sanjalo le od koze in od koze. Jesti nisem mogel nič, ni kislega mleka ni kruhovca. Zmerom sem je iskal po hosti in po polju, klical in vpil: sirka, ná soli, ná, sirka! Pa menite, da sliši? Jokal sem po hosti, kaj pravim: jokal, da mi je sedem vrst solz teklo po licu, kakor da bi se ranjce matere ali moje Urške domislil. Pa menite, da se človek kozi smili? Ko bi se na meh drl, ne smili se jej! Čakaj, čakaj, ti bom že dal!“

In rekši se Krjavelj zopet obrne in jame srdito natepavati po kozi za kazen, da mu je tolike nadloge in žalosti prizadela.

„Nikar ne tepi!“ brani Kvas. „Žival nima pameti!“

„Kaj!“ rohni Krjavelj. „Če Vi mojo kozo zagovarjate, ki je pred Bogom in pred ljudmi poredna in pregrešna, niste nič boljši ko ona.“

Kvas se nasmeje moževi jezici.

„Ali mi veš povedati, kaj je na Sleminicah novega? Kaj počne strijc Dolef?“ vpraša ga, da bi govor na drugo napeljal, ob enem pa da bi zvedel kaj.

„Dolef? Kaj ste ga poznali? Pač, pač saj on je bil tudi gospod, ko je bil še mlad. Dolef je že tam, kjer muh ni, tri čevlje pod ježo, kakor je dejal deseti brat Martinek Spak, ko ni bil še umrl. — Pa kaj ste popred dejali, da koza nima pameti?“

„Umr! je, praviš? Ali je to res?“ vpraša Kvas strmé.

„Deseti brat? Kaj pak da!“

„Dolef?“

„Tudi Dolef. Pri Obrščaku se je bil lansko zimo brinovca nalezal in je v snegu obtičal za svinjakom. Mesec mu je luč držal, svinje so mu pa za zadnjo uro krulile — Bog jim odpusti, saj jih je Obrščak že zaklal in jaz sem tudi dve klobasi od njih dobil, — Dolef je pa zmrznil.“

Po tej vésti je Kvas resen postal in se zamislil. Pač žalosten konec za moža, kteremu je bil Bog dal obilo uma in družih darov. — Tako Kvas ni slišal obširnega Krjavljevega razlaganja, da ima koza več pameti kakor človek, da se to jasno vidi na njegovi kozi, ki samo zarad slabe vesti neče rada iti za Krjavljem, temveč se mu vedno ustavlja itd.

V svojem blebetanju je Krjavlj omenil tudi desetega brata, kakor veljavno pričo, da je res, kar trdi o kozji pameti. To je Kvasu zaneslo misli od nesrečnega Dolfi na Martinka in da bi zvedel, v kakem spominu je njegov bratranec, vprašal je: „Ali je že dolgo, kar je deseti brat umrl?“

„Naj umrje, mr. ...“ odnija Krjavelj. „On je imel denar in pri meni je ležal in jaz sem mu stregel. Pa menite, da mi je kaj pustil? Nič! Pa jaz že vem, kdo je tega kriv.“

„Kdo?“

„Tukaj gori na Slemenicah je bil nekdanj — ni dolgo let tega, ravno tisto leto je deseti brat umiral — nekov maslè, slepar in podpihovalec za šolmoštra, za tacega, ki brati in pisati nč in kaj vem, kaj še. Tisti nepridiprav je bil zadnje dni pri Martinku in mu je odsvetoval, naj mi ničesa ne zapusti. Jaz vem, da je tako storil, dasiravno sem ga za pet ran prosil, naj me v testamentu zaznamenuje. Ako bi ga jaz še enkrat v pest dobil, ko bi mi pred oči prišel, jaz bi ga pomikastil in pretrl in pretepel, kakor se snop pretepe. V vodo bi ga vrgel, v globoko vodo, ali pa še ozmerjal bi ga, da bi me pomnil.“

„Ali bi ga poznal, ko bi zdaj k tebi prišel, Krjavelj?“

„O kaj pak! Kakor srebern groš, tako bi ga poznal. Tolikšen je ko Vi in tak, ves tak, samo brade nima take volčje podobe, kot Vi. Pravijo nekateri, da mu je Marijan, ta, ki se je tukaj na Stavnik, dve uri od tod, preselil in zdravnikovo hčer za ženo vzel. Polesek dal, zastonj, pray zastonj! Jaz pa tega ne verujem, zakaj dobro vem, da Marijan ni tako neumen, da bi kaj tacega zastonj dajal. Sosebno pa tacemu maloprid-

nežu ne, kakor je ta. Mari naj bi dal meni kaj ali pa komu drugemu, če ima preveč.“

„Ali pa veš, da je tisti šolmošter, kakor mu praviš, tako malopriden, Krjavelj?“

„Vem, vem. Pa čegav ste pa Vi in od kod ste, da mene po imenu poznate?“ vpraša Krjavelj zvestó.

„Z Dunaja prihajam.“

„Kaj me tam poznajo?“ Glejte si no! To bom pa pri Bučarju povedal, drevi na preji. I, lahko je, da, je že tako! Slišali so menda tudi na Dunaju, da sem jaz tisti Krjavelj, ki je bil pomorski vojščak in je hudiča razklal, na dva kosa razklal. Kaj ne da? Glejte, glejte! Bog zna, ali tudi cesar vé záme ali ne? Kakšen je neki cesar? Ali sta kaj govorila kedaj?“

Lovre se nasmehljá. Da more tudi Krjavelj svoje slave — to se ve da žalibog le namišljene — vesel biti, tega ni vedel.

„Kako Vam je pa ime, gospod? Rad bi vedel, da bom znal povedati,“ pravi Krjavelj.

„Lovre Kvas mi je ime in oni Polesek je moj.“

Krjavelj debelo pogleda, ustavi se s svojo kozo, debelo in velikansko roko dene Kvasu na ramo in pravi ves v veselju: „O! kaj ste res Vi? Ste že Vi! Ste že! O! bolj sem Vas vesel, kakor da bi svojo ranjco Urško videl, ki sem jo rad imel. Bog Vam daj zdravje! Raca na vodi, konjska smrt, hudiča ne videl, — zmerom sem dobro o Vas govoril in hvalil sem Vas, kamor sem

prišel, pri Bučarju in Obrščaku in v hosti pri smreki, ko sem smolo drl.“

„Ali nisi popred, ko me nisi poznal, drugače govoril?“

„Kaj? Jaz slabo govoril, grdo govoril? Ni res, kdo pravi! Vprašajte, kogar hočete, vsak bo Vam povedal, da sem Vas hvalil. Kaj ne, da mi boste pustili po Vaši hosti kako smreko zasekati, da bo rajša smolo cedila? Saj nečem tako zastonj. Ampak čevlje Vam bom zakrpal zató in dobro Vam jih bom zašil. Če je treba še tako velik župánec ali zaplato nánje prišiti, jaz znam. Glejte, kako sem svoje dobro okrpal.“

Še več tacega je Krjavelj pravil, predno sta prišla do razpotja, kjer se je Kvas obrnil proti Slemenicam, Krjavelj pa proti hosti domov s svojo zopet najdeno kozo, katero je iz gole ljubezni zdaj pa zdaj lopnil po boku.

Kolikor bliže je Kvas gradu prihajal, toliko počasneje je korakal. Raznovrstni čuti so ga premagovali. Srce mu je bilo polno. Zdelo se mu je, kakor bi bil še le včeraj tod hodil. Vsak grmiček, vsak jarek ga je domišljjal, kaj je nekdaj tod sprehajaje se mislil in čutil. Hrepenenje, da bi videl njo, pospeševalo mu je stopinjo, pa zopet je koračil počasi in zdelo se mu je, kakor da bi ga nekaj težilo.

Gospod Benjamin je bil ž njive zagledal tujega gospoda iti proti gradu. Šel je tedaj k potu in gostu nasproti. Ko sta se sešla, spoznal ga je brž. Vesel ga je pozdravil in mu pomolil roko.

Izpraševal ga je po prvem srčnem pozdravljenju to in ono in zvedel, da je svoje učenje srečno prebil, da je zdrav, da je poslednje pismo prejel itd.

„Gospod doktor, pojdite gori na dom! Manica je doma in mati. Jaz imam še nekaj svojim ljudém povedati, potem pa takoj pridem in pomenili se bomo na drobno in več,“ dejal je graščak.

V gradu je Lovre zvedel, da je Manica v svoji sobi. Deklica je sedela pri knjigi, ko je Lovre stopil préd-njo. Ko ga je zagledala, vstala je s stola, vzkliknila, podala mu roko, oko je govorilo, kipeče veselje jej je zvezalo jezik, izgovorila je samo njegovo ime, a v tem imenu je bilo povedano vse, vse! Še le ko so pritekale po lepem bledem licu bliščeče, vroče solze, oznanovalke nečesa neizrekljivega, prišle so besede, vpraševanje in odgovarjanje.

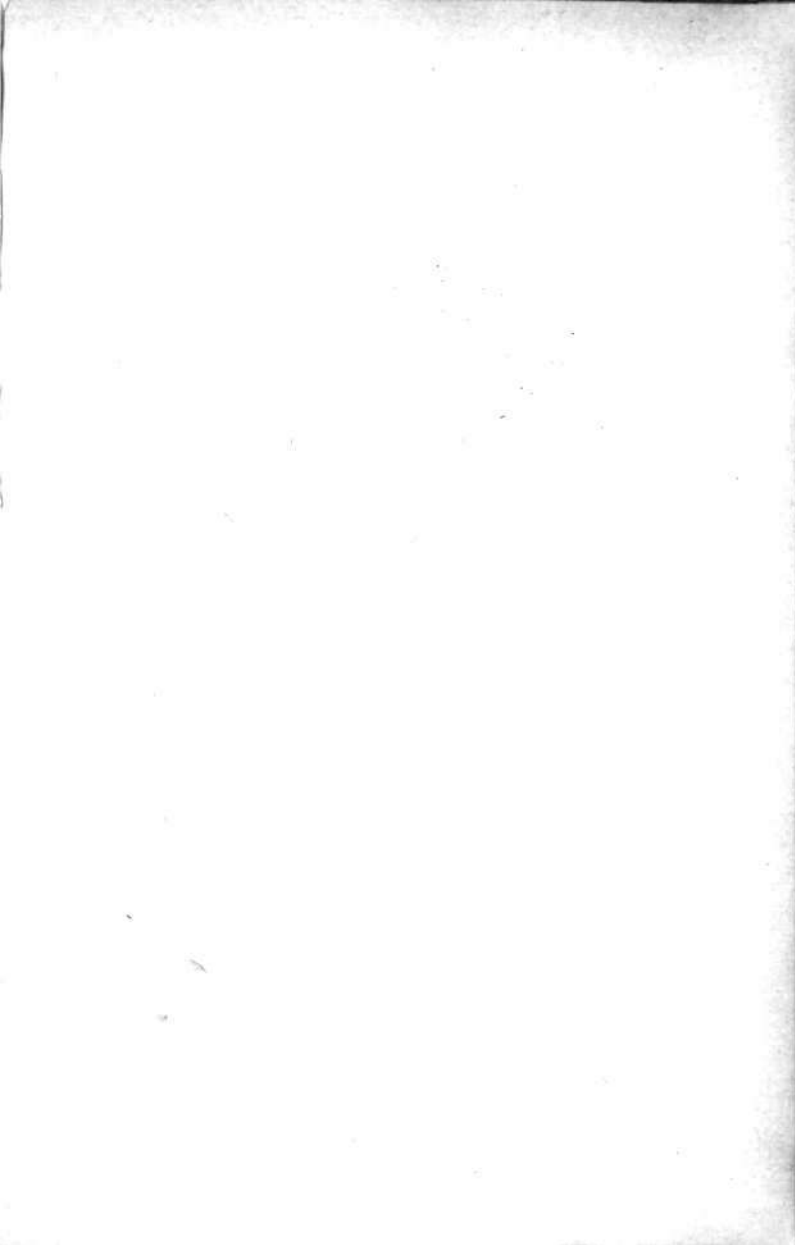
In pol leta, pol dolzega leta pozneje je poštenjak Krjavelj sedel sredi vaških otrok in beračev na Slemenicah v družinski izbi in se dobro mastil v jedi in pijači. Zakaj bila je svatovščina, na katero so bili povabljeni Marijan s svojo ženo, Vencljevo hčerjo, in veliko družih ljudij, Krjavelj pak se je bil povabil za prežarja sam. In dobro se je možu godilo, dejal je, da je v malih nebesih. Doletela ga je celo proti večeru čast, da je bil poklican v gosposko sobo, kjer sta ženin in nevesta, dr. Kvas Polešččan in Manica iz Slemenic, skupaj sedela sredi gospode, in je Krjavelj moral

povedati, kako je hudiča presekal in kako se mu za ranjco spreljubo Urško toži, s katero sta korenje zasadila, da ga je bila vsaka luknja polna, s katero sta od sv. Kozmeka do Vseh Svetih v božjem strahu živela in gledala, kako so drugi pogačo rezali. Celo s spominom o desetem bratu se je bil ta dan z lepo spravil, ko je slišal, da sta mu gospoda Marijan in Kvas postavila lep spomenik iz rezanega kamena na grob, kateri je svetu oznanjal, da tukaj počiva:

„Deseti brat“.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIZNICA

COBIS5

00000375465

